

10000

तैत्तिरीयारण्यकम् ॥ हरिः ओम् ॥

10101

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः ।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ।
आर्पमापामपस्सर्वाः । अस्मादस्मादितोऽमुतः । [1]

10102

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च । सहसञ्चस्करर्धिया । वाय्वश्वा
रश्मिपतयः । मरीच्यात्मानो अद्बुहः । देवीर्भुवनसूवरीः ।
पुत्रवत्त्वाय मे सुत । महानाम्नीर्महामानाः । महसो महसस्वः ।
देवीः पर्जन्यसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत । [2]

10103

अपाश्र्युष्णिमपारक्षः । अपाश्र्युष्णिमपारघम् । अपाग्रामप
चावर्तिम् । अप देवीरितोहित । वज्रन्देवीरजीताश्च । भुवनन्देवसूवरीः ।
आदित्यानदितिन्देवीम् । योनिर्नोर्ध्वमुदीर्षत । शिवानुशशन्तमा भवन्तु ।
दिव्या आप् ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि । [3]

10100

अमुतस्सुतौषधयो द्वे च ॥ १ ॥

10201

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम् । अनुमानश्चतुष्टयम् । एतैरादित्यमण्डलम् ।
सर्वैरेव विधास्यते । सूर्यो मरीचिमादत्ते । सर्वस्माद्भुवनादधि ।
तस्याः पाकविशेषेण । स्मृतङ्कालविशेषणम् । नदीव प्रभवात्काचित् ।
अक्षय्याथ्यन्दते यथा । [4]

10202

तान्नद्योऽभि संमायन्ति । सौरुस्सतीं न निवर्तते । एवन्नानासमुत्थानाः ।
कालास्सर्व्वंत्सरश्रिताः । अणुशश्च महशश्च । सर्वे समव्यन्त्रितम् ।
स तैस्सर्व्वैस्समाविष्टः । ऊरुस्सन्न निवर्तते । अधि सर्व्वंत्सरव्विघात् ।
तदेव लक्षणे । [5]

10202

अणुभिश्च महद्भिश्च । समारूढः प्रदृश्यते । सर्व्वंत्सरः प्रत्यक्षेण ।

नाधिसत्वः प्रदृश्यते । पटरो विक्रिधः पिङ्गः । एतद्वरुणलक्षणम् ।
यत्रैतदुपदृश्यते । सहस्रं तत्र नीयते । एकः हि शिरो नानामुखे ।
कृत्स्नन्तदुलक्षणम् । [6]

10203

उभयतस्सप्तैन्द्रियाणि । जल्पितन्त्वेव दिह्यते । शुक्लकृष्णे
सर्व्वंत्सरस्य । दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः । तस्यैषा भवति । शुक्रन्तै
अन्यद्यजतन्तै अन्यत् । विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि माया
अवसि स्वधावः । भद्रा तै पूषन्निह रातिरस्त्विति । नात्र भुवनम् ।
न पूषा । न पशवः । नादित्यस्संवत्सर एव प्रत्यक्षेण प्रियतमव्विद्यात् ।
एतद्वै सर्व्वंत्सरस्य प्रियतमः रूपम् । योऽस्य महानर्थ उत्पत्स्यमानो भवति ।
इदं पुण्यङ्कुरुष्वेति । तमाहरणन्दद्यात् । [7]

10200

यथालक्षण ऋतुलक्षणं भुवनः सप्त च । 2 ।

10301

साकञ्जानाः सप्तथमाहरेकजम् । षडुद्यमा ऋषयो देवजा इति ।
तेषामिष्टानि विहितानि धामशः । स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः ।
को नु मर्या अमिथितः । सखा सखायमब्रवीत् । जहाको अस्मदीषते ।
यस्तित्याज सखिविदः सखायम् । न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।
यदीः शृणोत्यलकः शृणोति । [8]

10302

न हि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थामिति । ऋतुरऋतुनानुद्यमानः ।
विननादाभिधावः । षष्टिश्च त्रिंशका वल्गाः । शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ ।
सारागवस्त्रैर्जरदक्षः । वसन्तो वसुभिस्सह । सर्व्वंत्सरस्य सवितुः ।
प्रैषुकत्प्रथमस्मृतः । अमूनादयतेत्यन्यान् । [9]

10303

अमूःश्च परिरक्षतः । एता वाचः प्रपद्यन्ते । यत्रैतदुपदृश्यते ।
एतदेव विजानीयात् । प्रमाणङ्कालपर्यये । विशेषणन्तु वक्ष्यामः ।
ऋतूनान्तन्निबोधत । शुक्लवासा रुद्रगणः । ग्रीष्मेणावर्तते सह ।
निजहन्पृथिवीः सर्वाम् । [10]

10304

ज्योतिषा प्रतिख्येनसः । विश्वरूपाणि वासाःसि ।

आदित्यानान्निबोधत । सव्वंत्सरीणङ्कर्मफलम् । वर्षाभिर्ददताः सह ।
अदुःखो दुःखचक्षुरिव । तद्वापीत इव दृश्यते । शीतेनाव्यथन्निव ।
रुरुदक्ष इव दृश्यते । ह्लादयते ज्वलतश्चैव । शाम्यतश्चास्य चक्षुषी ।
या वै प्रजा भ्रश्यन्ते । सव्वंत्सरात्ता भ्रश्यन्ते । याः प्रतितिष्ठन्ति ।
सव्वंत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति । वरुषाभ्य इत्यर्थः ॥ [11]

10300

शृणोत्यन्यान्सर्वामेव षट्च ॥ 13 ।

10401

अक्षि दुःखोत्थितस्यैव । विप्रसन्ने कनीनिके । आङ्के
चाङ्गणनास्ति । ऋभूणान्निबोधत । कनकाभानि वासांसि ।
अहतानि निबोधत । अन्नमश्रीत मृज्मीत । अहव्वो जीवनप्रदः ।
एता वाचः प्रयुज्यन्ते । शरदत्रोपदृश्यते । [12]

10402

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव । वातवन्तो मरुद्गणाः । अमुतो
जेतुमिषुमुखमिव । सन्नद्धास्सह ददृशेह । अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव ।
विशिखासः कपर्दिनः । अक्रुद्धस्य योत्स्यमानस्य । क्रुद्धस्यैव लोहिनी ।
हेमतश्चक्षुषी विद्यात् । अक्षणयोः क्षिपणोरिव । [13]

10403

दुर्भिक्षन्देवलोकेषु । मूनानामुदकङ्गहे । एता वाचः प्रवदन्तीः ।
वैद्युतो यान्ति शैशिरीः । ता अग्निः पवमाना अन्वैक्षत । इह
जीविकामपरिपश्यन् । तस्यैषा भवति । इहेहवस्स्वत्पसः ।
मरुतस्सूर्यत्वचः । शर्म सप्रथा आवृणे ॥ [14]

10400

दृश्यत इवावृणे ॥ 14 ।

10501

अतिताम्राणि वासांसि । अष्टिवज्रि शतघ्नि च । विश्वेदेवा
विप्रहरन्ति । अग्निजिह्वा असञ्चत । नैव देवो न मर्त्यः । न राजा
वरुणो विभुः । नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः । मातृक्कञ्चन विद्यते ।
दिव्यस्यैका धनुरार्निः । पृथिव्यामपरा श्रिता । [15]

10502

तस्येन्द्रो वमिन्नरूपेण । धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम् ।
तदिन्द्रधनुरित्युज्यम् । अभ्रवर्णेषु चक्षते । एतदेव

शय्योर्बार्हस्पत्यस्य । एतद्रुद्रस्य धनुः । रुद्रस्य त्वेव
धनुराग्निः । शिर उतिपेष । स प्रवर्ग्योऽभवत् ।
तस्माद्यस्सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते । रुद्रस्य स शिरः प्रतिदधाति ।
नैनं रुद्र आरुको भवति । य एवं वेद ॥ [16]

10500

श्रिता यजते त्रीणि च 15 ।

10601

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्चात् । शिशिरः प्रदृश्यते । नैव रूपन्न वासांसि ।
न चक्षुरोषि

न्यञ्जलिकाम् । त्वङ्करोषि निजानुकाम् । [17]

10602

निजानुका मे न्यञ्जलिका । अमी वाचमुपासतामिति । तस्मै सर्व ऋतवो
नमन्ते । मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम् । ब्राह्मणं आप्नोति । य एवं वेद ।
स खलु सव्वँत्सर एतैस्सेनानीभिस्सह । इन्द्राय सर्वान्कामानभिवृहति ।
स द्रुफसः । तस्यैषा भवति । [15]

10603

अव द्रुफसो अशुमतीमतिष्ठत् । इयानः कृष्णो दशभिस्सहस्रैः ।
आवर्तमिन्द्रशश्या धमन्तम् । उपस्नुहितवृमणामथद्रामिति ।
एतयैवेन्द्रस्सलावृक्या सह । असुरान्परिवृश्चति । पृथिव्यशुमती ।
तामन्ववस्थितस्सव्वँत्सरो दिवञ्च । नैवव्विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ ।
अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम् । यो द्रुह्यति । भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात् ।
इत्यृतुमण्डलानि । सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः । अत ऊर्ध्वं सनिर्वचनाः । [19]

10600

निजानुकां भवति द्रुह्यातां पञ्च च 16 ।

10701

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः । स्वर्णरो ज्योतिषीमान् विभासः । ते
अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति । ऊर्जन्दुहाना अनपस्फुरन्त इति । कश्यपोऽष्टमः ।
स महामेरुन्नं जहाति । तस्यैषा भवति । यत्ते शिल्पङ्कश्यप रोचनावत् ।
इन्द्रियावत्पुष्कलञ्चित्रभानु । यस्मिन्सूर्या अर्पितास्सप्त

साकम् । [20]

10702

तस्मिन्नाजानमधिविश्रयैममिति । ते अस्मै सर्वे कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते ।

तान्धसोमः कश्यपादधिं निर्धमति । भ्रस्ता कर्मकृदिवैवम् । प्राणो
जीवानीन्द्रियजीवानि । सप्त शीर्षण्याः प्राणाः । सूर्या इत्याचार्याः ।
अपश्यमहमेतान्धसप्त सूर्यानि । पञ्चकणो वाथस्यायनः । सप्तकर्णश्च
प्लाक्षिः । [21]

10703

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति । उभौ वेदुयिते । न हि शेकुमिव
महामैरुङ्गन्तुम् । अपश्यमहमेतथ्सूर्यमण्डलं परिवर्तमानम् । गार्ग्यः
प्राणत्रातः । गच्छन्त महामैरुम् । एकञ्चाजहत् । भ्राज पटर पतङ्गा
निहने । तिष्ठन्नातपन्ति । तस्माद्दिह तस्त्रितपाः । [22]

10704

अमुत्रेतरे । तस्माद्दिहातस्त्रितपाः । तेषामेषा भवति । सप्त
सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः । तानन्वेति पृथिभिर्दक्षिणावान् । ते अस्मै
सर्वे घृतमातपन्ति । ऊर्जन्दुहाना अनपस्फुरन्त इति । सप्तत्विजस्सूर्या
इत्याचार्याः । तेषामेषा भवति । सप्त दिशो नानासूर्याः । [23]

10705

सप्त होतार ऋत्विजः । देवा आदित्या ये सप्त । तेभिस्सोमाभी
रक्षण इति । तदप्याम्नायः । दिग्भ्राज ऋतून्करोति । एतयैवावृता
सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः । तस्यैषा भवति । यद्दद्याव इन्द्र ते
शतं शतं भूमीः । उत स्युः । न त्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्याः । [24]

10706

अनु न जातमष्ट रोदसी इति । नानालिङ्गत्वाद्दतूनात्रानासूर्यत्वम् ।
अष्टौ तु व्यवसिता इति । सूर्यमण्डलान्यष्टात ऊर्ध्वम् । तेषामेषा भवति ।
चित्रन्देवानामुदगादनीकम् । चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रेः ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम् । सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति ॥[25]

10700

साकं प्लाक्षिस्तस्त्रितपा नानासूर्यास्सूर्या नव च । 7 ।

10801

केदमभ्रन्निविशते । कायं सव्वँथसरो मिथः । काहः
केयन्दैवरात्री । क मासा ऋतवः श्रिताः । अर्धमासा मुहूर्ताः ।
निमेषास्त्रुटिभिस्सह । केमा आपो निविशन्ते । यदीतो यान्ति संप्रति ।
काला अफसु निविशन्ते । आपस्सूर्ये समाहिताः । [26]

10802

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते । विद्युत्सूर्ये समाहिता । अनवर्णे इमे
भूमी । इयञ्चासौ च रोदसी । किस्विदत्रान्तरा भूतम् । येनेमे
विधृते उभे । विष्णुना विधृते भूमी । इति वथ्सस्य वेदना । इरावती
धेनुमती हि भूतम् । सूयवसिनी मनुषे दशस्ये । [27]
10803

व्यष्टभ्राद्रोदसी विष्णावे ते । दाधर्थं पृथिवीमभितौ मयूखैः ।
किन्तद्विष्णोर्बलमाहुः । का दीप्तिः किं परायणम् । एको
यद्भारयद्देवः । रेजती रोदसी उभे । वाताद्विष्णोर्बलमाहुः ।
अक्षरादीप्तिरुच्यते । त्रिपदाद्भारयद्देवः । यद्विष्णोरेकमुत्तमम् । [28]
10804

अग्रयो वायवश्चैव । एतदस्य परायणम् । पृच्छामि त्वा परं
मृत्युम् । अममं मध्यमञ्चतुम् । लोकञ्च पुण्यपापानाम् ।
एतत्पृच्छामि संप्रति । अमुमाहुः परं मृत्युम् । पवमानन्तु मध्यमम् ।
अग्निरेवावमो मृत्युः । चन्द्रमाश्चतुरुच्यते । [29]

10805 अनाभोगाः परं मृत्युम् । पापास्संयन्ति सर्वदा । आ भोगास्त्वेवं
सयन्ति । यत्र पुण्यकृतो जनाः । ततो मध्यममायन्ति । चतुर्माग्निञ्च
संप्रति । पृच्छामि त्वा पापकृतः । यत्र यातयते यमः ।
त्वन्नस्तद्वह्नन्ब्रूहि । यदि वैत्था सतो गृहान् । [30]
10806

कश्यपादुदितास्सूर्याः । पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा ।
रोदस्योरन्तर्देशेषु । तत्र न्यस्यन्ते वासवैः । तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते ।
यथाऽपुण्यस्य कर्मणः । अपाण्यपादकेशासः । तत्र तेऽयोनिजा जनाः ।
मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते । अद्यमानास्स्वकर्मभिः । [31]
10807

आशातिकाः क्रिमय इव । ततः पूयन्ते वासवैः । अपैतं मृत्युञ्जयति ।
य एवव्वेद । स खल्वैवव्विद्वाह्मणः । दीर्घश्रुत्तमो भवति ।
कश्यपस्यातिथिस्सिद्धगमनस्सिद्धगमनः । तस्यैषा भवति । आ
यस्मिन्थसप्त वासवाः । रोहन्ति पूर्व्यां रुहः । [32]
10808

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः । इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति । कश्यपः
पश्यको भवति । यथ्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात् । अथाग्रैरष्टपुरुषस्य ।

तस्यैषा भवति । अग्रे नयं सुपथा राये अस्मान् । विश्वानि देव वयुनानि
विद्वान् । युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनः । भूयिष्ठान्ते नमउक्तिं विधेमिति ॥ [33]
10800

सुमाहिता दशस्ये उत्तममुच्यते गृहान्त्स्वकर्मभिः पूव्यां रुह इति ॥ 18 ॥
10901

अग्निश्च जातवेदाश्च । सहोजा अजिराप्रभुः । वैश्वानरो नर्यापाश्च ।
पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः । विसर्पेवाष्टमोऽग्नीनाम् । एतेऽष्टौ वसवः
क्षिता इति । यथेत्वेवाग्रेरर्चिर्वर्णविशेषाः । नीलार्चिश्च
पीतार्चिश्चेति । अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य । प्रभ्राजमाना
व्यवदाताः । [34]

10902

याश्च वासुकिवैद्युताः । रजताः परुषाः श्यामाः । कपिला अतिलोहिताः ।
ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च । वैद्युत इत्येकादश । नैनव्वैद्युतो हिनस्ति ।
य एवव्वैद । स होवाच व्यासः पाराशर्यः । विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छामिति ।
न त्वकामं हन्ति । [35]

10903

य एवव्वैद । अथ गन्धर्वगणाः । स्वान् भ्राट् । अङ्गारिर्बम्भारिः ।
हस्तस्सुहस्तः । कृशानुर्विश्वावसुः । मूर्धन्वान्त्सूर्यवर्चाः ।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः । देवाश्च महादेवाः । रश्मयश्च देवा गरुगिरः । [36]

10904

नैनङ्गरो हिनस्ति । य एवव्वैद । गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती ।
एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टापदी नवपदी बभ्रुवुषी ।
सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति । वाचो विशेषणम् । अथ निगदव्याख्याताः ।
ताननुक्रमिष्यामः । वराहवस्वतपसः । [37]

10905

विद्युन्महसो धूपयः । श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते । ये चेमे
शिमिविद्विषः । पर्जन्यास्सप्त पृथिविमभिवर्षन्ति । वृष्टिभिरिति ।
एतयैव विभक्तिर्विपरीताः । सप्तभिर्वातैरुदीरिताः । अमूर्ल्लोकानभिवर्षन्ति ।
तेषामेषा भवति । समानमेतदुदकम् । [38]

10906

उच्चैत्यव्चाहभिः । भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति ।
दिवञ्जिन्वन्त्यग्रय इति । यदक्षरं भूतकृतम् । विश्वे देवा उपासते ।

महर्षिमस्य गोप्तारम् । जमदग्निमकुर्वत । जमदग्निराप्यायते ।

छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः । राजस्सोमस्य तृप्तासः । [39]

10907

ब्रह्मणा वीर्यावता । शिवा नः प्रदिशो दिशः । तच्छ्रय्योरावृणीमहे ।

गातुय्यञ्जाय । गातुय्यञ्जपतये । दैवी" स्वस्तिरस्तु नः ।

स्वस्तिर्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वञ्जिगातु भेषजम् । शत्रो" अस्तु द्विपदे" ।

शञ्चतुष्पदे । सोमपा (3) असोमपा (3) इति निगदव्याख्याताः । [40]

10900

व्यवदाता हन्ति गर्गिरस्तपस उदकन्तृप्तासश्चतुष्पद एकञ्च । 9 ।

11001

सहस्रवृदियं भूमिः । परव्योम सहस्रवृत् । अश्विना

भुज्यू नास्त्या । विश्वस्य जगतस्पती । जाया भूमिः पतिव्योम ।

मिथुनन्ता अतुर्यथुः । पुत्रो बृहस्पती रुद्रः । सुरमा इति

स्त्रीपुमम् । शुक्रव्योमन्यद्वजतव्योमन्यत् । विषुरूपे अहनी

द्यौरिव स्थः । [41]

11002

विश्वो हि माया अवसि स्वधावः । भद्रा वा"म्पूषणाविह रातिरस्तु ।

वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ" । द्यावाभूमी चरथस्सुःसखायौ ।

तावश्विना रासभा"श्वा हवं मे । शुभस्पती आगतः सूर्यया सह ।

त्युग्रौ ह भुज्युमश्विनोदमेघे । रयिन्न कश्चिन्ममृवा (2) म् अवाहाः ।

तमूहथुनो"भिरात्मन्वतीभिः । अन्तरिक्षप्रुङ्गिरपोदकाभिः । [42]

11003

तिस्रः क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्विः । नास्त्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।

समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे । त्रिभीरथै"शतपद्विषडश्वैः ।

सवितारव्वितन्वन्तम् । अनुबध्नाति शाम्बरः । आपपूरषम्बरश्चैव ।

सविताररेपसोऽभवत् । त्यः सुतृप्तं विदित्वैव । बहु सोम गिरव्वैशी । [43]

11004

अन्वेति तुग्रोवक्रियान्तम् । आयसूयान्थसोमतृप्सुषु ।

ससङ्ग्रामस्तमो"द्योऽत्योतः । वाचो गाः पिपाति तत् । स

तद्गोभिस्तवात्येत्यन्ये । रक्षसानन्विताश्च ये । अन्वेति परिवृत्या

स्तः । एवमेतौ स्थौ" अश्विना । ते एते द्युःपृथिव्योः । अहरहर्गर्भन्दधाथे । [44]

11005

तयोरितौ वृथ्सावहोरात्रे । पृथिव्या अहः । दिवो रात्रिः ।
ता अविंसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयोरितौ वृथ्सौ । अग्निश्चादित्यश्च ।
रात्रेर्वृथ्सः । श्वेत आदित्यः । अह्नोऽग्निः । [45]

11006

ताम्रो अरुणः । ता अविंसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयोरितौ
वृथ्सौ । वृत्रश्च वैद्युतश्च । अग्नेर्वृत्रः । वैद्युत आदित्यस्य ।
ता अविंसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयोरितौ वृथ्सौ । [46]

11007

उष्मा च नीहारश्च । वृत्रस्योष्मा । वैद्युतस्य नीहारः । तौ तावेव
प्रतिपद्येते । सेयः रात्रीं गर्भिणीं पुत्रेण सव्वसति । तस्या वा
एतदुल्बणम् । यद्रात्रौ रश्मयः । यथा गोर्गर्भिण्यां उल्बणम् ।
एवमेतस्यां उल्बणम् । प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति ।
य एवव्वेद । एतमुद्यन्तमपियन्तञ्चेति । आदित्यः पुण्यस्य वृथ्सः ।
अथ पवित्राङ्गिरसः । [47]

11000

स्थोऽपौदकाभिर्वशी दधाथे अग्निस्तयोरितौ वृथ्सौ भवति चत्वारिं च ॥10॥
11101

पवित्रवन्तः परिवाज्मासते । पितृषां प्रबो अभिरक्षति
व्रतम् । महस्समुद्रव्वरुणस्तिरोदधे । धीरा इच्छेकुर्धरुणेष्वारभम् ।
पवित्रन्ते विततं ब्रह्मणस्पते । प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ।
अतप्ततनूर्नतदामो अंश्रुते । शृतास इद्वहन्तस्तथ्समाशत । ब्रह्मा
देवानाम् । असतस्सद्ये ततक्षुः । [48]

11102

ऋषयस्सप्तात्रिश्च यत् । सर्वेऽत्रयो अंगस्त्यश्च ।
नक्षत्रैश्शङ्कृतोऽवसन् । अथ सवितुश्शयावाश्वस्यावर्तिकामस्य ।
अमी य ऋक्षा निर्हितास उच्चा । नक्तन्ददृश्रे कुहचिद्विवेयुः ।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि । विचाकशञ्चन्द्रमा नक्षत्रमेति ।
तथ्सवितुर्वरेण्यम् । भर्गो देवस्य धीमहि । [49]

11103

धियो यो नः प्रचोदयात् । तथ्सवितुर्वृणीमहे । वयन्देवस्य
भोजनम् । श्रेष्ठं सर्वधातमम् । तुरं भर्गस्य धीमहि । अपागूहत सविता

तृभीन् । सर्वाँन्दिवो अन्धसः । नक्तन्तान्यंभवन्दृशे । अस्थ्युश्रा
संभविष्यामः । नाम नामैव नाममे । [50]

11104

नपुंसकं पुमाँस्त्र्यस्मि । स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः । यजेयक्षि
यष्टाहे च । मया भूतान्ययक्षत । पशवो मम भूतानि । अनूबन्ध्योऽस्म्यहं
विभुः । स्त्रियस्सुतीः । ता उ मे पुंस आहुः । पश्यदक्षुणवान्न विचेतदन्धः । कुविर्यः
पुत्रस्स इमा चिकेत । [51]

11105

यस्ताविजानाथ्सवितुः पिताऽसत् । अन्धो मणिमविन्दत् ।
तमनङ्गुलिरावयत् । अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत् । तमजिह्वा असञ्चत् ।
ऊर्ध्वमूलमवाकृष्टाखम् । वृक्षय्याँ वेदु सम्प्रति । न स जातु
जनश्श्रद्दुध्यात् । मृत्युर्माँ मारयादितिः । हसितः रुदितङ्गीतम् । [52]

11106

वीणापणवलासितम् । मृतञ्जीवञ्च यत्किञ्चित् । अङ्गानि स्नेव
विद्धि तत् । अतृष्यतृष्यध्यायत् । अस्माज्जाता मेँ मिथूचरन् ।
पुत्रो निर्ऋत्याँ वैदेहः । अचेताँ यश्च चेतनः । स तं मणिमविन्दत् ।
सोँऽनङ्गुलिरावयत् । सोँऽग्रीवः प्रत्यमुञ्चत् । [53]

11107

सोँऽजिह्वोँ असञ्चत् । नैतमृषिँव्वदित्वा नगरं प्रविशेत् । यदि
प्रविशेत् । मिथौ चरित्वा प्रविशेत् । तथ्संभवस्य व्रतम् । आँ तमग्रे
रथन्तिष्ठ । एकाँश्वमेकयोजनम् । एकचक्रमेकधुरम् ।
वातध्राँजिगृतिँव्विभो । नुरिष्यति न व्यथते । [54]

11108

नास्याक्षोँ यातु सञ्जति । यच्छ्रेताँत्रोहिताँश्चाग्नेः ।
रथे युक्त्वाधितिष्ठति । एकया च दशभिश्च स्वभूते । द्वाभ्यामिष्टये
विँशत्याँ च । तिसृभिश्च वहसे त्रिँशताँ च । नियुद्धिर्वायविह ताँ विमुञ्च ॥ [55]

11100

ततक्षुर्धोँमहि नाम मेँ चिकेत गीतं प्रत्यमुञ्चद्व्यथते सप्त च ॥1॥

11201

आतनुष्व प्रतनुष्व । उद्धमाधम् सन्धम । आदित्ये
चन्द्रवर्णानाम् । गर्भुमाधेँहि यः पुमान् । इतस्सिक्तः सूर्यगतम् ।
चन्द्रमसे रसङ्कृधि । वारादञ्जनयाग्रेँऽग्रिम् । य एकोँ रुद्र उच्यते ।

असुड्ख्यातासंहस्राणि । स्मर्यते न च दृश्यते । [56]

11202

एवमेतन्निबोधत । आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः । याहि मयूररोमभिः ।
मा त्वा केचिन्निये मुरिन्नपाशिनः । दधन्वेव ता इहि । मामन्द्रैरिन्द्र
हरिभिः । यामि मयूररोमभिः । मा मा केचिन्निये मुरिन्नपाशिनः ।
निधन्वेव ता (2) म् इमि । अणुभिश्च महद्भिश्च । [57]

11203

निघृष्वैरसमायुतैः । कालैरहरित्वमापन्नैः । इन्द्रायाहि
सहस्रयुक् । अग्निर्विभ्राष्टिवसनः । वायुश्चेतसिकद्रुकः ।
सुव्वँत्सरो विषुवर्णैः । नित्यास्तेऽनुचरास्तव । सुब्रह्मण्योः
सुब्रह्मण्योः सुब्रह्मण्योम् । इन्द्रागच्छ हरिव आगच्छ मेधातिथेः ।
मेषवृषणश्वस्य मेने । [58]

11204

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार । कौशिक ब्राह्मण गौतमं ब्रुवाण ।
अरुणाश्वा इहागताः । वसवः पृथिविक्षितः । अष्टौ दिग्वाससोऽग्रयः ।
अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते । ताम्राश्वास्तामूरथाः ।
ताम्रवर्णास्तथासिताः । दण्डहस्ताः खादुग्दतः । इतो रुद्राः पराङ्गताः । [59]

11205

उक्तस्थानं प्रमाणञ्च पुर इत । बृहस्पतिश्च सविता च ।
विश्वरूपैरिहागताम् । रथेनोदकवर्त्मना । अफसुषा इति तद्वयोः ।
उक्तो वेषो वासाऽसि च । कालावयवानामितः प्रतीच्या । वासात्या
इत्यश्विनोः । कोऽन्तरिक्षे शब्दङ्करोतीति । वासिष्ठो रौहिणो
मीमांसाञ्चक्रे । तस्यैषा भवति । वाश्रेव विद्युदिति । ब्रह्मण
उदरणमसि । ब्रह्मण उदीरणमसि । ब्रह्मण आस्तरणमसि । ब्रह्मण
उपस्तरणमसि ॥ [60]

11200

दृश्यते च मेने पराङ्गताश्चक्रे षट्च ॥ 12 ॥

11301

अष्टयोनीमष्टपुत्राम् । अष्टपत्नीमिमां महीम् । अहव्वँद न मे
मृत्युः । न चामृत्युरघाहरत् । अष्टयोन्यष्टपुत्रम् ।
अष्टपदिदमन्तरिक्षम् । अहव्वँद न मे मृत्युः । नचामृत्युरघाहरत् ।

अष्टयोनीमष्टपुत्राम् । अष्टपत्नीममून्दिवम् । [61]

11302

अहव्वँदु न मे मृत्युः । न चामृत्युरुघाहर्त् । सुत्रामाणं
महीमूषु । अदितिद्यौरदितिरन्तरिक्षम् । अदितिर्माता स पिता स
पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः । अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ।
अष्टौ पुत्रासो अदितेः । ये जातास्तन्वः परि । देवा (2)म्
उपप्रेत्सप्तभिः । [62]

11303

परामार्ताण्डमास्यत् । सप्तभिः पुत्रैरदितिः ।
उपप्रेत्पूर्व्य्युगम् । प्रजायै मृत्यवे तत् ।
परामार्ताण्डमाभरदिति । ताननुक्रमिष्यामः । मित्रश्च वरुणश्च ।
धाता चार्यमा च । अशश्च भगश्च । इन्द्रश्च विवस्वाश्चेत्येते ।
हिरण्यगर्भो हसशुचिषत् । ब्रह्म जज्ञानन्तदित्यदमिति ।
गर्भः प्राजापत्यः । अथ पुरुषस्सप्त पुरुषः ॥ [63]

11300

अमून्दिवस् सप्तभिरेते चत्वारि च ॥ 13 ॥

11401

योऽसौ तपन्नुदेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति ।
मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणानादायोदगाः । असौ
योऽस्तमेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायास्तमेति । मा मे
प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणानादायास्तङ्गाः । असौ य
आपूर्यति । स सर्वेषां भूतानां प्राणैरापूर्यति । मा मे प्रजाया मा
पशूनाम् । मा मम प्राणैरापूरिष्ठाः । असौ योऽपक्षीयति । स सर्वेषां
भूतानां प्राणैरपक्षीयति । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम
प्राणैरपक्षेष्ठाः । [64]

11402

अमूनि नक्षत्राणि । सर्वेषां भूतानां प्राणैरपप्रसर्पन्ति
चोत्सर्पन्ति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपप्रसृपत्
मोत्सृपत् । इमे मासाश्चार्धमासाश्च । सर्वेषां भूतानां
प्राणैरपप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । मा मे प्रजाया मा पशूनाम् ।
मा मम प्राणैरपप्रसृपत् मोत्सृपत् । इम ऋतवः । सर्वेषां भूतानां

प्राणैरपंप्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । मा मे^१ प्रजाया मा पशूनाम् ।

मा मम प्राणैरपंप्रसृपत् मोत्सृपत् । [65]

11403

अयः संव्वँत्सरः । सर्वेषां भूतानां^१ प्राणैरपंप्रसर्पति

चोत्सर्पति च । मा मे^१ प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपंप्रसृप

मोत्सृप । इदमहः । सर्वेषां भूतानां^१ प्राणैरपंप्रसर्पति चोत्सर्पति च ।

मा मे^१ प्रजाया मा पशूनाम् । मा मम प्राणैरपंप्रसृपत् मोत्सृप ।

ओं भूर्भुवस्स्वः । एतद्वो मिथुनं मा नो मिथुनः रीद्वम् ॥ [66]

11400

योऽसौ षोडशामूनि द्वादशायञ्चतुर्दश ॥

उदेत्यस्तुमेत्यापूर्यत्यपक्षीयत्यमूनि नक्षत्राणीमे मासा इम

ऋतवोऽयः संव्वँत्सर इदमहरियः रात्रिर्दश ॥14॥

11501

अथादित्यस्याष्टपुरुषस्य । वसूनामादित्यानाः स्थाने स्वतेजसा भानि ।

रुद्राणामादित्यानाः स्थाने स्वतेजसा भानि । आदित्यानामामादित्यानाः स्थाने

स्वतेजसा भानि । सताः सत्यानाम् । आदित्यानाः स्थाने स्वतेजसा भानि ।

अभिधून्वतामभिघ्नताम् । वातवतां मरुताम् । आदित्यानाः स्थाने स्वतेजसा

भानि । ऋभूणामादित्यानाः स्थाने स्वतेजसा भानि । विश्वेषां देवानाम् ।

आदित्यानाः स्थाने स्वतेजसा भानि । संव्वँत्सरस्य सवितुः । आदित्यस्य

स्थाने स्वतेजसा भानि । ओं भूर्भुवस्स्वः । रश्मयो वो मिथुनं मा नो

मिथुनः रीद्वम् ॥ [67]

11500

ऋभूणामादित्यानाः स्थाने स्वतेजसा भानि षट्च ॥16॥

11601

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । कश्यपस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ओं भूर्भुवस्स्वः । आपो वो मिथुनं मा नो मिथुनः रीद्वम् ॥[68]

11600

आरोगस्य दश ॥16॥

11701

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य । प्रभ्राजमानानां रुद्राणानां
स्थाने स्वतेजसा भानि । व्यवदातानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
वासुकिवैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि । रजतानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि । परुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि । कपिलानां रुद्राणां स्थाने
स्वतेजसा भानि । अतिलोहितानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
ऊर्ध्वानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि । [69]

11702

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि । वैद्युतानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि । प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने
स्वतेजसा भानि । व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि । रजतानां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि । परुषाणां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
श्यामानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि । कपिलानां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि । अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि । अवपतन्तीनां रुद्राणीनां
स्थाने स्वतेजसा भानि । वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि ।
आँभूर्भुवस्स्वः । रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम् ॥ [70]

11700

ऊर्ध्वानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भान्यतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने
स्वतेजसा भानि पञ्च च ॥ 17 ॥

11801

अथाग्रैरष्टपुरुषस्य । अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।
जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि । अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।
वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि । पङ्क्तिराधस उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।
विसर्पिण उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । आँभूर्भुवस्स्वः । दिशो वो
मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम् ॥ [71]

11800

स्वरेकञ्च ॥

एतद्रश्मय आपो रूपाणि दिशः पञ्च ॥१८॥

11901

दक्षिणपूर्वस्यान्दिशि विसर्पी नुरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

दक्षिणापरस्यान्दिश्यविसर्पी नुरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

उत्तरपूर्वस्यान्दिशि विषादी नुरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

उत्तरापरस्यान्दिश्यविषादी नुरकः । तस्मान्नः परिपाहि । आ यस्मिन्त्सप्त

वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते ॥ [72]

11900

दक्षिणपूर्वस्यान्नव ॥१९॥

12001 इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम् । मनोजवसो वः

पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम् । प्रचेता वो रुद्रैः पश्चादुपदधताम् ।

विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम् । त्वष्टा वो

रूपैरुपरिष्ठादुपदधताम् । संज्ञानँव्वः पश्चादिति ।

आदित्यस्सर्वोग्निः पृथिव्याम् । वायुरन्तरिक्षे । सूर्यो दिवि ।

चन्द्रमा दिक्षु । नक्षत्राणि स्वलोके । एवाह्यैव । एवाह्यग्रे ।

एवा हि वायो । एवाहीन्द्र । एवा हि पूषन् । एवा हि देवाः । [73]

12000

दिक्षु सप्त च ॥२०॥

12101

आपंपापामपस्सर्वाः । अस्मादस्मादितोऽमुतः । अग्निर्वायुश्च

सूर्यश्च । सहसञ्चस्करर्धिया । वाय्वश्वा रश्मिपतयः । मरीच्यात्मानो

अद्भुहः । देवीर्भुवनसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत ।

महानाग्नीर्महामानाः । महसो महसुस्वः । [74]

12102

देवीः पर्जन्यसूवरीः । पुत्रवत्त्वाय मे सुत ।

अपाश्र्युष्णिमपारक्षः । अपाश्र्युष्णिमपारघम् । अपाग्न्यामप

चावर्तिम् । अप देवीरितोहित । वज्रन्देवीरजीताश्च ।

भुवनन्देवसूवरीः । आदित्यानदितिन्देवीम् । योनिनोर्ध्वमुदीषत । [75]

12103

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः ।

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ।
केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वार्तरशनाः । प्रतिष्ठाः शतधा हि ।
सुमाहितासो सहस्रधार्यसम् । शिवा नशशन्तमा भवन्तु । दिव्या आप् ओषधयः ।
सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि । [76]
12100

स्वरुदीषत् वार्तरशनाषट्च । 121 ।
12201

योऽपां पुष्पव्वेद । पुष्पवान्मृजावाँन्यशुमान्भवति ।
चन्द्रमा वा अपां पुष्पम् । पुष्पवान्मृजावाँन्यशुमान्भवति ।
य एवव्वेद । योऽपामायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । अग्निर्वा
अपामायतनम् । आयतनवान्भवति । योऽग्रेरायतनव्वेद । [77]
12202

आयतनवान्भवति । आपो वा अग्रेरायतनम् । आयतनवान्भवति ।
य एवव्वेद । योऽपामायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । वायुर्वा
अपामायतनम् । आयतनवान्भवति । यो वायोरायतनव्वेद ।
आयतनवान्भवति । [78]
12203

आपो वै वायोरायतनम् । आयतनवान्भवति । य एवव्वेद ।
योऽपामायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । असौ वै तर्पन्नपामायतनम् ।
आयतनवान्भवति । योऽमुष्य तर्पत आयतनव्वेद । आयतनवान्भवति ।
आपो वा अमुष्य तर्पत आयतनम् । [79]
12204

आयतनवान्भवति । य एवव्वेद । योऽपामायतनव्वेद ।
आयतनवान्भवति । चन्द्रमा वा अपामायतनम् । आयतनवान्भवति ।
यश्चन्द्रमस आयतनव्वेद । आयतनवान्भवति । आपो वै चन्द्रमस
आयतनम् । आयतनवान्भवति । [80]
12205

य एवव्वेद । योऽपामायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । नक्षत्राणि
वा अपामायतनम् । आयतनवान्भवति । यो नक्षत्राणामायतनव्वेद ।
आयतनवान्भवति । आपो वै नक्षत्राणामायतनम् । आयतनवान्भवति ।

य एवव्वेद । [81]

12206

योऽपामायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । पर्जन्यो वा अपामायतनम् ।
आयतनवान्भवति । यः पर्जन्यस्यायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । आपो वै
पर्जन्यस्यायतनम् । आयतनवान्भवति । य एवव्वेद । योऽपामायतनव्वेद । [82]

12207

आयतनवान्भवति । सव्वँत्सरो वा अपामायतनम् । आयतनवान्भवति ।
यस्सँत्सरस्यायतनव्वेद । आयतनवान्भवति । आपो वै
सँत्सरस्यायतनम् । आयतनवान्भवति । य एवव्वेद । योऽपसु नावं
प्रतिष्ठिताव्वेद । प्रत्येव तिष्ठति । [83]

12208

इमे वै लोका अपसु प्रतिष्ठिताः । तदेषाऽभ्यनूक्ता । अपाः
रसमुदयःसन् । सूर्यो शुक्रः समाभृतम् । अपाः रसस्य यो रसः । तव्वो
गृह्णाम्युत्तममिति । इमे वै लोका अपाः रसः । तैऽमुष्मिन्नादित्ये
समाभृताः । जानुदुग्धीमुत्तरवेदीङ्घ्रत्वा । अपां पूरयित्वा
गुल्फदुग्धम् । [84]

12209

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सस्तीर्य । तस्मिन्विहायसे ।
अग्निं प्रणीयोपसमाधाय । ब्रह्मवादिनो वदन्ति ।
कस्मात्प्रणीतेयमग्निश्चीयते । साप्रणीतेऽयमपसु ह्ययञ्चीयते ।
असौ भुवनेऽप्यनाहिताग्निरेताः । तमभित एता अबीष्टका उपदधाति ।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः । पशुबन्धे चातुर्मास्येषु । [85]

12210

अथो आहुः । सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति । एतद्ध स्म वा
आहुशशण्डिलाः । कमग्निञ्चिनुते । सत्रियमग्निञ्चिन्वानः ।
सव्वँत्सरं प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते । सावित्रमग्निञ्चिन्वानः ।
अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते । [86]

12211

नाचिकेतमग्निञ्चिन्वानः । प्राणान्प्रत्यक्षेण ।
कमग्निञ्चिनुते । चातुरहोत्रियमग्निञ्चिन्वानः । ब्रह्म
प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते । वैश्वसृजमग्निञ्चिन्वानः । शरीरं

प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते । उपानुवाक्यमाशुमग्निञ्चिन्वानः । [87]
12212

इमाल्लोकान्प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते ।

इममारुणकेतुकमग्निञ्चिन्वान इति । य एवासौ । इतश्चामुतश्चाव्यतीपाती ।
तमिति । योऽग्नेर्मिथूया वेद । मिथुनवान्भवति । आपो वा
अग्नेर्मिथूयाः । मिथुनवान्भवति । य एवव्वेद ॥ [88]
12200

वेदं भवत्यायतनमायतनवान्भवति य एवव्वेदं वेदं तिष्ठति
गुल्फदुग्धञ्चातुर्मास्येष्वमुमादित्यं प्रत्यक्षेण
कमग्निञ्चिनुत उपानुवाक्यमाशुमग्निञ्चिन्वानो मिथूया
मिथुनवान्भवत्येकञ्च ॥

पुष्पमग्निर्वायुरसौ वै तपञ्चन्द्रमा नक्षत्राणि पर्जन्यस्सव्वँत्सुरस्तिष्ठति
सत्रियः सव्वँत्सुरः सावित्रममुत्राचिकेतं प्राणाःश्चातुरहोत्रियं
ब्रह्म वैश्वसृजः शरीरमुपानुवाक्यमाशुमिमाल्लोकानिममारुणकेतुकं
य एवासौ 122 ।

12301

आपो वा इदमासन्त्सलिलमेव । स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत् । तस्यान्तर्मनसि कामस्समवर्तत । इदं सृजेयमिति ।
तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति । तद्वाचा वदति । तत्कर्मणा करोति ।
तदेषाऽभ्यनूक्ता । कामस्तदग्रे समवर्तताधि । मनसो रेतः
प्रथमय्यँदासीत् । [89]

12302

सतो बन्धुमसति निरविन्दन् । हृति प्रदीप्या क्वयो मनीषेति ।
उपैन्तदुपनमति । यत्कामो भवति । य एवव्वेदं । स तपोऽतप्यत ।
स तपस्तप्त्वा । शरीरमधूनुत । तस्य यन्माःसमासीत् । ततोऽरुणाः
केतवो वातरशना ऋषय उदतिष्ठन् । [90]

12303

ये नखाः । ते वैखानसाः । ये वालाः । ते वालखिल्याः । यो रसः ।
सोऽपाम् । अन्तरतः कूर्मं भूतं सर्पन्तम् । तमब्रवीत् । मम वै
त्वङ्मासा । समभूत् । [91]

12304

नेत्यब्रवीत् । पूर्वमेवाहमिहासमिति । तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम् ।
स सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षस्सहस्रपात् । भूत्वोदतिष्ठत् ।
तमब्रवीत् । त्ववै पूर्वः समभूः । त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति । स इत
आदायापः । [92]

12304

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात् । एवाह्येवेति । तत आदित्य उदतिष्ठत् । सा प्राची दिक् । अथारुणः
केतुर्दक्षिणत उपादधात् । एवाह्यग्र इति । ततो वा अग्रिरुदतिष्ठत् । सा दक्षिणा दिक् । अथारुणः
केतुः

पश्चादुपादधात् । एवा हि वायो इति । [93]

12305

ततो वायुरुदतिष्ठत् । सा प्रतीची दिक् । अथारुणः

केतुरुत्तरत उपादधात् । एवाहीन्द्रेति । ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत् । सोदीची दिक् । अथारुणः
केतुर्मध्यं

उपादधात् । एवाहि पूषन्निति । ततो वै पूषोदतिष्ठत् । सेयन्दिक् । [94]

12306

अथारुणः केतुरुपरिष्ठादुपादधात् ।

एवा हि देवा इति । ततो देवमनुष्याः पितरः । गन्धर्वाफसरसश्चोदतिष्ठन् । सोर्ध्वा दिक् । या
विप्रुषो विपरापतन् ।

ताभ्योऽसुरा रक्षांसि पिशाचाश्चोदतिष्ठन् । तस्मात्ते पराऽभवन् । विप्रुङ्ग्यो हि ते समभवन् ।
तदेषाऽभ्यनूक्ता । [95]

12307

आपो ह यद्बृहतीर्गर्भमायन् । दक्षन्दधाना जनयन्तीस्स्वयम्भुम् । तत इमेऽध्यसृज्यन्त

सर्गाः । अद्ध्यो वा इदं समभूत् ।

तस्माद्दिदं सर्वं ब्रह्म स्वयंभ्विति । तस्माद्दिदं सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुमिवाभवत्
। प्रजापतिर्वाव तत् । आत्मनाऽऽत्मानं विंधाय ।

तदेवानु प्राविशत् । तदेषाऽभ्यनूक्ता । [96]

12308

विधाय लोकान् विधाय भूतानि । विधाय सर्वाः प्रदिशो दिशश्च ।

प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य । आत्मनाऽऽत्मानं मुभि सँव्वेशेति । सर्वमेवेदमात्वा

। सर्वमवरुध्यं । तदेवानु प्राविशति ।

य एवँवेदं ॥ [97]

12300

आसीदतिष्ठन्नभूदपो वायो इति सेयन्दिगभ्यनूक्ताऽभ्यनूक्ताष्टौ च । 123 ।।

12401

चतुष्टय्यु आपो गृह्णाति । चत्वारि वा अपाः रूपाणि । मेघो

विद्युत् । स्तनयित्नुर्वृष्टिः । तान्येवाव रुन्धे ।

आतपति वर्षा गृह्णाति । ताः पुरस्तादुपदधाति । एता वै

ब्रह्मवर्चस्या आपः । मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे । तस्मान्मुखतो ब्रह्मवर्चसितरः । [98]

12402

कूप्या गृह्णाति । ता दक्षिणत उपदधाति । एता वै तेजस्विनीरापः । तेज एवास्य दक्षिणतो

दधाति । तस्माद्दक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः ।

स्थावरा गृह्णाति । ताः पश्चादुपदधाति । प्रतिष्ठिता वै स्थावराः । पश्चादेव प्रतिष्ठति ।

वहन्तीर्गृह्णाति । [99]

12403

ता उत्तरत उपदधाति । ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्गतीरिव आकूजतीरिव धावन्तीः । ओज

एवास्योत्तरतो

दधाति । तस्मादुत्तरोऽर्ध ओजस्वितरः । संभार्या गृह्णाति । ता मध्य उपदधाति । इयव्वँ संभार्याः ।

अस्यामेव

प्रतिष्ठति । प्लवल्या गृह्णाति । ता उपरिष्ठादुपादधाति । [100]

12404

असौ वै प्लवल्याः । अमुष्यामेव प्रतिष्ठति ।

दिक्षूपदधाति । दिक्षु वा आपः । अन्नव्वाँ आपः । अद्ध्यो वा अन्नञ्जायते । यदेवाद्ध्योऽन्नञ्जायते

। तदवरुन्धे । तव्वाँ एतमरुणाः

केतवो वातरशना ऋषयो ।

चिन्वन् । तस्मादारुणकेतुकः । [101]

12405

तदेषाऽभ्यनूक्ता । केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाः शतधाहि ।

सुमार्हितासो सहस्रधार्यसमिति । शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतिष्ठति । य एतमग्निञ्चिनुते । य उ

चैनमेवव्वेद ॥ [102]

12400

ब्रह्मवर्चसितरो वहन्तीर्गृह्णाति ता उपरिष्ठादुपादधात्यारुणकेतुकोऽष्टौ च । 124 ।।

12501

जानुदग्नीमुत्तरवेदीङ्घ्वात्वा । अपां पूरयति । अपाः सर्वत्वाय ।

पुष्करपर्णः रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति । तपो वै पुष्करपर्णम् ।
सत्यः रुक्मः । अमृतं पुरुषः । एतावद्वावास्ति । यावदेतत् ।
यावदेवास्ति । [103]

12502

तदवरुन्धे । कूर्ममुपदधाति । अपामेव मेधमवरुन्धे । अ
थो^१ स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै । आपमापामुपस्सर्वाः । अस्मादस्मादितो
ऽमुतः । अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च । सहसञ्चस्करर्धिया इति ।
वाय्वश्वा रश्मिपतयः । लोकं पृणच्छिद्रं पृण । [104]

12503

यास्तिस्रः परमजाः ।

इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति । पञ्च चितयु उपदधाति ।
पाङ्कोऽग्निः । यावानेवाग्निः । तञ्चिनुते । लोकम्पृणया
द्वितीयामुपदधाति । पञ्चपदा वै विराट् । तस्या वा इयं पादः । अन्तरिक्षं
पादः । द्यौः पादः । दिशः पादः । पुरोरजाः पादः । विराज्येव प्रतितिष्ठति ।
य एतमग्निञ्चिनुते । य उचैनमेवव्वेद ॥ [105]

12500

अस्ति पृणान्तरिक्षं पादुष्पट्च ॥ 125 ॥

12601

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय । तमभित एता अबीष्टका उपदधाति ।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः । पशुबन्धे चातुर्मास्येषु । अथो^१
आहुः । सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति । अथ ह स्मा हारुणस्स्वायंभुवः ।
सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे । नाना वा एतेषाँव्वीर्याणि ।
कमग्निञ्चिनुते । [106]

12602

सत्रियमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते ।
सावित्रमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । नाचिकेतमग्निञ्चिन्वानः ।
कमग्निञ्चिनुते । चातुरहोत्रियमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते ।
वैश्वसृजमग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । [107]

12603

उपानुवाक्यमाशु

मग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । इममारुणकेतुकमग्निञ्चिन्वान इति ।

वृषा वा अग्निः । वृषाणो सस्फालयेत् । हन्येतास्य यज्ञः । तस्मान्नानु
षज्यः । सोत्तरवेदिषु क्रतुषु चिन्वीत । उत्तरवेद्याः ह्यग्निश्चीयते ।

प्रजाकामश्चिन्वीत । [108]

12604

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः । प्राजापत्याः

प्रजाः । प्रजावाँभवति । य एवव्वेद । पशुकामश्चिन्वीत । संज्ञानुव्वाँ

एतत्पशूनाम् । यदापः । पशूनामेव संज्ञानेऽग्निञ्चिनुते । पशुमान्

भवति । य एवव्वेद । [109]

12605

वृष्टिकामश्चिन्वीत । आपो वै वृष्टिः ।

पर्जन्यो वर्षुको भवति । य एवव्वेद । आमयावी चिन्वीत । आपो वै भेषजम् ।

भेषजमेवास्मै करोति । सर्वमायुरेति । अभिचरश्चिन्वीत । वज्रो वा आपः । [110]

12606

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति । स्तृणुत एनम् । तेजस्कामो यशस्कामः ।

ब्रह्मवर्चसकामः स्वर्गकामश्चिन्वीत । एतावद्वावाँस्ति । यावदेतत् ।

यावदेवास्ति । तदवरुन्धे । तस्यैतद्वतम् । वर्षति न धावेत् । [111] ।

12607

अमृतव्वाँ आपः । अमृतस्यानन्तरित्यै । नाफ्सु मूत्रपुरीषङ्कुर्यात् ।

न निष्ठीवेत् । न विवर्सनस्त्रायात् । गुह्यो वा एषोऽग्निः । एतस्याग्रे

रन्तिदाहाय । न पुष्करपर्णानि हिरण्यं वाऽधितिष्ठेत् । एतस्याग्रेरन

भ्यारोहाय । न कूर्मस्याश्रीयात् । नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति ।

अघातुका आपः । य एतमग्निञ्चिनुते । य उँ चैनमेवव्वेद । [112]

12600

चिनुते चिनुते प्रजाकामश्चिन्वीत् य एवव्वेदापो धावेदश्रीयाञ्चत्वारि च । 126 ।

12701

इमानुकं भुवना सीषधेम । इन्द्रश्च विश्वे च देवाः । यज्ञञ्च नस्तन्वञ्च

प्रजाञ्च । आदित्यैरिन्द्रस्सह सीषधातु । आदित्यैरिन्द्रस्सगणो

मरुद्भिः । अस्माकं भूत्वविता तनूनाम् । आप्लवस्व प्रप्लवस्व । आण्डी

भव जमामुहुः । सुखादीन्दुःखनिधनाम् । प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम् । [113]

12702

मरीचयः स्वायम्भुवाः । ये शरीराण्यकल्पयन् । ते ते देहङ्कल्पयन्तु ।

मा च ते ख्यास्मतीरिषत् । उत्तिष्ठत् मा स्वप्त । अग्निमिच्छध्वं

भारताः । राज्ञः सोमस्य तृप्तासः । सूर्येण सयुजोषसः । युवा सुवासाः ।
अष्टाचक्रा नवद्वारा । [114]

12703

देवानां पूरयोध्या । तस्याः हिरण्मयः कोशः ।

स्वर्गो लोको ज्योतिषाऽऽवृतः । यो वै तां ब्रह्मणो वेद । अमृतेनावृतां
पुरीम् । तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च । आयुः कीर्तिं प्रजान्ददुः ।

विभ्राजमानाः हरिणीम् । यशसा संपुरीवृताम् । पुरः हिरण्मयीं ब्रह्मा । [115]
12704

विवेशापुराजिता । पराडेत्यज्यामयी । पराडेत्यनाशकी । इह चामुत्र

चान्वेति । विद्वान्देवासुरानुभयान् । यत्कुमारी मन्द्रयते ।

यद्योषिद्यत्पतिव्रता । अरिष्टं यत्किञ्च क्रियते । अग्निस्तदनु

वेधति । अशृतासशृतासश्च । [116]

12705

यज्वानो येऽप्ययज्वनः । स्वर्यन्तो

नापेक्षन्ते । इन्द्रमग्निञ्च ये विदुः । सिकता इव सय्यन्ति । रश्मिभि

स्समुदीरिताः । अस्माल्लोकादमुष्माञ्च । ऋषिभिरदात्पृश्निभिः । अपेत

वीत् वि च सर्पतातः । येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः । अहोभिरुद्धिर

क्तुभिव्यक्तम् । [117]

12706

यमो ददात्ववसानमस्मै । नृमुणन्तु नृपात्वर्यः ।

अकृष्टा ये च कृष्टजाः । कुमारीषु कनीनीषु । जारिणीषु च ये हिताः ।

रेतःपीता आण्डपीताः । अङ्गारेषु च ये हुताः । उभयान्पुत्रपौत्रकान् ।

युवेऽहय्यमराजगान् । शतमिन्नु शरदः । [118]

12707

अदो यद्वह्नं विलुबम् ।

पितृणाञ्च यमस्य च । वरुणस्याश्विनोरग्रेः । मरुताञ्च विहार्यसाम् ।

कामप्रयवणम्मे अस्तु । स ह्यैवास्मि सनातनः । इति नाको ब्रह्मिश्रवो

रायो धनम् । पुत्रानापो देवीरिहाहिता ॥ [119]

12700

पुरन्नवद्वारा ब्रह्मा च व्यक्तः शरदोऽष्टौ च ॥ 127 ॥

12801

विशीर्ष्णाङ्गध्रुशीर्ष्णाञ्च । अपेतो निर्ऋतिः हथः । परिबाध श्वेतकुक्षम् ।

निजङ्घं शबलोदरम् । सतान् वाच्यायया सह । अग्रे नाशय सन्दर्शः ।
ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम् । मन्युङ्कृत्याञ्च दीधिरे । रथेन किंशुकावता ।
अग्रे नाशय सन्दर्शः । [120]

12800

॥28॥

12901

पर्जन्याय प्रगायत । दिवस्पुत्राय मीढुषे । स नो यवसमिच्छतु ।
इदव्वचं पर्जन्याय स्वराजे । हृदो अस्त्वन्तरन्तद्युयोत । मयोभूर्
वातो विश्वकृष्टयस्सन्त्वस्मे । सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः । यो गर्भ
मोषधीनाम् । गवाङ्कृणोत्यर्वीताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् ॥ [121]

12900

विशीर्णा पर्जन्याय दशदश ॥29॥

13001

पुनर्मासैत्विन्द्रियम् । पुनरायुः पुनर्भगः । पुनर्बाह्वणमैतु मा ।
पुनर्द्रविणमैतु मा । यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान् । यदोषधीरप्यसंरद्य
दापः । इदन्तपुनराददे । दीर्घायुत्वाय वर्चसे । यन्मे रेतः
प्रसिच्यते । यन्म आजायते पुनः । तेन माममृतङ्कुरु । तेन सुप्रजसङ्कुरु ॥ 122]

13000

पुनर्द्धे च ॥30॥

13101

अद्ध्यस्तिरोधाजायत । तव वैश्रवणस्सदा । तिरोधेहि सपुत्रान्नः ।
ये अपोऽश्रन्ति केचन । त्वाष्ट्रीं मायाव्वैश्रवणः । रथं सहस्रवन्धुरम् ।
पुरुश्चक्रं सहस्राश्वम् । आस्थायायाहि नो बलिम् । यस्मै भूतानि बलि
मावहन्ति । धनङ्गावो हस्तिहिरण्यमश्वान् । [123]

13102

असाम सुमृतौ यज्ञियस्य ।

श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं विराजम् । सुदरशने च क्रौञ्चे च । मैनागे
च महागिरौ । सतद्वाट्टारंगमन्ता । संहार्यन्नगरन्तव । इति मन्त्राः ।
कल्पोऽत ऊर्ध्वम् । यदि बलिं हरेत् । हिरण्यनाभये वितुदये कौबेरा
यायं बलिः । [124]

13103

सर्वभूताधिपतये नम इति । अथ बलिं हत्वोपतिष्ठेत ।

क्षत्रङ्क्षत्रव्वैश्रवणः । ब्राह्मणा वयं स्मः । नमस्ते अस्तु मा मां
हिःसीः । अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति । अथ तमग्निमादधीत । यस्मिन्नेतत्कर्म
प्रयुञ्जीत । तिरोधा भूः । तिरोधा भुवः । [125]

13104

तिरोधास्वः । तिरोधा
भूर्भुवस्वः । सर्वेषाल्लोकानामधिपत्ये सीदेति । अथ तमग्निमिन्धीत ।
यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत । तिरोधा भूस्वाहा । तिरोधा भुवस्वाहा ।
तिरोधास्वस्वाहा । तिरोधा भूर्भुवस्वस्वाहा । यस्मिन्नस्य काले
सर्वा आहुतीर् हुता भवेयुः । [126]

13105

अपि ब्राह्मणमुखीनाः । तस्मिन्नहः काले
प्रयुञ्जीत । परस्सुप्तजनाद्वेपि । मा स्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत् ।
सर्वार्थास्सिध्यन्ते । य एवव्वेद । क्षुध्यन्निदमजानताम् । सर्वार्था न
सिध्यन्ते । यस्ते विघातुको भ्राता । ममान्तरहृदये श्रितः । [127]

13106

तस्मा इममग्रपिण्डञ्जुहोमि । स मेऽथान्मा विवधीत् । मयि स्वाहा । राजाधि
राजाय प्रसह्यसाहिने । नमो वयव्वैश्रवणाय कुर्महे । स मे कामान्काम
कामाय मह्यम् । कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु । कुबेराय वैश्रवणाय ।
महाराजाय नमः । केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाः
शतधाहि । सुमार्हितासो सहस्रधार्यसम् । शिवा नृशन्तमा भवन्तु । दिव्या आप
ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि । [128]

13100

अश्वान्बलिर्भुवो भवेयुश्श्रितश्च सुप्त च । 31 ।

13201

सव्वँत्सरमेतद्व्रतञ्चरेत् । द्वौ वा मासौ । नियमस्समासेन । तस्मिन्नियमं
विशेषाः । त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी । चतुर्थकालपानभक्तस्स्यात् । अहरहर्वा
भैक्षमश्रीयात् । औदुम्बरीभिस्समिद्धिरग्निं परिचरेत् । पुनर्मासैत्विन्द्रिय
मित्येतेनानुवाकेन । उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यङ्कुर्वीत । [129]

13202

असञ्चयवान् ।

अग्रये वायवे सूर्याय । ब्रह्मणे प्रजापतये । चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः ।

ऋतुभ्यस्सर्व्वंत्सराय । वरुणायारुणायेति व्रतहोमाः । प्रवृग्यवदादेशः ।

अरुणाः काण्डऋषयः । अरण्येऽधीयीरन् । भद्रङ्कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा । [130]
13203

महानाम्नीभिरुदकं संस्पर्श्य । तमाचार्यो दद्यात् । शिवा नशशन्तमेत्यो
षधीरालभते । सुमृडीकेति भूमिम् । एवमपवर्गे । धेनुर्दक्षिणा । कंसंवासश्च
क्षौमम् । अन्यद्वा शुक्लम् । यथाशक्ति वा । एव स्वध्यायधर्मेण । अरण्ये
ऽधीयीत । तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति ॥ [131]
13200

कुर्वीत जपित्वा स्वाध्यायधर्मेण द्वे च ॥ 32 ॥
10000

भद्रस्मृतिस्साकञ्जानामक्षयति ताम्राण्यत्यूर्ध्वाक्ष आरोगः क्वेद
मग्निश्च सहस्रवृत्पवित्रवन्त आतनुष्वाष्टयोनीय्योसावथादित्यस्यारोग
स्याथ वायोरथाग्नेर्दक्षिणपूर्वस्यामिन्द्रघोषा व आपमापाय्योपामापो वै
चतुष्टय्यो जानुदुग्नीमग्निं प्रणीयेमानुकृत्विशीर्ष्णीं पर्जन्याय पुन
रुद्धस्सर्व्वंत्सरन्द्वात्रिंशत् ॥ 32 ॥

भद्रञ्ज्योतिषा तस्मिन्नाजानङ्कश्यपाथसहस्रवृदियन्नपुंसकमष्टयोनीम
थाग्नेर्य एवर्व्वेदु ये नखा असौ वै पल्वल्या वज्रमेव पर्जन्याय
महानाम्नीभिरेकत्रिंशदुत्तरशतम् ॥ 31 ॥

भद्रन्तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति ।

इति तैत्तिरीयारण्यके प्रथमप्रश्नः समाप्तः ।

20000

द्वितीयप्रश्नप्रारम्भः ।

20101

सह वै देवानाञ्चासुराणाञ्च यज्ञौ प्रततावास्ताव्यं स्वर्गलोकमेष्यामो व्यमेष्याम

इति तेऽसुरास्सन्नह्य सहसैवाचरन्ब्रह्मचर्येण

तपसैव देवास्तेऽसुरा अमुह्यस्ते न प्राजानस्ते पराऽभवन्ते न स्वर्गलोकमायन्

प्रसृतेन वै यज्ञेन देवास्स्वर्गलोकमायन्न प्रसृतेनासुरान्पराभा

वयन्प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किञ्च ब्राह्मणो

यज्ञोपवीत्यधीते यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्यैवाधीयीत

याजयेद्यजैत वा यज्ञस्य प्रसृत्या अर्जिनव्वांसो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बाहुमुद्धरतेऽव

धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं

प्राचीनावीतः सव्योऽतिं मानुषम् ॥ १ ॥

20201

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान्प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत् तानि वरमवृणीतादित्यो नो
योद्धा इति

तान्प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति तस्मादुत्तिष्ठन्तः ह वा तानि रक्षांस्यादित्यय्योधयन्ति

यावदस्तमन्वंगान्तानि ह वा एतानि रक्षांसि

गायत्रियाऽभिमन्त्रितेनांभसा शाम्यन्ति तदु ह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः

सन्ध्यायाङ्गायत्रियाऽभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्वं विक्षिपन्ति

ता एता आपो वृज्रीभूत्वा तानि रक्षांसि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षिपन्ति यत्रदक्षिणं

प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानमवधून्वन्त्युद्यन्तमस्तय्यन्त

मादित्यमभिध्यायन्कुर्वन्ब्राह्मणो विद्वान्थ्सकलं भद्रमश्नुतेऽसावादित्यो

ब्रह्मेति ब्रह्मैव सन्नब्रह्माप्येति य एवव्वदं २ ।

20301

यद्देवा देवहेळनन्देवासश्चकृमा व्यम् । आदित्यास्तस्मान्मा मुञ्चतुर्तस्युर्तेन मामित

। देवा जीवनकाम्या यद्वाचाऽनृतमूदिम ।

तस्मान्न इह मुञ्

चत् विश्वे देवास्सजोषसः । ऋतेन द्यावापृथिवी ऋतेन त्वः सरस्वति । कृतात्रः पाह्येनसो

यत्किञ्चानृतमूदिम । इन्द्राग्नी

मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः । ते नो मुञ्चन्त्वेनसो यदन्यकृतमारिम । सजातशःसादुत

जामिशःसाज्यायसशशःसादुत वा कनीयसः ।

अनाधृष्टन्देवकृतय्यं देनस्तस्मात्त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि । यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामुरुभ्यामष्टीवद्वाङ्
 शिश्रैर्यदनृतञ्चकृमा वयम् । अग्रिमा
 तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु चकृम यानि दुष्कृता । येन त्रितो अर्णवान्निर्बभूव
 येन सूर्यन्तमसो निर्मुमोच । येनेन्द्रो विश्वा
 अजहादरातीस्तेनाहज्योतिषा ज्योतिरानशान आक्षि । यत्कुसीदमप्रतीत्तं मयेह
 येन यमस्य निधिना चरामि । एतत्तदग्रे अनृणो भवामि जीवन्नेव
 प्रति तत्तं दधामि । यन्मयि माता यदा पिपेषु यदन्तरिक्ष्यंदाशसातिक्रामामि त्रिते
 देवा दिवि जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो
 अग्रे सत्वन्नो अग्रे त्वमग्रे अयासि 13 ।

20300

मुमुग्धि सप्त च 13 ।

20401

यददीव्यवृणमहं बभूवादिथ्सन्वा सञ्जगर जनेभ्यः । अग्रिमा तस्मादिन्द्रश्च संव्विदानो
 प्रमुञ्चताम् । यद्धस्ताभ्याञ्चकर
 किल्बिषाण्यक्षाणां वृग्मुमुपजिघ्रमानः । उग्रंपश्या च राष्ट्रभृच्च तान्यफसरसावनुदत्तामृणानि
 । उग्रंपश्ये राष्ट्रभृत्किल्बिषाणि यदक्षवृत्तमनुदत्तमेतत् ।
 नेत्रं ऋणानृणव इथ्समानो यमस्य लोके अधिरञ्जुराय । अवं ते हेळ उदुत्तममिमं
 मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्रे सत्वन्नो अग्रे । सङ्कुसुको
 विकुसुको निर्ऋथो यश्च निस्वनः । तेऽस्मद्यक्षमनागसो दूरादूरमचीचतम् । नियक्षममचीचते
 कृत्यान्निर्ऋतिञ्च । तेन योऽस्मथ्समृच्छातै
 तमस्मै प्रसुवामसि । दुश्शःसानुशःसाभ्याङ्घ्रणेनानुघणेन च । तेनान्योऽस्मथ्समृच्छातै
 तमस्मै प्रसुवामसि । संव्वर्चसा पर्यसा सन्तनूभि
 रगन्महि मनसा सः शिवेन । त्वष्टा नो अत्र विदधातु रायोऽनुमार्ष्टु तन्वोऽ यद्विलिष्टम् 14 ।

20400

कृत्यान्निर्ऋतिञ्च पञ्च च 14 ।

20501

आयुष्टे विश्वतो दधदयमग्निर्वरेण्यः । पुनस्ते प्राण आयाति परायक्ष्मं सुवामि ते
 । आयुर्दा अग्रे हविषो जुषाणो घृतप्रतीको
 घृतयोनिरेधि । घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यम्पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम् । इममग्र
 आयुषे वर्चसे कृधि तिग्ममोजो वरुण सःशिशुधि ।
 मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ विश्वेदेवा जरदष्टिर्यथाऽसत् । अग्र आयूषि पवस

आसुवोर्जमिषं च नः । आरे बाधस्व दुच्छुनाम् । अग्रे पर्वस्व
स्वपां अस्मे वर्चस्सुवीर्यम् । दधद्रयि मयि पोषम् 15 ।
20502

अग्रिर् ऋषिः पर्वमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तमीमहे महागयम् । अग्रे जातान्प्रणुदा
नस्सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व ।

अस्मे दीदिहि सुमना अहैळ्ळर्मन्ते स्याम त्रिवरूथ उद्भौ । सहसा जातान्प्रणुदा
नस्सपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदो नुदस्व । अधि नो ब्रूहि

सुमनस्यमानो वय स्याम् प्रणुदा नस्सपत्नान् । अग्रे यो नोऽभितो जनो वृको वारो
जिघांसति । तास्त्वव्वृत्रहञ्जहि वस्वस्मभ्युमाभर ।

अग्रे यो नोऽभिदासति समानो यश्च निष्ट्यः । तव्वयस् समिधङ्कृत्वा तुभ्यमग्रेऽपि दध्मसि 16 ।
20503

यो नृशपादशपतो यश्च नृशपतृशपात् । उषाश्च तस्मै निमुक्च सर्वं पापस्
समूहताम् । यो नस्सपत्नो यो रणो मतोऽभिदासति देवाः ।

इध्मस्यैव प्रक्षायतो मा तस्योच्छेषि किञ्चन । यो मान्द्रेष्टि जातवेदो यञ्चाहन्द्रेष्मि
यश्च माम् । सर्वास्स्तानग्रे सन्दह याश्चाहन्द्रेष्मि ये च माम् ।

यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः । निन्दाद्यो अस्मान्दिफसाञ्च सर्वास्स्तान्मष्मषा
कुरु । सशितं मे ब्रह्म सशितव्वौर्या १ म् बलम् ।

सशितङ्क्षत्रं मे जिष्णु यस्याहमस्मि पुरोहितः । उदैषां बाहू अतिरमुद्वर्चो
अथो बलम् । क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा १ म् अहम् ।

पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनःश्रोत्रम् आगात्पुनः प्राणः पुनराधीतं
म् आगात् । वैश्वानरो मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतान्दुरितानि विश्वा 17 ।
20500

पोषन्दध्मसि पुरोहितश्चत्वारि च 15 ।
20601

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणस् संङ्गरो देवतासु । स एतान्पाशान् प्रमुचन्
प्रवेदु स नो मुञ्जातु दुरितादवघात् ।

वैश्वानरः पर्वयात्रः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाम्याशाम् । अनाजानन्मनसा याचमानो
यदत्रैनो अव तथ्सुवामि । अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ

नाम् तारके । प्रेहामृतस्य यच्छतामेतद्बद्धकमोचनम् । विजिहीर्ष्व लोकान्कृधि बन्धान्मुञ्जासि
बद्धकम् । योनैरिव प्रच्युतो गर्भस्सर्वान्पृथो

अनुष्व । स प्रजानन्प्रतिगृष्णीत विद्वान्प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य । अस्माभिर्दुत्तञ्जरसः

परस्तादच्छिन्नं तन्तुमनु सञ्चरेम 18।

20602

ततन्तन्तुमन्वेके अनु सञ्चरन्ति येषाँन्दत्तं पित्र्यमार्यनवत् । अबन्ध्वेके ददतः

प्रयच्छाद्वातुञ्चेच्छक्रवाःसस्वर्ग एषाम् ।

आरंभेथामनु सञ्चरंभेथाः समानं पन्थामवथो घृतेन । यद्वाँ पूर्तं परिविष्टय्यँदुग्रौ

तस्मै गोत्रायेह जायापती सञ्चरंभेथाम् । यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत

द्याय्यँन्मातरं पितरँवाँ जिहःसिम । अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्य उन्नौ

नेषदुरिता यानि चकृम । भूमिर्माताऽदितिर्नो जनित्रं भ्रातृन्तरिक्ष

म्भिशस्त एनः । द्यौर्नः पिता पितृयाच्छं भवासि जामि मित्वा मा विविथिस लोकात् । यत्र

सुहार्दस्सुकृतो मदन्ते विहाय रोगन्तन्वा १ ५

स्वायाम् । अश्लोणाङ्गैरहुतास्वर्गे तत्र पश्येम पितरञ्च पुत्रम् । यदन्नमद्मघनृतेन

देवा दास्यन्नदास्यन्नत वा करिष्यन् । यद्देवानाञ्चक्षुष्यागो

अस्ति यदेव किञ्च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणङ्कणोतु । यदन्नमद्भि बहुधा विरूपुवाँसो

हिरण्यमुत गाम्जामविमम् । यद्देवानाञ्चक्षुष्यागो

अस्ति यदेव किञ्च प्रतिजग्राहमग्निर्मा तस्मादनृणङ्कणोतु । यन्मे मनसा वाचा कृतमेनः

कदाचन । सर्वस्मान्मेळितो मोग्धि त्वः हि वेत्थ

यथातथम् 19।

20600

चरेम पुत्रः षट्च 16।

20701

वातरशना ह वा ऋषयश्श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो बभूवुस्तानृषयोऽर्थमायस्ते निलायमचरन्तेऽनुप्रविशुः

कूश्माण्डानि

ताःस्तेष्वन्वविन्दञ्छ्रद्धया च तपसा च तानृषयोऽबुवन्कथा निलायञ्चरथेति त ऋषीन्ब्रुवन्नमो

वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाँमि केन वस्सपर्यामेति

तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रन्नो ब्रूत येनारेपसंस्थामेति त एतानि सूक्तान्यपश्यन्

यद्देवा देवहेळनय्यँददीँव्यन्नृणमहं बभूवायुष्टे विश्वतो

दधदित्येतैराज्यञ्जुहूत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम इत्युपतिष्ठत् यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्षध्व

इति त एतैरँजुहवुस्तेऽरेपसोऽभवन्

कर्मादिष्वेतैर्जुह्यात्पूतो देवलोकान्स्समश्नुते 110। 17।

20801

कूश्माण्डैर्जुह्याद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ

रेतस्सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो"

भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैस्सतति जुहोति
सर्व्वंत्सुरन्दीक्षितो भवति सर्व्वंत्सुरादेवात्मानं पुनीते मासन्दीक्षितो
भवति यो मासस्स सर्व्वंत्सुरस्सर्व्वंत्सुरादेवात्मानं पुनीते चतुर्विंशतिः रात्रीर्दीक्षितो
भवति चतुर्विंशतिरर्धमासास्सर्व्वंत्सुरस्सर्व्वंत्सुरादेवात्मानं
पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासास्सर्व्वंत्सुरस्सर्व्वंत्सुरादेवात्मानं
पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो भवति षड्वा ऋतवस्सर्व्वंत्सुरस्सर्व्वंत्सुरा
देवात्मानं पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो भवति त्रिपदा गायत्री गायत्रिया एवात्मानं
पुनीते न मासमश्रीयान्न स्त्रियमुपेयान्नोपर्यासीत् जुगुप्सेतानृता
त्पयो" ब्राह्मणस्य व्रतय्यंवागू राजन्यस्यामिक्षा वैश्यस्याथो सौम्येष्वध्वर
एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनन्धानास्सकून्धृतमित्यनुव्रतये
दात्मनोऽनुपदासाय ॥1॥18।

20901

अजान् ह वै पृथ्वीऽस्तपस्यमानान् ब्रह्म स्वयम्भ्वभ्यानरूषत्त
ऋषयोऽभवन्तदृषीणामृषित्वन्तान्देवतामुपातिष्ठन्त यज्ञकामास्त
एतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमाहर्न्तेनायजन्त यदृचोऽध्यगीषत् ताः पर्यआहुतयो देवानामभवन्
यद्यजूंषि घृताहुतयो यथ्सामानि सोमाहुतयो
यदथर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतयो यद्वाह्मणानीतिहासान्पुराणानि कल्पान्गाथा नाराशुःसीर्मेदाहुतयो
देवानामभवन्ताभिः

क्षुधं पाप्मानमपाघ्नन्नपहतपाप्मानो देवास्स्वर्गलोकमायन् ब्रह्मणस्सायुज्यमृषयोऽगच्छन् ॥2॥19।

21001

पञ्च वा एते महायज्ञास्सतति प्रतायन्ते सतति सन्तिष्ठन्ते देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो
मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति यदग्रौ
जुहोत्यपि समिधन्तद्देवयज्ञस्सन्तिष्ठते यत्पितृभ्यस्स्वधा करोत्यप्यपस्तत्पितृयज्ञस्सन्तिष्ठते
यद्भूतेभ्यो बलिः हरति तद्भूतयज्ञस्सन्तिष्ठते
यद्वाह्मणेभ्योऽन्नन्ददाति तन्मनुष्ययज्ञस्सन्तिष्ठते यथ्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचय्यंजुस्सामं
वा तद्ब्रह्मयज्ञस्सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पर्यसः कूल्या अस्य
पितृन्स्वधा अभिवहन्ति यद्यजूंषि घृतस्य कूल्या यथ्सामानि सोम एभ्यः पवते
यदथर्वाङ्गिरसो मधोः कूल्या यद्वाह्मणानीतिहासान्पुराणानि
कल्पान्गाथा नाराशुःसीर्मेदसः कूल्या अस्य पितृन्स्वधा अभिवहन्ति यदृचोऽधीते

पर्यआहुतिभिरेव तद्देवाःस्तर्पयति यद्यजूषि घृताहुतिभिः
 र्यसामानि सोमाहुतिभिर्यदथर्वाङ्गिरसो मध्वाहुतिभिर्यद्ब्राह्मणानीतिहासान्पुराणानि
 कल्पान्गाथा नाराशुसीर्मेदाहुतिभिरेव तद्देवाःस्तर्पयति त
 एनन्तृप्ता आयुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च तर्पयन्ति ॥13॥10॥
 21101

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यान्दिशि ग्रामादछदिर्दर्श उदीच्यां प्रागुदीच्याव्वादित
 आदित्ये दक्षिणत उपवीयोपविश्य
 हस्ताववनिज्य त्रिराचामेद्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य शिरश्चक्षुषी नासिके
 श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्रिराचामति तेन ऋचः प्रीणाति यद्विः परिमृजति
 तेन यजूषि यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि यच्छिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे
 हृदयमालभते तेनार्थर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान्पुराणानि कल्पान्गाथा
 नाराशुसीः प्रीणाति दर्भाणां महदुपस्तीर्योपस्थङ्कत्वा प्राडासीनस्स्वाध्यायमधीयीतापाव्वाँ
 एष ओषधीनाः रसो यद्दर्भास्सरसमेव ब्रह्म कुरुते
 दक्षिणोत्तरौ पाणी कृत्वा सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीव्विद्यां प्रत्येषा
 वागेतत्परममक्षरन्तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरं परमे व्योमन्
 यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुर्यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति य इत्तद्विदुस्त इमे
 समासत इति त्रीनेव प्रायुङ्क्त भूर्भुवस्स्वरित्याहैतद्वै वाचस्सत्यय्यंदेव
 वाचस्सत्यन्तत्प्रायुङ्क्तार्थं सावित्रीङ्गायत्रीन्त्रिरन्वाह पृच्छोऽर्धर्चशोऽनवानः
 सविता श्रियः प्रसविता श्रियमेवाप्रोत्यथो प्रजातयैव प्रतिपदा छन्दाःसि
 प्रतिपद्यते ॥14॥11॥

21201

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत् दिवानक्तंवेति हस्माह शौच आह्वेय उतारण्येबलं
 उत वाचोत तिष्ठन्नुत ब्रजन्नुतासीन उत
 शयानोऽधीयीतैव स्वाध्यायन्तपस्वी पुण्यो भवति य एवव्विद्वान्स्वाध्यायमधीते
 नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्रये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः ।
 नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि ॥(15)॥12॥

21301

मध्यन्दिने प्रबलमधीयीतासौ खलु वावैष आदित्यो यद्ब्राह्मणस्तस्मात्तरिह तेऽक्षिणन्तपति
 तदेषाऽभ्युक्ता । चित्रन्देवाना
 मुदगादनीकञ्चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रेः । आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षः

सूर्यं आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति स वा एष यज्ञस्सद्यः प्रतायते
सद्यस्सन्तिष्ठते तस्य प्राख्सायमवभृथो नमो ब्रह्मण इति परिधनीयान्त्रिरन्वाहाप
उपस्पृश्य गृहानेति ततो यत्किञ्च ददाति सा दक्षिणा ।(16)।।13।
21401

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानीँव्विद्युदग्निर्वृषः हविस्स्तनयित्नुर्वषट्कारो
यदवस्फूर्जति सोऽनुवषट्कारो वायुरात्माऽ
मावास्यां स्विष्टकृद्य एवँव्विद्वान्मेघे वृषति विद्योतमाने स्तनयत्यवस्फूर्जति
पवमाने वायावमावास्यायाः स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते
तपो हि स्वाध्याय इत्युत्तमत्राकः रोहत्युत्तमस्मानानां भवति यावन्तः ह वा इमाँव्वित्तस्य
पूर्णान्ददथ्स्वर्गलोकञ्जयति तावन्तल्लोकञ्जयति
भूयाःसञ्चाक्षय्यञ्चापपुनर्मृत्युञ्जयति ब्रह्मणस्सायुज्यङ्गच्छति ।।17। ।।14।
21501

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य द्वावनध्यायौ यदात्माऽशुचिर्यद्वेशस्समृद्धिदैवतानि
य एवँव्विद्वान्महारात्र उषस्युदिते व्रजुस्तिष्ठन्नासीन्
शशयानोऽरण्ये ग्रामे वा यावत्तरसं स्वाध्यायमधीते सर्वाल्लोकाञ्जयति सर्वाल्लोकाननृणोऽनु
सञ्चरति तदेषाभ्युक्ता । अनृणा अस्मिन्ननृणाः
परस्मिस्तृतीये लोके अनृणास्स्याम । ये देवयाना उत पितृयाणास्सर्वाँन्पृथो
अनृणा आक्षीयेमेत्याग्नि वै जातं पाप्मा जग्राह तन्देवा आहुतीभिः
पाप्मानमपाम्नाहृतीनाय्यँजेन यज्ञस्य दक्षिणाभिर्दक्षिणानां ब्राह्मणेन
ब्राह्मणस्य छन्दोभिश्छन्दसाः स्वाध्यायेनापहतपाप्मा स्वाध्यायो
देवर्षवित्त्रँवा एतत्तय्योऽनूथ्सृजत्यभागो वाचि भवत्यभागो नाके तदेषाऽभ्युक्ता
। यस्तित्याजं सखिविदुः सखायन्न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।
यदीँ शृणोत्यलकः शृणोति न हि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थामिति तस्माँस्वाध्यायोऽध्यैतव्यो
यय्यँडक्रतुमधीते तेन तेनास्येष्टं भवत्यग्नेर्वायोरादित्यस्य
सायुज्यङ्गच्छति तदेषाऽभ्युक्ता । ये अर्वाडुत वा पुराणे वेदँव्विद्वान्संमभितो
वदन्त्यादित्यमेव ते परिवदन्ति सर्वे अग्निद्धितीयन्तृतीयञ्च
हःसमिति यावतीर्वे देवतास्तास्सर्वाँ वेदुविदि ब्राह्मणे वसन्ति तस्माँब्राह्मणेभ्यो
वेदुविद्धो दिवेदिवे नमस्कुर्यान्नाश्लीलङ्गीर्तयेदेता
एव देवताः प्रीणाति ।(18)।।15।
21601

रिच्यत इव वा एष प्रेव रिच्यते यो याजयति प्रति वा गृह्णाति याजयित्वा प्रतिगृह्य
वाऽनश्नन्त्रिः स्वाध्यायं वेदमधीयीत

त्रिरात्रव्वां सावित्रीङ्गायत्रीमन्वातिरेचयति वरो दक्षिणा वरैणैव वरस्पृणोत्यात्मा हि वरः ।(19)।

116।

21701

दुहे ह वा एष छन्दांसि यो याजयति स येन यज्ञक्रतुना याजयेत्सोऽरण्यं पुरेत्य
शुचौ देशे स्वाध्यायमेवैनमधीयन्नासीत

तस्यानशनन्दीक्षा स्थानमुपसद् आसनं सुत्या वाग्जुहूर्मनं उपभृद्धृतिध्रुवा

प्राणो हविस्सामाध्वर्युस्स वा एष यज्ञः प्राणदक्षिणोऽनन्तदक्षिण

स्समृद्धतरः । (20)।।17।

21801

कृतिधावकीर्णां प्रविशति चतुर्थेत्याहुर्ब्रह्मवादिनो मरुतः प्राणैरिन्द्रं बलैन्

बृहस्पतिं ब्रह्मवर्चसेनाग्निमेवेतरेण सर्वेण तस्यैतां

प्रायश्चित्तिं विदाञ्चकार सुदेवः काश्यपो यो ब्रह्मचार्यवकिरेदमावास्यायाः

रात्र्यामग्निं प्रणीयोपसमाधाय द्विराज्यस्योपघातञ्जुहोति कामावकीर्णोऽ

स्यवकीर्णोऽस्मि काम कामाय स्वाहा कामाभिद्गुग्धोऽस्यभिद्गुग्धोऽस्मि काम कामाय

स्वाहेत्यमृतंवा आज्यममृतमेवात्मन्धत्ते हुत्वा प्रयताञ्जलिः

कवातिर्यङ्गुग्निमभिमन्त्रयेत् सम्माऽऽसिञ्चन्तु मरुतस्समिन्द्रस्सं बृहस्पतिः । सम्मायमग्निस्सिञ्चत्वायुषा

च बलैन् चायुष्मन्तङ्करोत्मेति प्रति हास्मै

मरुतः प्राणान्दधति प्रतीन्द्रो बलं प्रति बृहस्पतिर्ब्रह्मवर्चसं प्रत्यग्निरितरथ्सर्वः

सर्वतनुभूत्वा सर्वमायुरेति त्रिभिमन्त्रयेत् त्रिषत्या हि देवा योऽपूत

इव मन्येत स इत्थञ्जुहयादित्थमभिमन्त्रयेत् पुनीत एवात्मानमायुरेवात्मन्धत्ते

वरो दक्षिणा वरैणैव वरस्पृणोत्यात्मा हि वरः ।(21)।।18।

21901

भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवस्स्वः प्रपद्ये ब्रह्म प्रपद्ये

ब्रह्मकोशं प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोशं प्रपद्ये चतुर्जालं

ब्रह्मकोशय्यंमृत्युर्नावपश्यति तं प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुरं प्रपद्ये

परीवृतो वरीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाऽहन्तेजसा कश्यपस्य यस्मै नमस्तच्छिरो

धर्मो मूर्धानं ब्रह्मोत्तरा हनुर्यज्ञोऽधरा विष्णुरु हृदयः सव्वँत्सरः प्रजननमश्विनौ

पूर्वपादावत्रिर्मध्यं मित्रावरुणावपरपादावग्निः पुच्छस्य

प्रथमङ्गाण्डन्तत् इन्द्रस्ततः प्रजापतिरभयञ्चतुर्थः स वा एष दिव्यशशाङ्करशिशुमारस्तः
ह य एवव्वेदाप पुनर्मृत्युञ्जयति जयति स्वर्गलोक
नाध्वनि प्रमीयते नाफसु प्रमीयते नाग्नौ प्रमीयते नानपत्यः प्रमीयते लुध्वान्नो
भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्यक्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि
त्वं भूतानाः श्रेष्ठोऽसि त्वां भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमस्सर्वान्ते नमः । (22)।

119।

21900

सह रक्षांसि यदेवास्सप्तदश यददीव्यं पञ्चदशायुष्टे चतुस्त्रिंशद्वैश्वानराय
षड्विंशतिर्वातरशना ह कूश्माण्डैरजान् ह पञ्च ब्रह्मयज्ञेन ग्रामे मध्यन्दिने
तस्य वै मेघस्तस्य वै द्वौ रिच्यते दुहे ह कतिधावकीर्णा भूरेकान्नविंशतिः 119।
20000

सह वै कूश्माण्डैः कतिधावकीर्णा द्वाविंशतिः 112211 सह वै सर्वान्ते नमः ॥
द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

30000

॥ तैत्तिरीयारण्यके तृतीयप्रश्न-प्रारंभः ॥

30101

चित्तिस्त्रुक् । चित्तमाज्यम् । वाग्वेदिः । आधीतं ब्रुहिः । केतो अग्निः । विज्ञातमग्निः
। वाक्पतिरहोता । मन उपवृक्ता ।

प्राणो हविः । सामाध्वर्युः । वाचस्पते विधेनामन् । विधेम ते नाम । विधेस्त्वम्स्माकन्नाम
। वाचस्पतिस्सोमं पिबतु । आऽस्मासु नृम्णन्धात्स्वाहा ॥(1)

30100

अध्वर्युः पञ्च च ॥1॥

30201

पृथिवी होता । द्यौरध्वर्युः । रुद्रोऽग्नीत् । बृहस्पतिरुपवृक्ता । वाचस्पते वाचो
वीर्येण । संभृततमेनायक्ष्यसे । यजमानाय

वार्यम् । आसुवस्करस्मै । वाचस्पतिस्सोमं पिबतु । जजन्दिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा ॥(2)।

30200

पृथिवी होता दश ॥2॥

30301

अग्निर् होता । अश्विनाध्वर्युः । त्वष्टाग्नीत् । मित्र उपवृक्ता । सोमस्सोमस्य

पुरोगाः । शुक्रश्शुक्रस्य पुरोगाः । श्रुतास्त

इन्द्र सोमाः । वातापेर् हवनश्रुतस्स्वाहा ॥(3)।

30300

अग्निर्होताऽष्टौ ॥3॥

30401

सूर्यन्ते चक्षुः । वातं प्राणः । द्यां पृष्ठम् । अन्तरिक्षमात्मा । अङ्गैर्यज्ञम्

। पृथिवीः शरीरैः । वाचस्पतेऽच्छिद्रया वाचा ।

अच्छिद्रया जुहा । दिवि देवावृधुः होत्रा मेरयस्व स्वाहा ॥(4)

30400

सूर्यन्ते नव ॥4॥

30501

महाहविर् होता । सत्यहविरध्वर्युः । अच्युतपाजा अग्नीत् । अच्युतमना उपवृक्ता ।

अनाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्च

यज्ञस्याभिगुरौ ।

अयास्य उद्गाता । वाचस्पते हृदिधे नामन् । विधेम ते नाम । विधेस्त्वम्स्माकन्नाम

। वाचस्पतिस्सोममपात् । मा दैव्यस्तन्तुशुष्ठेदि मा मनुष्यः ।

नमो दिवे । नमः पृथिव्यै स्वाहा ।(5)।

30500

अपात्रीणि च ।(5)।

30601

वाग्धोता । दीक्षा पत्नी । वातोऽध्वर्युः । आपोऽभिगुरः । मनो हविः । तपसि जुहोमि ।

भूर्भुवस्सुवः । ब्रह्म स्वयंभु ।

ब्रह्मणे स्वयंभुवे स्वाहा ।(6)

30600

वाग्धोता नव ।6।

30701

ब्राह्मण एकहोता । स यज्ञः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । यज्ञश्च मे भूयात् । अग्निर्द्विहोता ।

स भर्ता । स मे

ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । भर्ता च मे भूयात् । पृथिवी त्रिहोता । स प्रतिष्ठा ।(7)।

30702

स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । प्रतिष्ठा च मे भूयात् । अन्तरिक्षञ्चतुरहोता

। स विष्ठाः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः ।

विष्ठाश्च मे भूयात् । वायुः पञ्चहोता । स प्राणः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । प्राणश्च मे

भूयात् ।(8)

30703

चन्द्रमाषड्वोता । स ऋतून्कल्पयाति । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । ऋतवश्च मे कल्पन्ताम् ।

अन्नं सप्तहोता ।

स प्राणस्य प्राणः । स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । प्राणस्य च मे प्राणो

भूयात् । द्यौरष्टहोता । सोऽनाधृष्यः ।(9)।

30704

स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । अनाधृष्यश्च भूयासम् । आदित्यो नवहोता । स तेजस्वी । स मे

ददातु प्रजां

पशून्पुष्टियँशः । तेजस्वी च भूयासम् । प्रजापतिर्दशहोता । स इदं सर्वम् । स

मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टियँशः । सर्वञ्च मे भूयात् ।(10)।

प्रतिष्ठा प्राणश्च मे भूयादनाधृष्यस्सर्वञ्च मे भूयात् ।।7।

30700

(ब्राह्मणो यज्ञोऽग्निर्भर्ता पृथिवी प्रतिष्ठाऽन्तरिक्षं विष्ठा वायुः प्राणश्चन्द्रमा

ऋतूनन्नं प्राणस्य प्राणो द्यौरनाधृष्य आदित्यस्स तेजस्वी प्रजापतिरिदं

सर्वः सर्वञ्च मे

भूयात् ।।)

30801

अग्रिर्यजुभिः । सविता स्तोमैः । इन्द्र उक्थामदैः । मित्रावरुणावाशिषा । अङ्गिरसो धिष्णियैरुग्रिभिः
। मरुतस्सदो

हविर्धानाभ्याम् । आपः प्रोक्षणीभिः । ओषधयो बर्हिषा । अदितिर्वेद्या । सोमो दीक्षया ।।(11)

30802

त्वष्टेध्मेन । विष्णुर्यज्ञेन । वसव आज्येन । अदित्या दक्षिणाभिः । विश्वे देवा

ऊर्जा । पूषा स्वगाकारेण । बृहस्पतिः

पुरोधया । प्रजापतिरुद्गीथेन । अन्तरिक्षं पवित्रेण । वायुः पात्रैः । अह श्रद्धया ।।(12)

30800

दीक्षया पात्रैरेकञ्च ।।8।

30901

सेनेन्द्रस्य । धेना बृहस्पतेः । पृथ्या पूष्णः । वाग्वायोः । दीक्षा सोमस्य । पृथिव्यग्रेः

। वसूनाङ्गायत्री । रुद्राणान्निष्टुक् ।

आदित्यानाञ्जगती । विष्णोरनुष्टुक् ।।(13)।

30902

वरुणस्य विराट् । यज्ञस्य पङ्क्तिः । प्रजापतेरनुमतिः । मित्रस्य श्रद्धा । सवितुः

प्रसूतिः । सूर्यस्य मरीचिः । चन्द्रमसो रोहिणी ।

ऋषीणामरुन्धती । पर्जन्यस्य विद्युत् । चतस्रो दिशः । चतस्रोऽवान्तरदिशाः । अहश्च

रात्रिश्च । कृषिश्च वृष्टिश्च । त्विषिश्चापचितिश्च ।

आपश्चोषधयश्च । ऊर्चं सूनृतां च देवानां पत्नयः ।।(14)।

30900

अनुष्टुग्दिशाषट्च ।।9।

31001

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्याम् । पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि

। राजा त्वा वरुणो नयतु देविदक्षिणेऽग्रये

हिरण्यम् । तेनामृतत्वमश्याम् । वयो दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे । क इदङ्कस्मा

अदात् । कामः कामाय । कामो दाता ।।(15)

31002

कामः प्रतिग्रहीता । कामः समुद्रमाविश । कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि । कामैतत्ते । एषा

ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वाङ्गीरसः

प्रतिगृह्णातु । सोमाय वासः । रुद्राय गाम् । वरुणायार्धम् । प्रजापतये पुरुषम् ।(16) ।
31003

मनवे तल्पम् । त्वष्ट्रेऽजाम् । पूष्णेऽविम् । निरृत्त्या अश्वतरगर्दभौ । हिमवतो हस्तिनम्
। गन्धर्वाफसुराभ्यस्त्रगलङ्करणे ।

विश्वेभ्यो देवेभ्यो धान्यम् । वाचेऽन्नम् । ब्रह्मण ओदनम् । समुद्रायार्पः ।(17)
31004

उत्तानायङ्गीरसायानः । वैश्वानुराय रथम् । वैश्वानुरः प्रत्नथा नाकमारुहत्
। दिवः पृष्ठम्भन्दमानस्सुमन्मभिः ।

स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनम् । समानमज्मा परियाति जागृविः । राजा त्वा वरुणो
नयतु देविदक्षिणे वैश्वानुराय रथम् । तेनामृतत्वमश्याम् ।

वयो दात्रे । मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे ।(18)
31005

क इदङ्कस्मा अदात् । कामः कामाय । कामो दाता । कामः प्रतिग्रहीता । कामः समुद्रमाविश ।
कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि ।

कामैतत्ते । एषा ते काम दक्षिणा । उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु ।(19)
31000

दाता पुरुषमपः प्रतिग्रहीत्रे नव च ।।10।
31101

सुवर्णङ्घ्रिर्म परिवेद वेनम् । इन्द्रस्यात्मानन्दशुधा चरन्तम् । अन्तस्समुद्रे
मनसा चरन्तम् । ब्रह्मान्वविन्दुद्दशहोतारमणे ।

अन्तः प्रविष्टशशास्ता जनानाम् । एकस्सन्बहुधा विचारः । शतः शुक्राणि यत्रैकं
भवन्ति । सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति । सर्वे होतारो यत्रैकं
भवन्ति । समानसीन आत्मा जनानाम् । (20)।
31102

अन्तः प्रविष्टशशास्ता जनानाः सर्वात्मा । सर्वाः प्रजा यत्रैकं भवन्ति । चतुरहोतारो
यत्र संपदङ्गच्छन्ति देवैः । समानसीन
आत्मा जनानाम् । ब्रह्मेन्द्रमग्निजगतः प्रतिष्ठाम् । दिव आत्मानः सवितारं बृहस्पतिम्
। चतुरहोतारं प्रदिशोऽनु कृप्तम् । वाचो वीर्यन्तपसाऽ

न्विन्दत् । अन्तः प्रविष्टङ्कर्तारमेतम् । त्वष्टारः रूपाणि विकुर्वन्तं विपश्चिम् । (21)
31103

अमृतस्य प्राणय्यंजमेतम् । चतुरहोतृणामात्मानङ्कवयो निचिक्युः । अन्तः प्रविष्टङ्कर्तारमेतम्
। देवानां बन्धु निहितङ्गहासु ।

अमृतेन क्लृप्तय्यंज्ञमेतम् । चतुर्होतृणामात्मानङ्कवयो निचिक्वुः । शतत्रियुतः
परिवेद विश्वा विश्ववारः । विश्वमिदव्वृणाति । इन्द्रस्यात्मा
निहितः पञ्चहोता । अमृतन्देवानामायुः प्रजानाम् । (22)।
31104

इन्द्रः राजानः सवितारमेतम् । वायोरात्मानङ्कवयो निचिक्वुः । रश्मिः रश्मीनां
मध्ये तपन्तम् । ऋतस्य पदे क्वयो निपान्ति ।
य आण्डकोशे भुवनं बिभर्ति । अनिभिण्णस्सन्नथ लोकान् विचष्टे । यस्याण्डकोशः
शुष्ममाहुः प्राणमुल्बम् । तेन क्लृप्तोऽमृतेनाहमस्मि ।
सुवर्णङ्कोशः रजसा परीवृतम् । देवानाव्वसुधानीव्विराजम् । (23)।
31105

अमृतस्य पूर्णान्तामु क्लृप्त्विचक्षते । पादुः षड्दोतुर्न किलाविविथ्से । येनूर्तवः
पञ्चधोत क्लृप्ताः । उत वा षड्धा मनसोत क्लृप्ताः ।
तः षड्दोतारमृतुभिः कल्पमानम् । ऋतस्य पदे क्वयो निपान्ति । अन्तः प्रविष्टङ्कृतारमेतम्
। अन्तश्चन्द्रमसि मनसा चरन्तम् । सहैव सन्तन्न
विजानन्ति देवाः । इन्द्रस्यात्मानः शतधा चरन्तम् । (24)।
31106

इन्द्रो राजा जगतो य ईशे । सप्तहोता सप्तधा विकृप्तः । परेण तन्तुं परिषिच्यमानम्
। अन्तरादित्ये मनसा चरन्तम् । देवानाः
हृदयं ब्रह्मान्वविन्दत् । ब्रह्मैतद्वर्षण उज्जभार । अर्क श्रोतन्तः सरिरस्य
मध्ये । आ यस्मिन्त्सप्त परेवः । मेहन्ति बहुलाः श्रियम् । बृहश्वामिन्द्र
गोमतीम् । (25)।
31107

अच्युतां बहुलाः श्रियम् । स हरिर्वसुवित्तमः । पुरुरिन्द्राय पिन्वते । बृहश्वामिन्द्र
गोमतीम् । अच्युतां बहुलाः श्रियम् ।
मह्यमिन्द्रो निर्यच्छतु । शतः शता अस्य युक्ता हरीणाम् । अर्वाडा यातु वसुभी रश्मिरिन्द्रः
। प्रमःहमाणो बहुलाः श्रियम् । रश्मिरिन्द्रस्सविता
मे निर्यच्छतु । (26)।
31108

घृतन्तेजो मधुमदिन्द्रियम् । मय्ययमग्निर्दधातु । हरिः पतङ्गः पटरी सुपर्णः ।
दिविक्षयो नभसा य एति । स न इन्द्रः
कामवरन्ददातु । पञ्चारञ्चक्रं परिवर्तते पृथु । हिरण्यञ्ज्योतिस्सरिरस्य मद्भ्ये । अजस्रञ्ज्योतिर्नभसा

सर्पदेति । स न इन्द्रः कामवरन्ददातु ।

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रम् । (27)।

31109

एको अश्वो वहति सप्तनामा । त्रिणाभि चक्रमजरमनर्वम् । येनेमा विश्वा भुवनानि तस्थुः

। भद्रं पश्यन्तु उपसेदुरग्रे । तपो

दीक्षामृषयस्सुर्विदः । ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातम् । तदस्मै देवा अभि सन्नमन्तु

। श्वेतः रश्मिं बोभुज्यमानम् । अपान्नेतारं भुवनस्य गोपाम् ।

इन्द्रन्निचिक्युः परमे व्योमन् । (28)

31110

रोहिणीः पिङ्गला एकरूपाः । क्षरन्तीः पिङ्गला एकरूपाः । शतः सहस्राणि प्रयुतानि नाव्यानाम् ।

अयय्यंश्चेतो रश्मिः ।

परि सर्वाभिदञ्जगत् । प्रजां पशून्धनानि । अस्माकन्ददातु । श्वेतो रश्मिः परि सर्वं

बभूव । सुवन्मह्यं पशून् विश्वरूपान् । पतङ्गमक्तमसुरस्य

मायया । (29)।

31111

हृदा पश्यन्ति मनसा मनीषिणः । समुद्रे अन्तः कवयो विचक्षते । मरीचीनां पदमिच्छन्ति

वेधसः । पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति ।

ताङ्गन्धर्वोऽवदुर्ध्वं अन्तः । तान्द्योतमानाः स्वयं मनीषाम् । ऋतस्य पदे

कवयो निपान्ति । ये ग्राम्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो

बहुधैकरूपाः । अग्निस्ताः अग्रे प्रमुमुक्तु देवः । (30)

31112

प्रजापतिः प्रजया सविंदानः । वीत स्तुकेस्तुके । प्रप्र यज्ञपतिन्तिर । ये ग्राम्याः

पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो

बहुधैकरूपाः । तेषां सप्तानामिह रन्तिरस्तु । रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय

। य आरुण्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो

बहुधैकरूपाः । वायुस्ताः अग्रे प्रमुमुक्तु देवः । प्रजापतिः प्रजया सविंदानः ।

इडाये सृप्तङ्घृतवच्चराचरम् । देवा अन्वविन्दन्गुहां हितम् ।

य आरुण्याः पशवो विश्वरूपाः । विरूपास्सन्तो बहुधैकरूपाः । तेषां सप्तानामिह

रन्तिरस्तु । रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय ॥ (31)

31100

आत्मा जनानाँविकुर्वन्तीँवपश्चिं प्रजानाँवसुधानीँविराजञ्चरन्तङ्गोमतीं

मे नियच्छत्वेकचक्रव्योमन्मायया देव एकरूपा अष्टौ च ।।।।

31201

सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्षस्सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो वृत्वा । अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्
। पुरुष एवेदः सर्वम् ।

यद्भूतं यच्च भव्यम् । उतामृतत्वस्येशानः । यदत्रेनातिरोहति । एतावानस्य महिमा । अतो
ज्यायाश्च पुरुषः । [32]

31202

पादोऽस्य विश्वा भूतानि । त्रिपादस्यामृतन्दिवि । त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः
। पादोऽस्येहाभवात्पुनः । ततो विष्वङ् व्यक्रामत् ।

साशनानशने अभि । तस्माद्विराडजायत । विराजो अधि पुरुषः । स जातो अत्यरिच्यत ।

पश्चाद्भूमिमथो पुरः । [33]

31203

यत्पुरुषेण हविषा । देवा यज्ञमतन्वत । वसन्तो अस्यासीदाज्यम् । ग्रीष्म इध्मश्शरद्भुविः ।
सप्तास्यासन्परिधयः ।

त्रिस्सप्त समिधः कृताः । देवा यद्यज्ञन्तन्वानाः । अबध्नन्पुरुषं पशुम् । तं यज्ञं

बर्हिषि प्रौक्षन् । पुरुषं जातमग्रतः । [34]

31204

तेन देवा अयजन्त । साध्या ऋषयश्च ये । तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । सम्भृतं पृषदाज्यम् ।

पशूस्ताश्चक्रे वायुव्यान् ।

आरण्यान्ग्राम्याश्च ये । तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः । ऋचस्सामानि जज्ञिरे । छन्दांसि

जज्ञिरे तस्मात् । यजुस्तस्मादजायत । [35]

31205

तस्मादश्वा अजायन्त । ये के चोभ्यादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात् । तस्माज्जाता अजावयः ।
यत्पुरुषं व्यदधुः ।

कृतिधा व्यकल्पयन् । मुखं किमस्य कौ बाहू । कावूरू पादावुच्येते । ब्राह्मणोऽस्य

मुखमासीत् । बाहू राजन्यः कृतः । [36]

31206

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः । पद्भ्यां शूद्रो अजायत । चन्द्रमा मनसो जातः । चक्षोस्सूर्यो अजायत
। मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च ।

प्राणाद्वायुरजायत । नाभ्या आसीदन्तरिक्षम् । शीर्ष्णो द्यौस्समवर्तत । पद्भ्यां भूमिर्दिशश्श्रोत्रात्

। तथा लोकाः अकल्पयन् । [37]

31207

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसस्तु पारे । सर्वाणि रूपाणि विचित्य
धीरः । नामानि कृत्वाऽभिवदन्
यदास्ते । धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार । शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः । तमेवं
विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था अयनाय विद्यते । यज्ञेन
यज्ञमयजन्त देवाः । तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं महिमानः सचन्ते । यत्र पूर्वं
साध्यास्सन्ति देवाः ॥ [38]

पुरुषः पुरोऽग्रतोऽजायत कृतोऽकल्पयन्नासन्दे च ॥ 12 ॥

31200

(ज्यायानधि पुरुषः । अन्यत्र पुरुषः ॥)

31301

अद्भ्यः सम्भूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणस्समवर्तताधि । तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति
। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानुमग्रे ।

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम् । आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् । तमेवं विद्वानमृत

इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय । प्रजापतिश्चरति

गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते । [39]

31302

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम् । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः । यो देवेभ्यु आतपति । यो

देवानां पुरोहितः । पूर्वो

यो देवेभ्यो जातः । नमो रुचायु ब्राह्मये । रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे

तदब्रुवन् । यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन्वशे ।

हीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्यौ । अहोरात्रे पार्श्वे । नक्षत्राणि रूपम् । अश्विनौ

व्यात्तम् । इष्टं मनिषाण । अमुं म

40000

।।चतुर्थःप्रश्नःप्रारंभः।।

सन्त्वा सिञ्चामि यजुषा प्रजामायुर्धनञ्च ओम् शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः

40101

पुरेयुवांसं प्रवतो म्हीरनु बहुभ्यः पन्थामनपस्पशानम् । वैवस्वतः सङ्गमन्ञ्जनानाय्यमः
राजानः हविषा दुवस्यत । इदन्त्वा

वस्त्रं प्रथमन्वागन्नपैतदूह यदिहाबिभः पुरा । इष्टापूर्तमनु संपश्य दक्षिणाय्यंथा

ते दत्तं बहुधा विबन्धुषु । इमौ युनज्मि ते वृही असुनीथाय वोढवे ।

याभ्याय्यमस्य सादनः सुकृताञ्चापि गच्छतात् । पूषा त्वेतश्चावयतु प्रविद्वाननष्टपशुर्भुवनस्य
गोपाः । स त्वैतेभ्यः परिददात्पितृभ्योऽग्निदेवेभ्य

स्सुविदत्रेभ्यः । पूषेमा आशा अनुवेदु सर्वास्सो अस्माः अभयतमेन नेषत् । स्वस्तिदा

अघृणिस्सर्वीरोऽप्रयुच्छन्पुर एतु प्रविद्वान् । (1)

40102

आर्युर्विश्वायुः परिपासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् । यत्रासते सुकृतो

यत्र ते ययुस्तत्र त्वा देवस्सविता दधातु ।

भुवनस्य पत इदः हविः । अग्रये रयिमते स्वाहा । पुरुषस्य सयावर्यपेदुघानि मृज्महे

। यथा नो अत्र नापरः पुरा जरसु आर्यति । पुरुषस्य

सयावरि वि ते प्राणमसि स्रसम् । शरीरेण म्हीमिहि स्वधयेहि पितृनुपं प्रजयाऽस्मानिहावह

। मैवम्मास्ता प्रियेऽहन्देवी सती पितृलोकय्यदैषि ।

विश्ववारा नभसा सव्ययन्त्युभौ नो लोकौ परसाऽभ्याववृथ्व । (2)

40103

इयन्नारी पतिलोकवृणाना निपद्यत् उप त्वा मर्त्युं प्रेतम् । विश्वं पुराणमनु पालयन्ती

तस्यै प्रजान्द्रविणञ्चेह धैहि । उदीर्ष्व

नार्याभि जीवलोकमितासुमेतमुपशेष एहि । हस्तग्राभस्य दिधिषोस्त्वमेतत्पत्युर्जनित्वमभि

संबभूव । सुवर्णः हस्ताद्वाददाना मृतस्य श्रियै ब्रह्मणे

तेजसे बलाय । अत्रैव त्वमिह व्यः सुशेवा विश्वास्स्पृधो अभिमातीर्जयेम । धनुरहस्ताद्वाददाना

मृतस्य श्रियै क्षत्रायौजसे बलाय । अत्रैव त्वमिह

व्यः सुशेवा विश्वास्स्पृधो अभिमातीर्जयेम । मणिः हस्ताद्वाददाना मृतस्य श्रियै

विशे पुष्ट्यै बलाय । अत्रैव त्वमिह व्यः सुशेवा विश्वास्स्पृधो

अभिमातीर्जयेम । (3)

40104

इममग्रे चमसं मा विजीह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् । एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन्देवा
अमृतां मादयन्ताम् । अग्रेर्वमं
परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोणुष्व मेदसा पीवसा च । नेत्वा धृष्णुर् हरसा जर्हषाणो
दधद्विधक्ष्यन्पर्यङ्क्याते । मैनमग्रे विदहो माऽभिशांचो माऽस्य
त्वचञ्चिक्षिपो मा शरीरम् । यदा शृतङ्करवो जातवेदोऽथैमेनं प्रहिणुतात्पितृभ्यः
। शृतय्यंदा करसि जातवेदोऽथैमेनं परिदत्तात्पितृभ्यः । यदा
गच्छात्यसुनीतिमेतामथा देवानाँवँशनीर्भवाति । सूर्यन्ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा
द्याञ्च गच्छ पृथिवीञ्च धर्मणा । अपो वा गच्छ यदि तत्र ते
हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अजो भागस्तपसा तन्तपस्व तन्ते शोचिस्तपतु
तन्ते अर्चिः । यास्ते शिवास्तनुवो जातवेदस्ताभिर्वहेमः
सुकृताय्यंत्र लोकाः । अयव्वं त्वमस्मादधि त्वमेतदयव्वं तदस्य योनिरसि । वैश्वानुरः
पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदो वहैमः सुकृताय्यंत्र लोकाः । (4)

40100

विद्वानभ्यावृथ्स्वाभिमातीर्जयेम् शरीरैश्चत्वारि च ॥१॥

40201

य एतस्य पथो गोप्तारस्तेभ्यस्स्वाहा य एतस्य पथो रक्षितारस्तेभ्यस्स्वाहा

य एतस्य पथोभिऽरक्षितारस्तेभ्यस्स्वाहाऽऽख्यात्रे

स्वाहाऽपाख्यात्रे स्वाहाऽभिलालपते स्वाहाऽपलालपते स्वाहाऽग्रये कर्मकृते

स्वाहा यमत्र नाधीमस्तस्मै स्वाहा । यस्त इद्धमञ्जुभरथिसष्विदानो

मूर्धानव्वाँत तपते त्वाया । दिवो विश्वस्मात्सीमघायुत उरुष्यः । अस्मात्त्वमधि जातोऽसि

त्वदयज्जायतां पुनः । अग्रये वैश्वानुराय सुवर्गाय

लोकाय स्वाहा ॥ (5)

40200

य एतस्य त्वत्पञ्च ॥२॥

40301

प्र केतुना बृहता भौत्यग्निराविर्विश्वानि वृषभो रौरवीति । दिवश्चिदन्तादुप मामुदानडुपामुपस्थे

महिषो ववर्ध । इदन्त एकं पुर

ऊत एकन्तृतीयैनु ज्योतिषा संविशस्व । सुव्वँशनस्तनुवै चारुरेधि प्रियो देवानाँ

परमे सुधस्थे । नाके सुपूर्णमुप यत्पतन्तः हृदा वेनन्तो

अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्यपक्षव्वँरुणस्य दूतय्यँमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम् । अतिद्रव

सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ श्बलौ साधुना पथा ।

अथां पितृन्धुसुविदत्राः अपीहि यमेन ये संधमादं मदन्ति । यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ
चतुरक्षौ पथिरक्षीं नृचक्षसा । ताभ्याः राजन्परि देह्येन
स्वस्ति चास्मा अनमीवञ्च धेहि ।(6)

40302

उरुणसावसुतृपावुलुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो वशाः अनु । तावस्मभ्यन्दृशये
सूर्याय पुनर्दत्ता वसुमद्येह भद्रम् । सोम एकैभ्यः
पवते घृतमेक उपासते । येभ्यो मधु प्रधावति ताश्चिदेवापि गच्छतात् । ये युद्धयन्ते
प्रधनेषु शूरासो ये तनुत्यजः । ये वा सहस्रदक्षिणास्ताः
श्चिदेवापि गच्छतात् । तपसा ये अनाधृष्यास्तपसा ये सुवर्गताः । तपो ये चक्रिरे
महत्ताश्चिदेवापि गच्छतात् । अश्मन्वती रेवतीस्सः रंभध्व
मुत्तिष्ठत प्रतरता सखायः । अत्रां जहाम ये असन्नशोवाशिशिवान् वयमभि वाजानुत्तरेम । (7)

40303

यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रः सहस्रधारुर्व्विततमन्तरिक्षे । येनापुनादिन्द्रमनार्तमात्यै
तेनाहं माः सर्वतनुं पुनामि । या राष्ट्रात्पुनादपु
यन्ति शाखा अभिमृता नृपतिमिच्छमानाः । धातुस्तास्सर्वाः पवनेन पूताः प्रजयास्मान्नय्या
वर्चसा सःसृजाथ । उद्वयन्तमसुस्परि पश्यन्तो
ज्योतिरुत्तरम् । देवन्दैवत्रा सूर्यमगन्म् ज्योतिरुत्तमम् । धाता पुनातु सविता
पुनातु । अग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसा ॥ (8)

40300

धेह्युत्तरेमाष्टौ च ॥3॥

40401

यन्ते अग्रिममन्थाम वृषुभायैव पक्तवे । इमन्तः शमयामसि क्षीरेण चोदुकेन च । यन्त्वमग्ने
समदहस्त्वमु निर्वापया पुनः ।

क्याम्बूरत्र जायतां पाकदूर्वा व्यल्कशा । शीतिके शीतिकावति ह्लादुके ह्लादुकावति

। मण्डूक्या सुसङ्गमयेम स्वग्निः शमय । शन्ते धन्वन्या

आपृशामु ते सन्त्वनूक्याः । शन्ते समुद्रिया आपृशामु ते सन्तु वर्ष्याः । शन्ते

स्रवन्तीस्तनुवे शमु ते सन्तु कूप्याः । शन्ते नीहारो वर्षतु शमु

पृष्वाऽवशीयताम् । (9)

40402

अवं सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः । आयुर्वसान् उप यातु

शेषः सङ्गच्छतान्तनुवां जातवेदः । सङ्गच्छस्व

पितृभिस्स स्वधाभिस्समिष्टापूर्तेन परमे व्योमन् । यत्र भूम्यै वृणसे तत्र
 गच्छ तत्र त्वा देवस्सविता दधातु । यत्ते कृष्णशशकुन आतुतोद
 पिपीलस्सर्प उत वा श्वापदः । अग्निष्टद्विश्वादनृणङ्कणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणमाविवेश
 । उत्तिष्ठार्तस्तनुवः संभरस्व मेह गात्रमवहा मा शरीरम् ।
 यत्र भूम्यै वृणसे तत्र गच्छ तत्र त्वा देवस्सविता दधातु । इदन्त एकं पर ऊत
 एकन्तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व । सव्वेशनस्तनुवै चारुरेधि
 प्रियो देवानां परमे सधस्थे । उत्तिष्ठ प्रेहि प्रद्रवोकः कृणुष्व परमे व्योमन्
 । यमेन त्वय्यम्या सव्विदानोत्तमन्नाक्रमधि रोहेमम् । अश्मन्वती
 रेवतीर्यद्वे देवस्य सवितुः पवित्रय्यां राष्ट्रात्पन्नादुद्वयन्तमसस्परि धाता
 पुनातु । अस्मात्त्वमधि जातोऽसि त्वदयञ्जायतां पुनः । अग्र्ये वैश्वानराय
 सुवर्गाय लोकाय स्वाहा ॥ (10)

40400

अवशीयताः सधस्थे पञ्च च ॥4।

40501

आयातु देवस्सुमनाभिरूतिभिर्यमो हवेह प्रयताभिरुक्ता । आसीदताः सुप्रयतेह ब्रिहस्प्यूर्जायजात्यै मम
 शत्रुहत्यै ।

यमे इव यतमाने यदैतं प्रवाभ्रन्मानुषा देवयन्तः । आसीदत स्वमु लोकव्विदाने

स्वासुस्थे भवतमिन्दवे नः । यमाय सोमः सुनुत यमाय

जुहुता हविः । यमः ह यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कतः । यमाय घृतवद्धविर्जुहोत

प्र च तिष्ठत । स नो देवेष्वायमद्वीर्घमायुः प्र जीवसे । यमाय

मधुमत्तमः राज्ञे हव्यञ्जुहोतन । इदन्नम ऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृद्भ्यः । (11)

40502

योऽस्य कौष्ठ्य जगतः पार्थिवस्यैक इद्वशी । यमं भङ्ग्यश्रवो गाय यो राजानपरोद्भ्यः

। यमङ्गाय भङ्ग्यश्रवो यो राजानपरोद्भ्यः ।

येनापो नद्यो धन्वानि येन द्यौः पृथिवी दृढा । हिरण्यकक्ष्यान् सुधुरान् हिरण्याक्षानयशफान्

। अश्वाननश्यतो दानय्यमो राजाभि तिष्ठति ।

यमो दाधार पृथिवीय्यमो विश्वमिदञ्जगत् । यमाय सर्वमित्रस्थे यत् प्राणद्वायुरक्षितम्

। यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशर्षयः । यमय्यौ

विद्याथ्स ब्रूयाद्यथैक ऋषिर्विजानते । (12)

40503

त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्वहत् । गायत्री त्रिष्टुच्छन्दाःसि सर्वा

ता यम आहिता । अहरहर्नयमानो गामश्वं पुरुषञ्जगत् ।
वैवस्वतो न तृप्यति पञ्चभिर्मानवैर्यमः । वैवस्वते विविच्यन्ते यमे राजनि ते
जनाः । ये चेह सत्येनेच्छन्ते य उ चानृतवादिनः । ते राजन्निह
विविच्यन्तेऽथा यन्ति त्वामुप । देवाश्च ये नमस्यन्ति ब्राह्मणाश्चापचित्यति
। यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैस्संपिबते यमः । अत्रा नो विश्पतिः
पिता पुराणा अनुवेनति ॥ (13)

40500

पृथिवीमनु घामिमञ्च योनिमनु यश्च पूर्वाः । तृतीयय्योनिमनु सञ्चरन्तन्द्रपसञ्जुहोम्यनु

40601

वैश्वानरे हविरिदञ्जुहोमि साहस्रमुथ्सः शतधारमेतम् । तस्मिन्नेष पितरं पितामहं
प्रपितामहं बिभरुत्पिन्वमाने । द्रुपसश्चस्कन्द
पृथिवीमनु घामिमञ्च योनिमनु यश्च पूर्वाः । तृतीयय्योनिमनु सञ्चरन्तन्द्रपसञ्जुहोम्यनु
सप्त होत्राः । इमः समुद्रः शतधारमुथ्सव्यञ्च्यमानं भुवनस्य
मध्ये । घृतन्दुहानामदितिञ्जनायाग्रे मा हिःसीः परमे व्योमन् । अपेत वीत्
वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः । अहोभिरुद्भिरुक्तुभि
र्व्यक्त्यमो ददात्ववसानमस्मै । सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे ।
तेभिर्युज्यन्तामघ्नियाः । (14)

40602

शुनव्वाँहाशशुनन्नाराशुनङ्कषतु लाङ्गलम् । शुनव्वैरत्रा बद्धयन्ताः शुनमष्टामुदिङ्गय
शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम् । शुनासीरा
विमाव्वाँच्यँद्विवि चक्रथुः पर्यः । तेनेमामुप सिञ्चतम् । सीते वन्दामहे त्वाऽर्वाचीं
सुभगे भव । यथा नस्सुभगा संसि यथा नस्सुफला संसि ।
सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभिरदिते शं भव । विमुच्यध्वमघ्निया
दैवयाना अतारिष्म तमसस्पारमस्य । ज्योतिरापाम्
सुवर्गन्म । (15)

40603

प्र वाता वान्ति पतर्यन्ति विद्युत् उदोषधीर्जिहते पिन्वते सुवः । इरा विश्वस्मै
भुवनाय जायते यत्पर्जन्यः पृथिवीः रेतसाऽवति ।
यथा यमाय हार्म्यमवपुन्यञ्च मान्वाः । एवव्वँपामि हार्म्यय्यँथासाम जीवल्लोके भूरयः
। चितस्थ परिचित ऊर्ध्वचितश्श्रयध्वं पितरो देवता ।
प्रजापतिर्वस्सादयतु तया देवतया । आप्यायस्व सन्ते ॥ (16)

40600

अघ्निया अगन्म सप्त च ॥6॥

40701

उत्तं तन्नोमि पृथिवीन्त्वत्परीमल्लोकत्रिदधन्मो अहः रिषम् । एताः स्थूणां पितरो
धारयन्तु तेऽत्रा यमस्सादनात्ते मिनोतु । उपसर्प
मातरं भूमिमेतामुरुव्यचसं पृथिवीः सुशेवाम् । ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत्येषा
त्वा पातु निरृहत्या उपस्थे । उद्धञ्चस्व पृथिवि मा विबाधित्वा
स्सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना । माता पुत्रय्यंथासिचाभ्येनं भूमि वृणु । उद्धञ्चमाना पृथिवी
हि तिष्ठसि सहस्रं मितु उप हि श्रयन्ताम् । ते गृहासौ
मधुश्चुतो विश्वाहास्मै शरणास्सन्त्वत्र । एणीर्धाना हरिणीरर्जुनीस्सन्तु धेनवः
। तिलवत्सा ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः । (17)

40702

एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते गृहे । अक्षितिर्नाम ते असौ । इदं पितृभ्यः प्रभरेम
ब्रिहर्देवेभ्यो जीवन्तु उत्तरं भरेम ।
तत्त्वमारोहासो मेध्यो भवय्यंमेन त्वय्यंम्या सव्विंदानः । मा त्वा वृक्षौ संबाधिष्टाम्मा
माता पृथिवि त्वम् । पितृन् ह्यत्र गच्छास्येधासय्यंमराज्ये ।
मा त्वा वृक्षौ संबाधेथां मा माता पृथिवी मही । वैवस्वतः हि गच्छासि यमराज्ये
विराजसि । नळं प्लवमारोहैतन्नळेन पथोऽन्विहि । स त्वन्नळप्लवो
भूत्वा सन्तरं प्रतरोत्तरं । (18)

40703

सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे । तेभ्यः पृथिवि शं भव । षड्भौता
सूर्यन्ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्याञ्च गच्छ
पृथिवीञ्च धर्मणा । अपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः
। परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थाय्यंस्ते स्व इतरो देवयानात् । चक्षुष्मते
शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजाः रीरिषन्मोत वीरान् । शव्वात्तश्शः हि ते घृणिश्शमु
ते सन्त्वोषधीः । कल्पन्ताम्मे दिशश्शग्माः । पृथिव्यास्त्वा
लोके सादयाम्यमुष्य शर्मासि पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया
। अन्तरिक्षस्य त्वा दिवस्त्वा दिशान्त्वा नाकस्य त्वा पृष्ठे
ब्रध्नस्य त्वा विष्टपे सादयाम्यमुष्य शर्मासि पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतया ॥

(19)

40700

अनपस्फुरन्तीरुत्तर देवतया द्वे च ॥७१॥

40801

अपूपवान्धृतवाःश्चरुरेह सीदतूत्तभ्रुवन्पृथिवीन्धामुतोपरि । योनिःकृतः
पथिकृतस्सपर्यत ये देवानाङ्कृतभागा इह स्थ । एषा ते
यमसादने स्वधा निधीयते गृहेऽसौ । दशाक्षरा ताः रक्षस्व ताङ्गोपायस्व तान्ते
परिददामि तस्यान्त्वा मा दभन्पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा
सादयतु तया देवतया । अपूपवाञ्छृतवान्क्षीरवान्दधिवान्मधुमाःश्चरुरेह
सीदतूत्तभ्रुवन्पृथिवीन्धामुतोपरि

। योनिःकृतः पथिकृतस्सपर्यत ये देवानाः

शृतभागाः क्षीरभागा दधिभागा मधुभागा इह स्थ । एषा ते यमसादने स्वधा निधीयते
गृहेऽसौ । शताक्षरा सहस्राक्षरायुताक्षराऽच्युताक्षरा ताः
रक्षस्व ताङ्गोपायस्व तान्ते परिददामि तस्यान्त्वा मा दभन्पितरो देवता । प्रजापतिस्त्वा
सादयतु तया देवतया ॥ (20) ॥४१॥

40901

एतास्ते स्वधा अमृताः करोमि यास्ते धानाः परिकिराम्यत्र । तास्ते यमः पितृभिस्सर्व्विद्वानोऽत्र
धेनूः कामदुघाः करोतु ।

त्वामर्जुनौषधीनां पयो ब्रह्माण इद्विदुः । तासांन्त्वा मध्यादा ददे चरुभ्यो अपिधातवे

। दुर्वाणाः स्तंबमाहरैतां प्रियतमां मम । इमान्दिशं मनुष्याणां

भूयिष्ठानु वि रोहतु । काशानाः स्तंबमाहर रक्षसामपहत्यै । य एतस्यै दिशः पुराभवन्नघायवो

यथा तेनाभवान्पुनः । दुर्वाणाः स्तंबमाहर पितृणा

मोषधीं प्रियाम् । अन्वस्यै मूलञ्जीवादनु काण्डमथो फलम् । (21)

40902

लोकं पृण ता अस्य सूददोहसः । शवाँतशँहि ते घृणिशशमु ते सन्त्वोषधीः । कल्पन्तान्ते
दिशस्सर्वाः । इदमेव मेतोपरा

मार्तिमाराम् काञ्चन । तथा तदश्विभ्याङ्कृतं मित्रेण वरुणेन च । वरुणो वारयादिदन्देवो
वनस्पतिः । आर्त्यै निर्ऋत्यै द्वेषाञ्च वनस्पतिः ।

विधृतिरसि विधारयास्मदुघा द्वेषाँसि शमि शमयास्मदुघा द्वेषाँसि यव यवयास्मदुघा

द्वेषाँसि । पृथिवीङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ दिवङ्गच्छ दिशो गच्छ

सुवर्गच्छ सुवर्गच्छ दिशो गच्छ दिवङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ पृथिवीङ्गच्छापो वा गच्छ

यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अश्मन्वती रेवतीर्यद्वे

देवस्य सवितुः पवित्रय्यां राष्ट्रात्पन्नादुद्वयन्तमसस्परिं धाता पुनातु ॥ (22)

40900

फलं पुनातु ॥9।

41001

आ रोहतायुर्जुरसङ्गणाना अनुपूर्वय्यंतमाना यतिष्ठ । इह त्वष्टा सुजनिमा सुरत्नो
दीर्घमायुः करतु जीवसे वः । यथाहान्यनुपूर्वं

भवन्ति यथर्तव ऋतुभिर्यन्ति कृताः । यथा न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायुःषि
कल्पयैषाम् । न हि ते अग्रे तनुवै क्रूरञ्चकार मर्त्यैः ।

कपिर्बभस्ति तेजनं पुनर्जरायु गौरिव । अपं नश्शोशुचदुघमग्रे शुशुध्या रयिम्
। अपं नश्शोशुचदुघं मृत्यवे स्वाहा । अनुद्वाहमन्वारभामहे स्वस्तये ।

स न इन्द्र इव देवेभ्यो वह्निस्संपारणो भव । (23)

41002

इमे जीवा विमृतैराववर्तिन्नभूद्द्रा देवहूतिन्नो अद्य । प्राञ्जोगामानृतये

हसाय द्राघीय आयुः प्रतरान्दधानाः । मृत्योः पदय्योपयन्तो

यदैम द्राघीय आयुः प्रतरान्दधानाः । आप्यायमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवथ

यज्ञियासः । इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि मा नोऽनु गादपरो

अर्धमेतम् । शतञ्जीवन्तु शरदः पुरुचीस्तिरो मृत्युन्दद्बहे पर्वतेन । इमा नारीरविधवास्सुपत्नीराञ्जनेन

सर्पिषा संमृशन्ताम् । अनुश्रवो अनमीवा

स्सुशेवा आरोहन्तु जनयो योनिमग्रे । यदाञ्जनन्त्रैककुदञ्जातः हिमवतस्परि

। तेनामृतस्य मूलेनारातीर्जभयामसि । यथा त्वमुद्दिनथस्योषधे पृथिव्या

अधि । एवमिम उद्दिन्दन्तु कीर्त्या यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अजोऽस्यजास्मदुघा द्वेषाऽसि

यवोऽसि यवयास्मदुघा द्वेषाऽसि ॥ (24)

41000

भुव जंभयामसि त्रीणि च ॥10।

41101

अपं नश्शोशुचदुघमग्रे शुशुध्या रयिम् । अपं नश्शोशुचदुघम् । सुक्षेत्रिया सुगातुया
वसूया च यजामहे । अपं नश्शोशुचदुघम् ।

प्रयद्बन्दिष्ठ एषां प्रास्माकासश्च सूरयः । अपं नश्शोशुचदुघम् । प्रयदुग्रेस्सहस्वतो

विश्वतो यन्ति सूरयः । अपं नश्शोशुचदुघम् । प्रयत्तै अग्रे सूरयो

जायेमहि प्र ते वयम् । अपं नश्शोशुचदुघम् । (25)

41102

त्वः हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अपं नशशोशुचदुघम् । द्विषो नो विश्वतोमुखाऽति नावेवं
पारय । अपं नशशोशुचदुघम् । स नस्सिन्धुमिव नावयाति पर्षा स्वस्तये" । अपं नशशोशुचदुघम्
। आपः प्रवृणादिव यतीरपास्मथ्यन्दतामघम् ।

अपं नशशोशुचदुघम् । उद्वनादुदकानीवापास्मथ्यन्दतामघम् । अपं नशशोशुचदुघम्
। आनन्दार्य प्रमोदाय पुनरागाः स्वानृहान् ।

अपं नशशोशुचदुघम् । न वै तत्र प्रमीयते गौरश्वः पुरुषः पशुः । यत्रेदं ब्रह्म क्रियते
परिधिर्जीवनायकमपं नशशोशुचदुघम् ॥(26)

41100

अघमघञ्चत्वारि च ॥11॥

41201

अपश्याम युवतिमाचरन्तीं मृताय जीवां परिणीयमानाम् । अन्धेन या तमसा प्रवृताऽसि
प्राचीमवाचीमव्यन्नरिष्ट्यै । मयैतां

माःस्तां भ्रियमाणा देवी सती पितृलोक्य्यदैषि । विश्ववारा नभसा सव्ययन्त्युभौ
नो लोकौ पयसाऽऽवृणीहि । रयिष्ठामग्निं मधुमन्तमूर्मिणमूर्जं

स्सन्तन्त्वा पयसोप सःसदेम । सः रय्या समु वर्चसा सचस्वा नस्स्वस्तये" । ये जीवा
ये च मृता ये जाता ये च जन्त्याः । तेभ्यो घृतस्य धारयितुं

मधुधारा व्यन्दती । माता रुद्राणान्दुहिता वसूनाः स्वसादित्यानाममृतस्य
नाभिः । प्रणुवोचञ्चिकितुषु जनाय मागामनागामदितिर्व्वधिष्ट ।

पिबतूदकन्तृणान्यत्तु । ओमुथ्सृजत ॥ (27)

41200

वधिष्ट द्वे च ॥12॥

40000

पुरेयुवाःसं प्रविद्वान्भुवन्स्याभ्याववृथ्स्वाजो भागोऽयव्वं चतुश्चत्वारिःशत्

। य एतस्य त्वत्पञ्च । प्रकेतुनेदन्ते नाके सुपर्णमपीहि यौ ते ये युद्धयन्ते

तपसाऽश्मन्वती रेवतीस्सःरभध्वः सहस्रधारमृष्टाविःशतिः । यन्ते यत्त उत्तिष्ठात

इदन्त उत्तिष्ठ प्रेह्यश्मन् यद्वा उद्वयमयं पञ्चविःशतिः । आयातु

त्रिःशत् । वैश्वानरे तस्मिन्द्रफस इममपेताहोभिर्युज्यन्तामघ्निया अदिते पारव्वं

आप्यायस्व सप्तविःशतिः । उत्ते गृहेऽक्षितिस्तेभ्यः पृथिवि षड्दोता

परं मे शग्माः पृथिव्या अन्तरिक्षस्य द्वात्रिःशत् । अपूपवानसौ दश शत दश

। एतास्तै ते दिशस्सर्वा इदमश्मन्विःशतिः । आरोहत तनुवै ििकूरञ्चकार पुनर्मृत्यवे

मा नोनुगाद्ब्रह इमा नारीः परि त्रयोविःशतिः । अपर्नस्सुक्षेत्रिया प्रयद्बन्दिष्टः प्रयदग्नेः

प्रयत्ने अग्रे त्वः हि द्विषस्सन्स्सिन्धुमापः प्रवृणादुद्वनादानन्दाय न वै तत्र
यत्रेदञ्चतुर्विंशतिः । अपश्यामावृणीहि द्वादश द्वादश ।
पर्युवाःसमायात्वेतास्ते सप्तविंशतिः ।
पर्युवाःसमोमुत्सृजत ।

50000

॥ पञ्चमप्रश्नः प्रारंभः ॥ ॥ तैत्तिरीयोपनिषत् ॥

50101

शन्नो मित्रशश्वरुणः । शन्नो भवत्वयुमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः । शन्नो विष्णुरुक्रुमः

। नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो ।

त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋतव्वदिष्यामि

। सत्यव्वदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु माम् ।

अवतु वक्तारम् । ओम् शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ॥ (1)

50100

सत्यव्वदिष्यामि पञ्च च ॥ १ ॥

50201

शीक्षाव्व्याख्यास्यामः । वर्णः स्वरः । मात्रा बलम् । सामं सन्तानः । इत्युक्तशशीक्षाद्भ्यायः ॥ (2)

50200

शीक्षां पञ्च ॥ 2 ॥

50301

सह नौ यशः । सह नौ ब्रह्मवर्चसम् । अथातस्संहिताया उपनिषदव्व्याख्यास्यामः ।

पञ्चस्वधिकरणेषु । अधिलोकमधि

ज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रजमद्भ्यात्मम् । ता महासंहिता इत्याचक्षते । अथाधिलोकम् । पृथिवी

पूर्वरूपम्

। द्यौरुत्तररूपम् । आकाशस्सन्धिः । (3)

50302

वायुस्सन्धानम् । इत्यधिलोकम् । अथाधिज्यौतिषम् । अग्निः पूर्वरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् ।

आपस्सन्धिः ।

वैद्युतस्सन्धानम् । इत्यधिज्यौतिषम् । अथाधिविद्यम् । आचार्यः पूर्वरूपम् । (4)

50303

अन्तेवास्युत्तररूपम् । विद्या सन्धिः । प्रवचनं सन्धानम् । इत्यधिविद्यम् । अथाधिप्रजम् । माता

पूर्वरूपम् ।

पितोत्तररूपम् । प्रजा सन्धिः । प्रजननं सन्धानम् । इत्यधिप्रजम् । (5)

50304

अथाद्भ्यात्मम् । अधराहनुः पूर्वरूपम् । उत्तराहनुरुत्तररूपम् । वाक्सन्धिः । जिह्वा सन्धानम् ।

इत्यद्भ्यात्मम् । इतीमा

महासंहिताः । य एवमेता महासंहिता व्याख्याता वेद । सन्धीयते प्रजया पशुभिः ।

ब्रह्मवर्चसेनात्राद्येन सुवर्ग्येण लोकेन ॥ (6)

50300

सुन्धिराचार्यः पूर्वरूपमित्यधिप्रजल्लोकेन ॥3॥

50401

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः । धन्दोभ्योऽद्भ्यमृतात्सम्भूव । स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु

। अमृतस्य देव धारणो भूयासम् । शरीरं

मे विचरषणम् । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णाभ्यां भूरि विश्रुवम् । ब्रह्मणः कोशोऽसि

मेधयार्पिहितः । श्रुतं मे गोपाय । आवहन्ती वितन्वाना । (7)

50402

कुर्वाणा चीरमात्मनः । वासांसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा । ततो मे

श्रियमावह । लोमशां पशुभिस्सह स्वाहा । आ मां

यन्तु ब्रह्मचारिणस्स्वाहा । यशो जनेऽसानि स्वाहा । श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा

। तन्त्वा भग प्रविशानि स्वाहा । स मां भग प्रविश स्वाहा ।

तस्मिन्सहस्रशाखे । निभगाहन्त्वयि मृजे स्वाहा । यथापः प्रवता यन्ति । यथा मासा

अहर्जरम् । एवं मां ब्रह्मचारिणः । धातरायन्तु

सर्वतस्स्वाहा । प्रतिवेशोसि प्र मां भाहि प्र मां पद्यस्व ॥ (8)

50400

वितन्वाना विश्वा स्वाहा सप्त च ॥4॥

50501

भूर्भुवस्सुवृरिति वा एतास्तिस्त्रो व्याहृतयः । तासामुहस्मै ताञ्चतुर्थीम् । माहाचमस्युः प्रवेदयते । मह इति । तद्ब्रह्म ।

स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः । भूरिति वा अयल्लोकः । भुव इत्यन्तरिक्षम् । सुवृरित्यसौ लोकः

। (9)

50502

मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते । भूरिति वा अग्निः । भुव इति

वायुः । सुवृरित्यादित्यः । मह इति चन्द्रमाः ।

चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतीषि महीयन्ते । भूरिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुवृरिति

यजूषि । (10)

50503

मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भूरिति वै प्राणः । भुव इत्यपानः

। सुवृरिति व्यानः । मह इत्यन्नम् । अन्नैः

वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा । चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः । ता

यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति ॥ (11)

50500

असौ लोको यजूषि वेद द्वे च ॥5॥

50601

स य एषोऽन्तरहृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः । अमृतो हिरण्मयः । अन्तरेण तालुके
। य एष स्तन

इवावलंबते । सेन्द्रयोनिः । यत्रासौ केशान्तो विवर्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले ।

भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ । (12)

50602

सुव्रित्यादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्रोति स्वराज्यम् । आप्रोति मनसस्पतिम्

। वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः । श्रोत्रपतिर्विज्ञानपतिः ।

एतत्ततो भवति । आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्मप्राणारामं मन आनन्दम् । शान्तिसमृद्धममृतम्

। इति प्राचीनयोग्योपास्व । (13)

50600

वायावमृतमेकञ्च ॥6॥

50701

पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौर्दिशोऽवान्तरदिशाः । अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा नक्षत्राणि

। आप् ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा ।

इत्यधिभूतम् । अथाद्भ्यात्मम् । प्राणो व्यानोऽपान उदानस्समानः । चक्षुः श्रोत्रं

मनो वाक्त्वक् । चर्म मांस स्नावास्थि मज्जा । एतदधि

विधायरिष्रवोचत् । पाङ्कवाँ इदं सर्वम् । पाङ्कैनेव पाङ्कं स्पृणोतीति । (14)

50700

सर्वमेकञ्च ॥7॥

50801

ओमिति ब्रह्म । ओमितीदं सर्वम् । ओमित्येतदनुकृति ह स्म वा अप्योश्रावयेत्याश्रावयन्ति ।

ओमिति सामानि गायन्ति ।

ओऽशोमिति शस्त्राणि शंसन्ति । ओमित्यद्भ्युः प्रतिगुरं प्रतिगृणाति । ओमिति ब्रह्मा

प्रसौति । ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति । ओमिति ब्राह्मणः

प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाप्रवानीति । ब्रह्मैवोपाप्रोति । (15)

50800

ओन्दश ॥8॥

50901

ऋतञ्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । सत्यञ्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । तपश्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । दमश्च
स्वाद्ध्यायप्रवचने च । शमश्च
स्वाद्ध्यायप्रवचने च । अग्रयश्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । अग्निहोत्रञ्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च
। अतिथयश्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । मानुषञ्च स्वाद्ध्याय-
प्रवचने च । प्रजा च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । प्रजनश्च स्वाद्ध्यायप्रवचने च । प्रजातिश्च
स्वाद्ध्यायप्रवचने
च । सत्यमिति सत्यवचां राथीतरः ।
तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः । स्वाद्ध्यायप्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः । तद्धि तपस्तद्धि तपः ।

(16)

50900

प्रजा च स्वाद्ध्यायप्रवचने च षट्च ॥9॥

51001

अहंवृक्षस्य रेरिवा । कीर्तिः पृष्ठङ्गिरेरिव । ऊर्ध्वपवित्रो वाजिनीव स्वमृतमस्मि
। द्रविणः सर्वर्चसम् । सुमेधा अमृतोक्षितः ।

इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम् । (17)

51000

अहः षट् ॥10॥

51101

वेदमनूच्यायार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति । सत्युर्वद । धर्मञ्चर । स्वाद्ध्यायान्मा प्रमदः । आचार्याय
प्रियन्धनमाहत्य प्रजातन्तुं

मा व्यवच्छेत्सीः । सत्यान्न प्रमदितव्यम् । धर्मान्न प्रमदितव्यम् । कुशलान्न प्रमदितव्यम्

। भूत्यै न प्रमदितव्यम् । स्वाद्ध्यायप्रवचनाभ्यान्न

प्रमदितव्यम् । (18)

51102

देवपितृकार्याभ्यान्न प्रमदितव्यम् । मातृदेवो भव । पितृदेवो भव । आचार्यदेवो भव । अतिथिदेवो
भव । यान्यनवद्यानि

कर्माणि । तानि सेवितव्यानि । नो इतराणि । यान्यस्माकं सुचरितानि । तानि त्वयोपास्यानि ।

(19)

51103

नो इतराणि । ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः । तेषान्त्वयाऽऽसनेन प्रश्वसितव्यम् । श्रद्धया देयम्
। अश्रद्धयाऽदेयम् ।

श्रिया देयम् । हिया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा
वृत्तविचिकित्सा वा स्यात् । (20)

51104

ये तत्र ब्राह्मणास्संमरिशनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः । यथा ते तत्र वर्तेरन् ।
तथा तत्र वर्तेथाः ।

अथाभ्याख्यातेषु । ये तत्र ब्राह्मणास्संमरिशनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः
। यथा ते तेषु वर्तेरन् । तथा तेषु वर्तेथाः ।

एष आदेशः । एष उपदेशः । एषा वेदोपनिषत् । एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् । एवमु
चैतदुपास्यम् ॥ (21)

51100

स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यन्तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्त्सप्त च ॥1॥

51201

शत्रो मित्रशशव्वरुणः । शत्रो भवत्वयमा । शत्रु इन्द्रो बृहस्पतिः । शत्रो विष्णुरुक्रमः
। नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो ।

त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम् । ऋतमवादिषम् । सत्यमवादिषम्
। तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् । आवीन्माम् ।

आवीद्वक्तारम् । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ॥ (22)

51200

सत्यमवादिषुं पञ्च च ॥1 2 ॥

51301

सहनाववतु । सह नो भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै
। ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ॥ (23)

51300

सह नाववतु पञ्च ॥ 13 ॥

51401

ब्रह्मविदाप्रोति परम् । तदेषाभ्युक्ता । सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेदु निर्हितङ्गुहायां
परमे व्योमन् । सोऽश्रुते सर्वान्कामान्त्सह ।

ब्रह्मणा विपुश्चितेति । तस्माद्वा एतस्माद्वात्मन आकाशस्संभूतः । आकाशाद्वायुः ।

वायोरग्निः । अग्रेरपः । अद्भ्यः पृथिवी । पृथिव्या ओषधयः ।

ओषधीभ्योऽन्नम् । अन्नात्पुरुषः । स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः । तस्येदमेव शिरः । अयन्दक्षिणः
पक्षः । अयमुत्तरः पक्षः । अयमात्मा ।

इदं पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (24)

51402

अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते । याः काश्च पृथिवीः श्रिताः । अथो अन्नैव जीवन्ति

। अथैनदपि यन्त्यन्ततः । अन्नं हि भूतानाञ्ज्येष्ठम् ।

तस्मात्सर्वोषधमुच्यते । सर्व्वं तेऽन्नमाप्नुवन्ति । येऽन्नं ब्रह्मोपासते । अन्नं

हि भूतानाञ्ज्येष्ठम् । तस्मात्सर्वोषधमुच्यते । अन्नाद्भूतानि जायन्ते ।

जातान्यन्नेन वर्धन्ते । अद्यतेऽति च भूतानि । तस्मादन्नन्तदुच्यत इति । तस्माद्वा एतस्मादन्नरसमयात्
। अन्योऽन्तर आत्मा प्राणमयः ।

तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्राण
एव शिरः । व्यानो दक्षिणः पक्षः ।

अपान उत्तरः पक्षः । आकाश आत्मा । पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (25)

51403

प्राणन्देवा अनु प्राणन्ति । मनुष्याः पशवश्च ये । प्राणो हि भूतानामायुः ।

तस्मात्सर्वायुषमुच्यते । सर्वमेव तु आयुर्यन्ति ।

ये प्राणं ब्रह्मोपासते । प्राणो हि भूतानामायुः । तस्मात्सर्वायुषमुच्यत इति । तस्यैष एव

शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मात्

प्राणमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा मनोमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य

पुरुषविधताम् । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य

यजुरेव शिरः । ऋग्दक्षिणः पक्षः । सामोत्तरः पक्षः । आदेश आत्मा । अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा

। तदप्येष श्लोको भवति । (26)

51404

यतो वाचो निर्वर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कदाचनेति ।

तस्यैष एव शारीर आत्मा ।

यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः । तेनैष पूर्णः

। स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम् ।

अन्वयं पुरुषविधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतन्दक्षिणः पक्षः । सत्यमुत्तरः पक्षः । योग

आत्मा । महः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति । (27)

51405

विज्ञानय्यंज्ञन्तनुते । कर्माणि तनुतेऽपि च । विज्ञानन्देवास्सर्वे । ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते

। विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेदं । तस्माच्चेन्न

प्रमाद्यति । शरीरं पाप्मनो हित्वा । सर्वान्कामान्त्समश्नुत इति । तस्यैष एव शारीर आत्मा

। यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात् ।

अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधताम्
। अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्रियमेव शिरः ।

मोदो दक्षिणः पक्षः । प्रमोद उत्तरः पक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको
भूवति ।(28)

51406

असन्नेव सं भवति । असद्ब्रह्मेति वेदु चेत् । अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेद । सन्तमेनन्तो विदुरिति । तस्यैष
एव शारीर आत्मा ।

यः पूर्वस्य । अथातोऽनुप्रश्नाः । उता विद्वान्मुल्लोकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती

(3) । आहो विद्वान्मुल्लोकं प्रेत्य । कश्चित्समश्रुता (3) उ ।

सोऽकामयत । बहु स्यां प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तत्त्वा । इदं सर्वमसृजत
। यदिदङ्किञ्च । तथ्सृष्ट्वा । तदेवानु प्राविशत् ।

तदनुप्रविश्य । सच्च त्यञ्चाभवत् । निरुक्तञ्चानिरुक्तञ्च । निलयन्ञ्चानिलयनञ्च ।

विज्ञानञ्चाविज्ञानञ्च । सत्यञ्चानृतञ्च संत्यम्भवत् । यदिदङ्किञ्च ।

तथ्सत्यमित्याचक्षते । तदप्येष श्लोको भूवति । (29)

51407

असद्वा इदमग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मान स्वयमकुरुत । तस्मात्तथ्सुकृतमुच्यत इति
। यद्वै तथ्सुकृतम् ।

रंसो वै सः । रस ह्येवायल्लब्ध्वाऽऽनन्दी भूवति । को ह्येवान्यात्कः प्राण्यात् । यदेष आकाश
आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवानन्दयाति । यदा

ह्येवैष एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठाँव्विन्दते । अथ सोऽभयङ्गतो

भूवति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्नु दरमन्तरङ्कुरुते । अथ

तस्य भयं भूवति । तत्त्वेव भयँव्विदुषोऽमन्वानस्य । तदप्येष श्लोको भूवति । (30)

51408

भीषाऽस्माद्वातः पवते । भीषोदेति सूर्यः । भीषाऽस्मादग्निश्चेन्द्रश्च । मृत्युर्धावति

पञ्चम इति । सैषाऽऽनन्दस्य मीमांसा भूवति ।

युवा स्यात्साधु युवाऽद्भ्यायकः । आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य
पूर्णा स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं

मानुषा आनन्दाः । स एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये

शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः । स एको

देवगन्धर्वाणामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतन्देवगन्धर्वाणामानन्दाः । स एकः

पितृणाञ्चिरलोकलोकानामानन्दः । श्रोत्रियस्य

चाकामहत्स्य । ते ये शतं पितृणाञ्चिरलोकलोकानामानन्दाः । स एक आजानजानान्देवानामानन्दः

। श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य । ते ये

शतमाजानजानान्देवानामानन्दाः । स एकः कर्मदेवानान्देवानामानन्दः । ये कर्मणा देवानपियन्ति ।

श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य । ते ये

शतङ्कर्मदेवानान्देवानामानन्दाः । स एको देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य । ते ये

शतन्देवानामानन्दाः

। स एक इन्द्रस्यानन्दः ।

श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य । ते ये शतमिन्द्रस्यानन्दाः । स एको बृहस्पतेरानन्दः । श्रोत्रियस्य

चाकामहत्स्य । ते ये शतं बृहस्पतेरानन्दाः ।

स एकः प्रजापतेरानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य । ते ये शतं प्रजापतेरानन्दाः । स एको ब्रह्मण

आनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य ।

स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः । स य एवाँवित् । अस्माल्लौकात्प्रेत्य

। एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतं प्राणमयमात्मान

मुपसङ्क्रामति । एतम्मनोमयमात्मानमुपसङ्क्रामति । एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्क्रामति ।

एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्क्रामति ।

तदप्येष श्लोको भवति । (31)

51409

यतो वाचो निर्वर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न बिभेति कुतश्चनेति ।

एतः ह वाचं न तपति ।

किमहं साधुं नाकुरवम् । किमहं पापमकरवमिति । स य एवाँवद्वानेते आत्मानं स्पृणुते । उभे

ह्येवैषु

एते आत्मानं स्पृणुते । य एववँद ।

इत्युपनिषत् । (32)

51400

(ब्रह्मविदिदमयमिदमेकविंशतिः । अन्नादन्नरसमयात् प्राणो व्यानोऽपान आकाशः पृथिवी पुच्छः

षड्विंशतिः । प्राणं प्राणमयान्मनो यजुर्

ऋक्सामादेशोऽथर्वाङ्गिरसः पुच्छन्द्वाविंशतिः । यतः श्रद्धर्त्तः सत्यय्यौगो महोऽष्टादश

। विज्ञानं प्रियं मोदः प्रमोद आनन्दो ब्रह्म पुच्छन्द्वाविंशतिः ।

असन्नेवाथाष्टाविंशतिः । असृष्टोऽंश । भीषाऽस्मान्मानुषो मनुष्यगन्धर्वाणान्देवगन्धर्वाणां

पितृणाञ्चिरलोकलोकानामाजानजानाङ्कर्मदेवानार्यै कर्मणा
देवानामिन्द्रस्य बृहस्पतेः प्रजापतेर्ब्रह्मणस्स यश्च सङ्क्रामत्येकपञ्चाशत् । यतः कुतश्चनैतमेकादश
नव ॥१॥)

51501

भृगुर्वै वारुणिः । वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तस्मा एतत्प्रोवाच
। अन्नं प्राणञ्चक्षुः श्रोत्रं मनो वाचमिति ।
तः होवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते । येन जातानि जीवन्ति । यत्प्रयन्त्युभिसंविशन्ति
। तद्विजिज्ञासस्व । तद्ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत ।

स तपस्तप्त्वा । (33)

51502

अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात् । अन्नाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । अन्नेन जातानि
जीवन्ति । अन्नं प्रयन्त्युभिसंविशन्तीति ।
तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तः होवाच ।
तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत ।

स तपस्तप्त्वा । (34)

51503

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन
जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्युभिसंविशन्तीति ।
तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तः होवाच ।
तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत ।

स तपस्तप्त्वा । (35)

51504

मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्यैव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि
जीवन्ति । मनः प्रयन्त्युभिसंविशन्तीति ।
तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तः होवाच ।
तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत ।

स तपस्तप्त्वा । (36)

51505

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । विज्ञानेन
जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्युभि
संविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति

। तः होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति ।

स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा । (37)

51506

आनुन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनुन्दाद्भ्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । आनुन्देन
जातानि जीवन्ति । आनुन्दं प्रयन्त्यभि
सर्व्विशन्तीति । सैषा भार्गवी वारुणी विद्या । पुरमे व्योमन् प्रतिष्ठिता । य एवर्व्वेद
प्रतिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया

पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (38)

51507

अन्नं निन्द्यात् । तद्वतम् । प्राणो वा अन्नम् । शरीरमन्नादम् । प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम्

। शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने

प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितर्व्वेद प्रतिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति

। महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान्कीर्त्या । (39)

51508

अन्नं परिचक्षीत् । तद्वतम् । आपो वा अन्नम् । ज्योतिरन्नादम् । अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् ।

ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः ।

तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितर्व्वेद प्रतिष्ठति । अन्नवानन्नादो

भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन ।

महान्कीर्त्या । (40)

51509

अन्नं बहु कुर्वीत् । तद्वतम् । पृथिवी वा अन्नम् । आकाशोऽन्नादः । पृथिव्यामाकाशः

प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता ।

तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितर्व्वेद प्रतिष्ठति । अन्नवानन्नादो

भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन ।

महान्कीर्त्या । (41)

51510

न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत् । तद्वतम् । तस्माद्यथा कथा च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् । अराद्ध्यस्मा

अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै

मुखतोऽन्नं राद्ध्यते । मुखतोऽस्मा अन्नं राद्ध्यते । एतद्वै मद्ध्यतोऽन्नं राद्ध्यते । मद्ध्यतोऽस्मा

अन्नं राद्ध्यते । एतद्वा अन्ततोऽन्नं राद्ध्यते ।

अन्ततोऽस्मा अन्नं राद्ध्यते । य एवर्व्वेद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः

। कर्मैति हस्तयोः । गतिरिति पादयोः । विमुक्तिरिति
पाथौ । इति मानुषीस्समाज्ञाः । अथ द्वैवीः । तृप्तिरिति वृष्टौ । बलमिति विद्युति । यश इति
पशुषु । ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । प्रजातिरमृतमानन्द
इत्युपस्थे । सर्वमित्याकाशे । तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत । प्रतिष्ठावान्भवति । तन्मह इत्युपासीत
। महान्भवति । तन्मन इत्युपासीत । मानवान्भवति ।
तन्नम इत्युपासीत । नम्यन्तेऽस्मै कामाः । तद्ब्रह्मेत्युपासीत । ब्रह्मवान्भवति । तद्ब्रह्मणः
परिमर इत्युपासीत । पर्येणं म्रियन्ते द्विषन्तस्सपत्नाः ।
परि येऽप्रियाँ भ्रातृव्याः । स यश्चायं पुरुषे । यश्चासावादित्ये । स एकः । स य एवँवित्
। अस्माल्लौकात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य ।
एतं प्राणमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । एतं मनोमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । एतं
विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य । एतमानन्दमयमात्मानमुपसङ्क्रम्य ।
इमाल्लोकान्कामात्री कामरूप्यनुसञ्चरन् । एतत्साम गायन्नास्ते । हा (3) वु हा (3) वु हा (3) वु ।
अहमन्नमहमन्नमहमन्नम् ।

अहमन्नादोऽ१ हमन्नादोऽ१ हमन्नादः । अह श्लोककृदह श्लोककृदह श्लोककृत्
। अहमस्मि प्रथमजा ऋता (3) स्यु । पूर्वन्देवेभ्यो
अमृतस्य ना (3) भाडु । यो मा ददाति स इदेवमा (3) वाः । अहमन्नमन्नमदन्तमा (3) द्वि ।
अहँव्वं भुवनमभ्यभुवाम् ।
सुवर्न ज्योतीः । य एवँवँद । इत्युपनिषत् । (42)

51500

(भृगुस्तस्मै यतो विशन्ति तद्विजिज्ञासस्व तत्रयोदशात्रं प्राणो मनो विज्ञानमिति
विज्ञाय तन्तपसा द्वादश द्वादशानन्द इति सैषा दशान्नत्र
निन्द्यात्प्राणशरीरमन्नत्र परिचक्षीतापो ज्योतिरन्नं बहु कुर्वीत पृथिव्याकाश
एकादशशैकादश न कञ्चनैकषष्टिर्दश ॥10॥)

50000

शन्नशशीक्षाः सह नौ यश्छन्दसां भूः स यः पृथिव्योमित्यृतञ्चाहव्वँदमनूच्य शन्नस्सह नाववतु
ब्रह्मविद्भृगुः पञ्चदश ॥ 15 ॥

शन्नो मह इति ये तत्र भीषाऽस्मादन्नं बहु कुर्वीत द्विचत्वारिंशत् ॥ 42 ॥

शन्न इत्युपनिषत् ॥ ओं शान्तिशान्तिशान्तिः ॥

हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ तैत्तिरीयारण्यके पञ्चमप्रश्नः समाप्तः ।

60000

तैत्तिरीयारण्यके षष्ठप्रश्नप्रारम्भः । तैत्तिरीयोपनिषत् (- महानारायणोपनिषत्)

60101

अंभस्यपारे भुवनस्य मद्ध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान् । शुक्रेण ज्योतींषि
समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । यस्मिन्निदं
सञ्च विचैति सर्वय्यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । तदेव भूतन्तदु भव्यमा इदन्तदुक्षरे
परमे व्योमन् । येनावृतङ्घञ्च दिवं महीञ्च येनादित्यस्तपति
तेजसा भ्राजसा च । यमन्तस्समुद्रे क्वयो वयन्ति यदुक्षरे परमे प्रजाः । यतः
प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान्व्यसंसर्ज भूम्याम् ।
यदोषधीभिः पुरुषान्पशूञ्श्च विवेश भूतानि चराचराणि । अतः परन्नान्यदणीयसं हि
परात्परय्यन्महतो महान्तम् । यदेकमव्यक्तमनन्तरूपव्विश्वं
पुराणन्तमसुः परस्तात् । (1)

60102

तदेवर्तन्तदु सत्यमाहुस्तदेव ब्रह्म परमङ्कवीनाम् । इष्टापूर्तं बहुधा जातञ्जायमानव्विश्वं
बिभर्ति भुवनस्य नाभिः । तदेवाग्निस्तद्वायु
स्तथ्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः । तदेव शुक्रमृतन्तद्वह्न तदापस्स प्रजापतिः । सर्वे
निमेषा जज्ञिरे विद्युत्तः पुरुषादधि । कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च
सर्वशः । अर्द्धमासा मासा ऋतवस्सव्वँत्सरश्च कल्पताम् । स आपः प्रदुघे उभे इमे
अन्तरिक्षमथो सुवः । नैनमूर्ध्वन्न तिर्यञ्चन्न मद्ध्ये परिजग्रभत् ।
न तस्येशे कश्चन तस्य नाम महद्यशः । (2)

60103

न सन्दृशे तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम् । हृदा मनीषा मनसाऽभिकृत्तो
य एनव्विदुरमृतास्ते भवन्ति ।
अद्ध्यस्संभूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ । एष हि देवः प्रदिशोनु सर्वाः पूर्वा हि जातस्स
उ गर्भे अन्तः । स विजायमानस्स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखोऽस्तिष्ठति
विश्वतोमुखः । विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्वतस्पात् । सं बाहुभ्यान्नमति
सं पतत्रैर्घावापृथिवी जनयन्देव एकः ।
वेनस्तत्पश्यन्विश्वान् भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येकनीळम् । यस्मिन्निदं सञ्च
विचैकः स ओतः प्रोतश्च विभुः प्रजासु । प्र तद्वोचे अमृतन्नु
विद्वान्गन्धर्वो नाम निहितङ्गहासु । (3)

60104

त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेदं सवितुः पिताऽसत् । स नो बन्धुर्जनिता स विधाता
धामानि वेद भुवनानि विश्वा । यत्र देवा
अमृतमानशानास्तृतीये धामान्यभ्यैरयन्त । परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान्
परि दिशः परि सुवः । ऋतस्य तन्तुविततव्वित्य
तदपश्यत्तदभवत् प्रजासु । परीत्य लोकान्परीत्य भूतानि परीत्य सर्वाः प्रदिशो
दिशश्च । प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्यात्मनाऽऽत्मानमभिसंबभूव ।
सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनि मेधामयासिषम् । उदीप्यस्व
जातवेदोऽपन्नन्निर्ऋतिं मम । (4)

60105

पशूश्च मह्यमावह जीवनञ्च दिशो दिश । मा नो हिंसीज्जातवेदो गामश्वं पुरुषञ्जगत्
। अबिभ्रदग्न आगहि श्रिया मा परिपातय ।
पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय
विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय
विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् । तत्पुरुषाय विद्महे सुवर्णपक्षाय धीमहि । (5)
60106

तन्नो गरुडः प्रचोदयात् । कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि । तन्नो दुर्गिः
प्रचोदयात् । नारायणाय विद्महे वासुदेवाय
धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् । सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा । सर्वं
हरतु मे पापन्दुर्वा दुस्वप्ननाशिनी । अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते
विष्णुक्रान्ते वसुन्धरा । शिरसा धारिता देवी रक्षस्व मां पदे पदे । उद्धृतासि वराहेण कृष्णेन
शतबाहुना । (6)

60107

भूमिर्द्धेनुर्धरणी लोकधारिणी । मृत्तिके हन मे पापय्यन्मया दुष्कृतङ्कृतम् । त्वया
हतेन पापेन जीवामि शरदुशशतम् । मृत्तिके देहि
मे पुष्टिन्त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् । गन्धद्वारान्दुराधर्षान्नित्यपुष्टाङ्कुरीषिणीम्
। ईश्वरीः सर्वभूतानात्वामिहोपह्वये श्रियम् । हिरण्यशृङ्गव्वरुणं प्रपद्ये
तीर्थं मे देहि यार्चितः । यन्मया भुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः । यन्मे
मनसा वाचा कर्मणा वा दुष्कृतङ्कृतम् । तन्न इन्द्रो वरुणो
बृहस्पतिस्सविता च पुनन्तु पुनः पुनः । (7)

60108

सुमित्रा न आप ओषधयस्सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च व्यन्दिष्मः

। नमोऽग्रयेऽपसुमते नम इन्द्राय नमो वरुणाय
नमो वारुण्यै नमोऽद्भ्यः । यदुपाङ्कुरय्यंदमेद्भ्यय्यंदशान्तन्तदपगच्छतात् । अत्याशनादतीपानाद्यच्च
उग्रात् प्रतिग्रहात् । तन्मे वरुणो राजा
पाणिना ह्यवमर्शतु । सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः । नाकस्य पृष्ठमारुह्य
गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम् । इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति
शुतुद्रि स्तोमः सचता परुष्णिग्या । असिक्रिया मरुद्वधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये श्रुणुह्या
सुषोमया । ऋतञ्च सत्यञ्चाभीद्धान्तपसोऽद्भ्यजायत । (8)

60109

ततो रात्रिरजायत ततस्समुद्रो अर्णवः । समुद्रादर्णवादधि सव्वँत्सरो अजायत ।
अहोरात्राणि विदधुद्विश्वस्य मिषतो वशी ।
सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवञ्च पृथिवीञ्चान्तरिक्षमथो सुवः
। यत्पृथिव्याः रजस्व मान्तरिक्षे विरोदसी । इमाःस्तदापो वरुणः
पुनात्वघमर्षणः । एष भूतस्य भव्ये भुवनस्य गोप्ता । एष पुण्यकृताल्लोकानेष
मृत्योरिहरणमयम् । द्यावापृथिव्योरिहरणमयः सश्रितः सुवः । (9)

60110

स नस्सुवस्सःशिशधि । आर्द्रञ्ज्वलति ज्योतिरहमस्मि । ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि
। योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि । अहमेवाहंमाञ्जुहोमि
स्वाहा । अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः । वरुणोऽपामघमर्षणस्तस्मात्पापात्
प्रमुच्यते । रजो भूमिस्त्वमाः रोदयस्व
प्रवदन्ति धीराः । पुनन्तु ऋषयः पुनन्तु वसवः पुनातु वरुणः पुनात्वघमर्षणः
। आक्रान्त्समुद्रः प्रथमे विधर्मञ्जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा । (10)

60111

वृषा पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः । जातवेदसे सुनवाम्
सोममरातीयतो निदहाति वेदः । स नः पर्षदति
दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुन्दुरिताऽत्यग्निः । तामग्निवर्णान्तपसा ज्वलन्तीव्वैरोचनीङ्कर्मफलेषु
जुष्टाम् । दुर्गान्देवीः शरणमहं प्रपद्ये सुतरसितरसे
नमः । अग्रे त्वं पारया नव्यो अस्मान्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा । पूश्च
पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शय्योः । विश्वानि नो
दुर्गहा जातवेदस्सिन्धुन्न नावा दुरिताति पर्षि । अग्रे अत्रिवन्मनसा गृणानोऽस्माकं
बोद्ध्यविता तनूनाम् । पृतनाजितः सहमानमग्निमुग्रः हुवेम

परमात्सुधस्थीत् । स नः परषदति दुर्गाणि विश्वा क्षामद्वेवो अति दुरिताऽत्यग्निः
। प्रलोषि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सथिस ।
स्वाञ्चाग्ने तनुवं पिप्रयस्वास्मभ्यञ्च सौभगमार्यजस्व ॥ (11)
60100

परस्ताद्यशो गुहासु मम सुवर्णपक्षाय धीमहि शतब्राहुना पुनः पुनरजायत सुवो राजा सुधस्थात्त्रीणि
च ॥ १ ॥
60201

भूरग्रये पृथिव्यै स्वाहा भुवो वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवरादित्याय दिवे
स्वाहा भूर्भुवस्सुवश्चन्द्रमसे दिग्भ्यस्स्वाहा नमो
देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरोम् । (12)
60200

- 12 ।

60301

भूरन्नमग्रये पृथिव्यै स्वाहा भुवोऽन्नव्वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सुवरन्नमादित्याय
दिवे स्वाहा भूर्भुवस्सुवरन्नश्चन्द्रमसे दिग्भ्यस्स्वाहा
नमो देवेभ्यस्स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरन्नमोम् । (13)
60300

- 13 ।

60401

भूरग्रये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा
सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा
भूर्भुवस्सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा नमो देवेभ्यस्स्वधा
पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवर्महरोम् । (14)
60400

- 14 ।

60501

पाहि नो अग्र एनसे स्वाहा । पाहि नो विश्ववेदसे स्वाहा । यज्ञं पाहि विभावंसो स्वाहा । सर्वं पाहि
शतक्रतो स्वाहा । (15)
60500

- 15 ।

60601

यश्छन्दसामृषुभो विश्वरूपश्छन्दोभ्यश्छन्दास्याविवेश । सताः शिष्यः पुरोवाचोपनिषदिन्द्रो

ज्येष्ठ इन्द्रियाय ऋषिभ्यो नमोदेवेभ्यस्स्वधा

पितृभ्यो भूर्भुवस्सुवरोम् । (16)

60600

- 16 ।

60701

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणन्धारयिता भूयासङ्कर्णयोश्श्रुतं मा च्योङ्क्व ममामुष्य ओम् ।

(17)

60700

- 17 ।

60801

ऋतन्तपस्सत्यन्तपः श्रुतन्तपश्शान्तन्तपो दानन्तपो यज्ञस्तपो भूर्भुवस्सुवर्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः । (18)

60800

- 18 ।

60901

यथा वृक्षस्य संपुष्पितस्य दूराद्दन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो दूराद्दन्धो वाति यथाऽसिधाराङ्कते
ऽवहितामवक्रामेद्यद्युवे युवे ह वा विह्वदिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येवमनृतादात्मानञ्जुगुप्सैत् । (19)

60900

- 19 ।

61001

अणोरणीयान्महतो महीयानात्मा गुहायात्रिहितोऽस्य जन्तोः । तमक्रतुं पश्यति वीतशोको धातुः
प्रसादान्महिमानमीशम् ।

सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्सप्तार्चिषस्समिधस्सप्त जिह्वाः । सप्त इमे लोका

येषु चरन्ति प्राणा गुहाशयात्रिहितास्सप्तसप्त । अतस्समुद्रा गिरयश्च

सर्वेऽस्मात्स्यन्दन्ते सिन्धवस्सर्वरूपाः । अतश्च विश्वा ओषधयो रसाश्च येनैष

भूतस्तिष्ठत्यन्तरात्मा । ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां

महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्यैति

रेभन् । अजामेकाल्लोहितशुक्लकृष्णां ब्रह्मीं प्रजाञ्जनयन्तीं सरूपाम् ।

अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां भुक्तभोगामजोऽन्यः । (20)

61002

हंसश्शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्भोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृतसद्योमसदब्जा

गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ।

यस्माञ्जाता न पुरा नैव किञ्चनास य आविवेश भुवनानि विश्वा । प्रजापतिः प्रजयां

सर्व्विदानस्त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी । विधर्तारं

हवामहे वसोः कुविद्वनाति नः । सवितारं नृचक्षसम् । अद्या नो देव सवितः प्रजावत्सावीस्सौभगम्
। परां दुष्वप्रियः सुव । विश्वानि देव

सवितर्दुरितानि परां सुव । यद्भद्रन्तन्म आ सुव । (21)

61003

मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माद्धीर्नस्सन्त्वोषधीः । मधु नक्तमुतोषसि
मधुमत्पार्थिवः रजः । मधु द्यौरस्तु नः

पिता । मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाः अस्तु सूर्यः । माद्धीर्गावो भवन्तु नः । घृतं

मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतमुवस्य धाम । अनुष्वधमावह

मादयस्व स्वाहाकृतव्वृषभ वक्षि हव्यम् । समुद्रादूर्मिमधुमाः उदारदुपाः शुना

सममृतत्वमानट् । घृतस्य नाम गुह्यय्यँदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य

नाभिः । (22)

61004

व्यन्नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः । उपं ब्रह्माशृणवच्छस्यमानञ्चतुश्शृङ्गोवमीद्वौर
एतत् । चत्वारि शृङ्गा त्रयो

अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति महो देवो

मर्त्याः आविवेश । त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानङ्गवि देवासो

घृतमन्वविन्दन् । इन्द्र एकः सूर्य एकञ्जान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ।

यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वधिको रुद्रो महर्षिः । हिरण्यगर्भं पश्यत्

जायमानः स नो देवश्शुभया स्मृत्या सय्युनक्तु । यस्मात्परन्नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो

न ज्यायोऽस्ति कश्चित् । वृक्ष इव स्तब्धो दिवि

तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम् । (23)

61004

न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः । परेण नाकन्निहितङ्गुहायाव्विभ्राजते
यद्यतयो विशन्ति । वेदान्तविज्ञान-

सुनिश्चितार्थास्सन्न्यासयोगाद्यतयश्शुद्धसत्वाः । ते ब्रह्मलोके तु परान्तकाले

परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे । दह्विष्वापामं परवेश्मभूत्य्यत्पुण्डरीकं

पुरमद्भ्यसुस्थम् । तत्रापि दहङ्गर्नाव्विशोकस्तस्मिन् यदन्तस्तदुपासितव्यम्

। यद्वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदान्तं च प्रतिष्ठितः । तस्य प्रकृतिलीनस्य

युः परस्स महेश्वरः । (24)

61000

अजोन्यस्सुव नाभिस्सर्वमष्टौ च ॥10॥

61101

सहस्रशीर्षन्देवाँव्शिक्षाँव्श्वशंभुवम् । विश्वन्नारायणन्देवमक्षरं
परमं प्रभुम् । विश्वतः परमन्नित्याँव्श्वन्नारायणः हरिम् ।
विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति । पतिँव्श्वस्यात्मेश्वरः शाश्वतः शिवमच्युतम्
। नारायणं महाज्ञेयँव्श्वत्मानं पुरायणम् । नारायणपरं
ब्रह्म तत्त्वन्नारायणः परः । नारायणपरो ज्योतिरात्मा नारायणः परः । यच्च
किञ्चिज्जगत्यस्मिन्दृश्यते श्रूयतेऽपि वा । अन्तर्बहिश्च तत्सर्वव्याप्य
नारायणस्थितः । (25)

61102

अनन्तमव्ययङ्कविः समुद्रेन्तीँव्श्वशंभुवम् । पद्मकोशप्रतीकाशः हृदयञ्चाप्यधोमुखम्
। अधो निष्ठ्या वितस्त्यान्तु नाभ्यामुपरि
तिष्ठति । हृदयन्तद्विजानीयाद्विश्वस्यायतनं महत् । सन्ततः सिराभिस्तु लंबत्याकोशसन्निभम्
। तस्यान्तं सुषिरः सूक्ष्मतस्मिन्त्सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
तस्य मद्ध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः । सोऽग्रभुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजुरः
कविः । सन्तापयति स्वन्देहमापादतलमस्तकम् । तस्य मद्ध्ये
वह्निशिखा अणीयोर्द्धा व्यवस्थितः । नीलतोयदमद्ध्यस्था विद्युल्लेखेव भास्वरा
। नीवारशूकवत्तन्वी पीताभास्यात्तनूपमा । तस्यांशिशखाया मद्ध्ये
परमात्मा व्यवस्थितः । स ब्रह्मा स शिवस्सेन्द्रस्सोऽक्षरः परमस्स्वराट् ॥ (26)

61100

नारायणस्थितो व्यवस्थितश्चत्वारि च ॥ 11 ॥

61201

ऋतः सत्यं परं ब्रह्म पुरुषङ्कृष्णपिङ्गलम् । ऊर्द्धरेताँव्श्वरूपाक्षीँव्श्वरूपाय वै नमः ॥ 12 ॥

61301

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलन्तपति तत्र ता ऋचस्तदृचां मण्डलः स ऋचाल्लोकोऽथ
य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि
स साम्नाम्ण्डलः स साम्नाल्लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि
यजूषि स यजुषां मण्डलः स यजुषाल्लोकस्सैषा त्रयेव
विद्या तपति य एषोन्तरादित्ये हिरण्मयः पुरुषः । (28)

61300

- 113 |

61401

आदित्यो वै तेज ओजो बल्य्यंश्चक्षुश्श्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्मनुर्मृत्युस्सत्यो
मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः कः किङ्कन्तथ्सत्य-
मन्नमायुरमृतो जीवो विश्वः कतमस्स्वयंभुः प्रजापतिस्सर्व्वंथ्सुर इति सर्व्वंथ्सुरोऽसावादित्यो
य एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणस्सायुज्यं
सलोकतामाप्रोत्येतासामेव देवतानां सायुज्यं सार्ष्टितां समानलोकतामाप्रोति य एवर्व्वैद्युपनिषत्

। (29)

61400

- 114 ।

61501

घृणिस्सूर्य आदित्योमर्चयन्ति तपस्सत्यं मधु क्षरन्ति तद्ब्रह्म तदापु आपो ज्योतीरसोऽमृतं

ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (30)

61500

- 115 ।

61601

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । पुरुषो वै रुद्रस्सन्महो नमो नमः । विश्वं

भूतं भुवनञ्चित्रं बहुधा जातञ्जायमानञ्च यत् ।

सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु । (31)

61600

- 116 ।

61701

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे । वोचेम शन्तमं हृदे । सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु

। (32)

61600

- 117 ।

61801

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यपतयेऽम्बिकापतये उमापतये नमो नमः । (33)

61800

- 118 ।

61901

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रतिष्ठिताः प्रत्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै । (34)

61900

- 119 ।

62001

कृणुष्व पाजु इति पञ्च । (35)

62000

120।

62101

अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरास्तेषां सर्वभूतानां माता मेदिनी

महती मही सावित्री गायत्री जगत्युर्वी पृथ्वी बहुला

विश्वा भूता कतमा का या सा सत्येत्यमृतेति वसिष्ठः । (36)

62100

- 121।

62201

आपो वा इदं सर्वं विश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव् आपोऽमृतमापोऽन्नमापस्सम्राडापो

विराडापस्स्वराडापश्छन्दास्यापो

ज्योतींष्यापस्सत्यमापस्सर्वा देवता आपो भूर्भुवस्सुवराप ओम् । (37)

62200

- 122।

62301

आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम् । पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूता

पुनातु माम् । यदुच्छिष्टमभोज्यं द्वा दुश्चरितं मम ।

सर्वं पुनन्तु मामापोऽसताञ्च प्रतिग्रह स्वाहा । (38)

62300

123।

62401

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः । पापेभ्यो रक्षन्ताम् । यदह्ना पापमकार्षम् । मनसा
वाचा हस्ताभ्याम् ।

पद्भ्यामुदरेण शिशजा । अहस्तदवलुम्पतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । इदमहं माममृतयोनौ । सत्ये

ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । (39)

62400

- 124।

62501

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः । पापेभ्यो रक्षन्ताम् । यद्रात्रिया पापमकार्षम् । मनसा
वाचा हस्ताभ्याम् ।

पद्भ्यामुदरेण शिशजा । रात्रिस्तदवलुम्पतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । इदमहं माममृतयोनौ । सूर्ये

ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा । (40)

62500

- 125 ।

62601

आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसंमितम् । गायत्रीञ्छन्दसां मातेदं ब्रह्म जुषस्व

नः । ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि

देवानान्धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुस्सर्वमसि सर्वायुरभिभूरोङ्गायत्रीमावाहयामि । (41)

62600

- 126 ।

62701

ओं भूः । ओं भुवः । ओं सुवः । ओं महः । ओञ्जनः । ओं तपः । ओं सत्यम् ।

ओन्तथ्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो यो नः प्रचोदयात् । ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (42)

62700

- 127 ।

62801

ओं भूर्भुवस्सुवर्महर्जनस्तपस्सत्यन्तद्ब्रह्म तदाप आपो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम् । (43)

62800

128 ।

62901

ओन्तद्ब्रह्म । ओन्तद्वायुः । ओन्तदात्मा । ओन्तथ्सर्वम् । ओन्तत्पुरोर्नमः । (44)

62900

- 129 ।

63001

उत्तमै शिखरे देवी भूम्यां पर्वतमूर्धनि । ब्राह्मणेभ्यो ह्यनुज्ञानङ्गच्छ देवि यथासुखम् । (45)

63000

- 130 ।

63101

ओमन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्वमूर्तिषु । त्वय्यंज्ञस्त्वविष्णुस्त्वव्षट्कारस्त्वः

रुद्रस्त्वं ब्रह्मा त्वं प्रजापतिः । (46)

63100

131 ।

63201

अमृतोपस्तरणमसि । (47)

63200

- 132 ।

63301

प्राणे निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । प्राणाय स्वाहा । अपाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि ।
अपानाय स्वाहा । व्याने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि ।
व्यानाय स्वाहा । उदाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि । उदानाय स्वाहा । समाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि
। समानाय स्वाहा । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय । (48)

63300

- 133 ।

63401

प्राणे निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मां विशा प्रदाहाय प्राणाय स्वाहा । अपाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि
शिवो मां विशा प्रदाहायापानाय
स्वाहा । व्याने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मां विशा प्रदाहाय व्यानाय स्वाहा ।
उदाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मां विशा प्रदाहायोदानाय
स्वाहा । समाने निविष्टोऽमृतञ्जुहोमि शिवो मां विशा प्रदाहाय समानाय स्वाहा । ब्रह्मणि म
आत्माऽमृतत्वाय । (49)

62400

- 134 ।

63501

अमृतापिधानमसि । (50)

63500

- 135 ।

63601

श्रद्धायां प्राणे निविश्यामृतं हुतम्प्राणमत्रेनाप्यायस्व । अपाने निविश्यामृतं
हुतमपानमत्रेनाप्यायस्व । व्याने निविश्यामृतं
हुतव्यानमत्रेनाप्यायस्व । उदाने निविश्यामृतं हुतमुदानमत्रेनाप्यायस्व । समाने
निविश्यामृतं हुतं समानमत्रेनाप्यायस्व । ब्रह्मणि म
आत्माऽमृतत्वाय । (51)

63600

- 136 ।

63701

प्राणानाङ्ग्रन्थिरसि रुद्रो मांऽऽविशान्तकस्तेनात्रेनाप्यायस्व । (52)

63700

। 37 ।

63801

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठञ्च समाश्रितः । ईशस्सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणति विश्वभुक् । (53)

63800

- 138 ।

63901

मेधा देवी जुषमाणा न आगाद्विश्वाची भद्रा सुमनस्यमाना । त्वया जुष्टा जुषमाणा

दुरुक्ताः बृहद्वदेम विदथे सुवीराः । त्वया जुष्ट

ऋषिर्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽऽगतश्रीरुत त्वया । त्वया जुष्टश्चित्रविन्दते

वसु सा नो जुषस्व द्रविणेन मेधे । (54)

63900

- 139 ।

64001

मेधां म इन्द्रो ददातु मेधान्देवी सरस्वती । मेधां मे अश्विनो देवावाधत्तां पुष्करस्रजा । (55)

64000

- 140 ।

64101

अप्सरसु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः । दैवी मेधा मनुष्यजा सा मां मेधा सुरभिर्जुषताम् ।

(56)

64100

- 141 ।

64201

आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या । ऊर्जास्वती पयसा पिन्वमाना

सा मां मेधा सुप्रतीका जुषताम् । (57)

64200

- 142 ।

64301

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमः । भवेभवे नातिभवे भजस्व मां भवोद्भवाय नमः । (58)

64300

- 143 ।

64401

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो

बलप्रमथनाय

नमस्सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः । (59)

64400

- 144 ।

64501

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोर्घोरंतरेभ्यस्सर्वतश्शर्व सर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः । (60)
64500

- 145 ।

64601

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् । (61)
64600

- 146 ।

64701

ईशानस्सर्वविद्यानामीश्वरस्सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम् ।
(62)

64700

147 ।

64801

ब्रह्ममेतु माम् । मधुमेतु माम् । ब्रह्ममेव मधुमेतु माम् । यास्ते सोम प्रजावत्सोभि
सो अहम् । दुस्वप्रहन्दुरुष्वहा । यास्ते सोम

प्राणाःस्ताञ्जुहोमि । त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । ब्रह्महत्याव्वाँ एते
घ्नन्ति । ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति ।

आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (63)

64800

- 148 ।

64901

ब्रह्म मेधया । मधु मेधया । ब्रह्ममेव मधु मेधया । अद्या नो देव सवितः प्रजावत्सावीस्सौभगम्
। परा दुष्वप्रियः सुव ।

विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रन्तन्म् आ सुव । मधु वाता ऋतायते मधु
क्षरन्ति सिन्धवः । माद्धीर्नस्सन्त्वोषधीः । मधु

नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता । मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाः
अस्तु सूर्यः । माद्धीर्गावो भवन्तु नः । य

इमन्त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । भ्रूणहत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति । ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति ।

ओम् । (64)

64900

149 ।

65001

ब्रह्मं मेधवाँ । मधुं मेधवाँ । ब्रह्ममेव मधुं मेधवाँ । ब्रह्मा देवानाँ पदवीः
कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृध्राणां
स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन् । हंसश्शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता
वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् । नृषद्वरसदृतसद्धोमसदुब्जा
गोजा ऋतजा अद्विजा ऋतं बृहत् । य इमन्त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् ।
वीरहत्याव्वाँ एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति ।
ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति । ओम् । (65)

65000

- 150 ।

65101

प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरहँव्विरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा । (66)

65100

151 ।

65201

वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतोबुद्ध्याकृतिसङ्कल्पा मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरहँव्विरजा विपाप्मा भूयासु
स्वाहा । (67)

65200

- 152 ।

65301

शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोदरजङ्घशिशोपस्थपायवो मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरहँव्विरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा
। (68)

65300

- 153 ।

65401

त्वक्चर्ममांसरुधिरमेदोऽस्थिमज्जा मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरहँव्विरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा । (69)

65400

- 154 ।

65501

शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरहँव्विरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा । (70)

65500

- 155 ।

65601

पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशा मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरहँव्विरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा । (71)

65600

- 156 ।
65701

अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानन्दमया मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरुहँव्वरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा ।

(72)
65700

- 157 ।
65801

विविद्धि स्वाहा । (73)
65800

- 158 ।
65901

घृषोत्कायु स्वाहा । (74)
65900

- 159 ।
66001

उत्तिष्ठ पुरुषा हरी लोहितपिङ्गलाक्षि देहि देहि ददापयिता मे शुद्धयन्ताञ्ज्योतिरुहँव्वरजा विपाप्मा भूयासु स्वाहा । (75)

66000

160 ।
66101

ओः स्वाहा । (76)
66100

- 161 ।
66201

सत्यं परं परं सत्यं सत्येन न सुवर्गाल्लोकाञ्च्यवन्ते कदाचन सताः हि सत्यन्तस्मात्सत्ये

रमन्ते तप इति तपो नानशान्तात्पर्यंद्धि

परन्तपस्तदुद्धर्षन्तदुराधर्षन्तस्मात्तपसि रमन्ते दम् इति नियतं ब्रह्मचारिणस्तस्माद्दमे

रमन्ते शम् इत्यरण्ये मुनयस्तस्माच्छमे रमन्ते दानमिति

सर्वाणि भूतानि प्रशंसन्ति दानान्नाति दुष्करन्तस्माद्दाने रमन्ते धर्म इति

धर्मेण सर्वमिदं परिगृहीतन्धर्मान्नाति दुश्चरन्तस्माद्धर्मे रमन्ते प्रजन् इति

भूयांसुस्तस्माद्भूयिष्ठाः प्रजायन्ते तस्माद्भूयिष्ठाः प्रजनने रमन्तेऽग्रयु

इत्याह तस्माद्ग्रयु आधातव्या अग्निहोत्रमित्याह तस्मादग्निहोत्रे रमन्ते यज्ञ इति

यज्ञो हि देवानायज्ञेन हि देवा दिवङ्गतास्तस्माद्यज्ञे रमन्ते मानुसमिति विद्वांसुस्तस्माद्विद्वांसं

एव मानसे रमन्ते न्यास इति ब्रह्मा ब्रह्मा हि

परः परो हि ब्रह्मा तानि वा एतान्यवराणि तपांसि न्यास एवात्यरेचयद्य एववैदेत्युपनिषत् । (77)
66200

- 162 ।

66301

प्राजापत्यो हारुणिस्सुपर्णेयः प्रजापतिं पितरमुपससार किं भगवन्तः परमव्वदन्तीति
तस्मै प्रोवाच सत्येन वायुरावाति सत्येनादित्यो

रोचते दिवि सत्यव्वच्चः प्रतिष्ठा सत्ये सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मात्सत्यं परमव्वदन्ति

तपसा देवा देवतामग्र आयन्तपसर्षयस्सुवरन्विन्दन्तपसा

सपत्नाप्रणुदामारातीस्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मात्तपः परमव्वदन्ति दमेन

दान्ताः किल्बिषमवधून्वन्ति दमेन ब्रह्मचारिणस्सुवरगच्छन्दमो

भूतानान्दुराधर्षन्दमे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्दमः परमव्वदन्ति शमेन शान्ताशिश्वमाचरन्ति

शमेन नाकं मुनयोऽन्विन्दुञ्छमो भूतानान्दुराधर्षञ्छमं

सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माच्छर्मः परमव्वदन्ति दानय्यज्ञानाव्वरूथन्दक्षिणा लोके

दातारः सर्वभूतान्युपजीवन्ति दानेनारातीरपानुदन्त दानेन द्विषन्तो

मित्रा भवन्ति दाने सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्दानं परमव्वदन्ति धर्मो विश्वस्य

जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति धर्मे

सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्धर्मं परमव्वदन्ति प्रजनन्वै प्रतिष्ठा लोके साधु

प्रजायास्तन्तुन्वानः पितृणामनृणो भवति तदेव तस्यानृणन्तस्मात् प्रजननं

परमव्वदन्त्यग्रयो वै त्रयीं विद्या देवयानः पन्थां गार्हपत्य ऋक्पृथिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनो

यजुरन्तरिक्षव्वामदेव्यमाहवनीयस्साम सुवर्गो लोको

बृहत्तस्माद्ग्रीन्परमव्वदन्त्यग्निहोत्रः सायंप्रातर्गृहाणान्निष्कृतिस्विष्टः

सुहुतय्यज्ञक्रतूनां प्रार्यणः सुवर्गस्य लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमव्वदन्ति

यज्ञ इति यज्ञो हि देवानाय्यज्ञेन हि देवा दिवङ्गता यज्ञेनासुरानपानुदन्त यज्ञेन

द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्माद्यज्ञं परमव्वदन्ति

मानसव्वं प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त

मानसे सर्वं प्रतिष्ठितन्तस्मान्मानसं परमव्वदन्ति न्यास

इत्याहुर्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमस्स्वयंभुः प्रजापतिस्सव्वत्सुर

इति सव्वत्सुरोऽसावादित्यो य एष आदित्ये पुरुषस्स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा

याभिरादित्यस्तपति रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः प्रजायन्त

ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं बलेन
 तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा मनीषया मनो मनसा शान्तिशान्त्या
 चित्तचित्तेन स्मृति स्मृत्या स्मार् स्मारेण विज्ञानं
 विज्ञानेनात्मानव्वेदयति तस्माद्ब्रह्मन्ददन्त्सर्वाण्येतानि ददात्यन्नात् प्राणा
 भवन्ति भूतानां प्राणैर्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञानादानन्दो ब्रह्मयोनिस्स
 वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षञ्च द्यौश्च
 दिशश्चावान्तरदिशाश्च स वै सर्वमिदञ्जगत्स च भूतः स
 भव्यञ्जिज्ञासकृत् ऋतजा रयिष्ठाश्रद्धा सत्यो महस्वान्तमसोपरिष्ठाद्ज्ञात्वा
 तमेवं मनसा हृदा च भूयो न मृत्युमुपयाहि विद्वान्तस्मान्भ्यास
 मेषान्तपसामतिरिक्तमार्हर्वसुरण्यो विभूरसि प्राणे त्वमसि सन्धाता ब्रह्मन्त्वमसि
 विश्वसृक्तेजोदास्त्वमस्यग्रेर्वचोदास्त्वमसि सूर्यस्य
 द्युमोदास्त्वमसि चन्द्रमस उपयामगृहीतोऽसि ब्रह्मणे त्वा महस ओमित्यात्मानय्यञ्जीतैतद्वै
 महोपनिषदन्देवानाङ्गुह्यय्यं एवव्वेदं ब्रह्मणो
 महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् । (78)

66300

- 163 ।

66401

तस्यैव्विदुषो यज्ञस्यात्मा यजमानः श्रद्धा पत्नी शरीरमिद्धमुरो वेदिर्लोमानि
 ब्रह्मिर्वेदशिशखा हृदयय्यूपः काम् आज्यं मन्युः
 पशुस्तपोऽग्निशमयिता दक्षिणा वाग्घोता प्राण उद्गाता चक्षुरद्भ्युर्मनो
 ब्रह्मा श्रोत्रमग्नीद्यावद्भिद्यते सा दीक्षा यदश्राति यत्पिबति तदस्य
 सोमपानय्यंद्रमते तदुपसदो यत्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो
 यन्मुखन्तदाहवनीयो यदस्य विज्ञानन्तज्जुहोति यत्सायं प्रातरति तत्समिधो
 यत्सायंप्रातर्मद्भ्यन्दिनञ्च तानि सर्वानानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्द्धमासाश्च मासाश्च ते
 चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये संवत्सराश्च परिवत्सराश्च तेऽहर्गणास्सर्ववेदसव्वा
 एतत्सत्रय्यन्मरणन्तदवभृथ एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रः
 सत्रय्यं एवव्विद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानङ्गत्वाऽऽदित्यस्य
 सायुज्यङ्गच्छत्यथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणामेव महिमानङ्गत्वा
 चन्द्रमसस्सायुज्यङ्गच्छत्येतौ वै सूर्याचन्द्रमसो महिमानौ ब्राह्मणो विद्वानभिजयति
 तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् । (79) - 164 ।

60000

अंभसि भूरग्रये भूरन्नं भूरग्रये च पाहि नो यश्छन्दसान्नमो ब्रह्मण ऋतन्तपो
यथा वृक्षस्याणोरणीयान्त्सहस्रशीर्षमृतमादित्यो वा एष आदित्यो
वै तेज ओजो घृणिस्सर्वो वै कद्रुद्राय नमो हिरण्यबाहवे यस्य वैकङ्कती कृणुष्व पाजोऽदितिरापो
वा इदं सर्वमापः पुनन्त्वग्निश्च सूर्यश्चायात्वो
भूरो भूर्भुवस्सुवरोऽन्तदुत्तम् ओमन्तश्चरत्यमृतोपस्तरणमसि प्राणे निविष्टः प्राणे
निविष्टश्शिवाोऽमृतापिधानमसि श्रद्धायां प्राणे निविश्य
प्राणानामङ्गुष्ठमात्रो मेधा देवी मेधां म् इन्द्रो ददात्वफसुरास्वामां मेधा सद्यो
वामदेवायाघोरेभ्यस्तत्पुरुषायेशानो
ब्रह्म मेतु ब्रह्म मेधया ब्रह्म
मेधवा प्राणापानवाङ्मनश्शिरःपाणित्वक्चर्मशब्दस्पर्शपृथिव्यन्नमयविविष्टि घृषोक्तुगयोत्तिष्ठोः
सत्यं परं प्राजापत्यस्तस्यैवञ्चतुष्पष्टिः ॥64॥
अंभसि वृषा हंसस्सर्वो वा आयातु श्रद्धायान्तत्पुरुषाय पृथिव्यप्तेजो नवसप्ततिः ॥79॥
अम्भसीत्युपनिषत् ॥
हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ षष्ठः प्रश्नः समाप्तः ।

70000

॥ तैत्तिरीयारण्यके सप्तमः प्रश्नप्रारम्भः ॥ हरिः ओम् ॥

70101

नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो नमो वाचे नमो वाचस्पतये नम
ऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो मा
मामृषयो मन्त्रकृतो मन्त्रपतयः परादुर्माहमृषीन्मन्त्रकृतो मन्त्रपतीन्परादाव्वैश्वदेवीव्वचमुद्यासः
शिवामदस्तां जुष्टान्देवेभ्यः शर्म मे द्यौश्शर्म पृथिवी
शर्म विश्वमिदं जगत् । शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म ब्रह्मप्रजापती । भूतव्वदिष्ये
भुवन्नव्वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म
वदिष्ये सत्यव्वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं मे प्रजायै
पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं प्राणापानौ
मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि
मधु वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां
मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनुमदन्तु । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ॥ 1 ॥

70100

- 1 1 1

70201

युञ्जते मन उत युञ्जते धियः । विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः । वि होत्रा
दधे वयुनाविदेक इत् । मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्याम् । पूष्णो हस्ताभ्यामा ददे ।
अधिरसि नारिरसि । अद्भूरकृद्देवेभ्यः । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते । (2)

70202

देवयन्तस्त्वेमहे । उप प्रयन्तु मरुतस्सुदानवः । इन्द्रं प्राशूर्भवा सचा । प्रैतु
ब्रह्मणस्पतिः । प्र देव्येतु सूनृता । अच्छा वीरन्नयं
पङ्क्तिराधसम् । देवा यज्ञन्नयन्तु नः । देवीं द्यावापृथिवी अनु मे मःसाथाम् । ऋद्ध्यासमद्य । मुखस्य
शिरः । (3)

70203

मुखाय त्वा । मुखस्य त्वा शीर्ष्णे । इत्यग्र आसीः । ऋद्ध्यासमद्य । मुखस्य शिरः । मुखाय त्वा
। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे ।

देवीर्वम्रीरस्य भूतस्य प्रथमजा ऋतावरीः । ऋद्ध्यासमद्य । मुखस्य शिरः । (4)

70204

मुखाय त्वा । मुखस्य त्वा शीर्ष्णे । इन्द्रस्यौजोऽसि । ऋद्ध्यासमद्य । मुखस्य शिरः

। मखायं त्वा । मखस्यं त्वा शीर्षो ।

अग्निजा असि प्रजापते रेतः । ऋद्ध्यासमद्य । मखस्य शिरः । (5)

70205

मखायं त्वा । मखस्यं त्वा शीर्षो । आयुर्धेहि प्राणन्धेहि । अपानन्धेहि व्यानन्धेहि

। चक्षुर्धेहि श्रोत्रन्धेहि । मनो धेहि

वाचन्धेहि । आत्मानन्धेहि प्रतिष्ठान्धेहि । मान्धेहि मयि धेहि । मधुं त्वा मधुला करोतु । मखस्य
शिरोऽसि । (6)

70206

यज्ञस्यं पदे स्थः । गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमि । त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा करोमि । जागतेन त्वा
छन्दसा करोमि । मखस्य

रास्नाऽसि । अदितिस्ते बिलङ्गुत्वा । पाङ्केन छन्दसा । सूर्यस्य हरसा श्राय । मुखोऽसि ॥ (7)

70200

पते शिरं ऋतावरीर् ऋद्ध्यासमद्य मखस्य शिरश्शिरश्शिरोऽसि नवं च । 2 ।

(इयति देवीरिन्द्रस्यौजोऽस्यग्निजा अस्यायुर्धेहि प्राणं पञ्च ॥)

70301

वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि । वरुणस्त्वा धृतव्रत आधूपयतु । मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण

धर्मणा । अर्चिषे त्वा । शोचिषे त्वा ।

ज्योतिषे त्वा । तपसे त्वा । अभीमं महिना दिवम् । मित्रो बभूव सप्रथाः । उत श्रवसा पृथिवीम् ।

(8)

70302

मित्रस्यं चर्षणीधृतः । श्रवो देवस्यं सानसिम् । द्युम्रञ्चित्रश्रवस्तमम् । सिद्धयै

त्वा । देवस्त्वा सवितोद्वपतु । सुपाणिस्स्वङ्गुरिः ।

सुबाहुरुत शक्त्या । अपद्यमानः पृथिव्याम् । आशा दिश आ पृण । उत्तिष्ठ बृहन्भव । (9)

70303

ऊर्ध्वस्तिष्ठ दध्रुवस्त्वम् । सूर्यस्य त्वा चक्षुषाऽन्वीक्षे । ऋजवे त्वा । साधवे

त्वा । सुक्षित्यै त्वा भूत्यै त्वा ।

इदमहममुमांमुष्यायणाव्वशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्युहामि । गायत्रेण त्वा

छन्दसा च्छृणद्भि । त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा च्छृणद्भि । जागतेन त्वा छन्दसा

च्छृणद्भि । छृणत्तु त्वा वाक् । छृणत्तु त्वोर्क् । छृणत्तु त्वा हविः । छृन्धि वाचम्

। छृन्ध्यूर्जम् । छृन्धि हविः । देव पुरश्चर सगध्यासन्त्वा । (10)

70300

पृथिवीं भव वाखट्च । 3 ।

70401

ब्रह्मन् प्रवृग्येण प्रचरिष्यामः । होतर्घर्ममभिष्टुहि । अग्नीद्रौहिणौ पुरोडाशावधिश्चय
। प्रतिप्रस्थातुर्विहर । प्रस्तोतुस्सामानि गाय ।
यजुर्युक्तः सामभिराक्तखन्त्वा । विश्वैर्वैरनुमतं मरुद्भिः । दक्षिणाभिः प्रतंतं
पारयिष्णुम् । स्तुभौ वहन्तु सुमनस्यमानम् । स नो
रुचन्धेह्यहणीयमानः । भूर्भुवस्सुवः । ओमिन्द्रवन्तः प्रचरत । (11)

70400

अहणीयमानो द्वे च ॥4॥

70501

ब्रह्मन्प्रचरिष्यामः । होतर्घर्ममभिष्टुहि । यमाय त्वा मखाय त्वा । सूर्यस्य हरसे
त्वा । प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय
स्वाहा । चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा । मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहा
। दक्षाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा । ओजसे स्वाहा बलाय स्वाहा ।
देवस्त्वा सविता मद्धाऽनक्तु । (12)

70502

पृथिवीन्तर्पसस्त्रायस्व । अर्चिरसि शोचिरसि ज्योतिरसि तपोऽसि । सःसीदस्व महाः
असि । शोचस्व देववीतमः । विधुममग्रे
अरुषं मियेद्ध्य । सृज प्रशस्तदर्शतम् । अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्राः । वृपावन्तन्नाग्निना
तर्पन्तः । पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठः । आ घर्मो
अग्निमृतयन्नसादीत् । (13)

70503

अनाधृष्या पुरस्तात् । अग्रेराधिपत्ये । आयुर्मे दाः । पुत्रवती दक्षिणतः । इन्द्रस्याधिपत्ये
। प्रजां मे दाः । सुषदा पश्चात् ।
देवस्य सवितुराधिपत्ये । प्राणं मे दाः । आश्रुतिरुत्तरतः । (14)

70504

मित्रावरुणयोरधिपत्ये । श्रोत्रं मे दाः । विधृतिरुपरिष्ठात् । बृहस्पतेराधिपत्ये
। ब्रह्मं मे दाः क्षत्रं मे दाः । तेजो मे धा वचो
मे धाः । यशो मे धास्तपो मे धाः । मनो मे धाः । मनोरश्वाऽसि भूरिपुत्रा । विश्वाभ्यो मा
नाष्ट्राभ्यः पाहि । (15)

70505

सूपसदा मे भूया मा मा हिःसीः । तपोष्वग्रे अन्तराः अमित्रान् । तपाशःसंमरुरुषुः
परस्य । तपावसो चिकित्तानो अचित्तान् ।

वि तेतिष्ठन्तामजरा अयासः । चितस्थ परिचितः । स्वाहा मरुद्धिः परिश्रयस्व । मा
असि । प्रमा असि । प्रतिमा असि । (16)

70506

सुम्मा असि । विमा असि । उन्मा असि । अन्तरिक्षस्यान्तर्द्विरसि । दिवन्तपसस्त्रायस्व ।
आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनम् ।
आप्यायय हरिवो वद्धमानः । यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि । भूयिष्ठभाजो
अथ ते स्याम । शुक्रन्ते अन्यद्यजतन्ते अन्यत् । (17)

70507

विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि माया अवासि स्वधावः । भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु
। अर्हन्भिभरिषु सायकानि धन्व ।
अर्हन्निष्कय्यजतव्विश्वरूपम् । अर्हन्निदन्दयसे विश्वमभ्रुवम् । न वा ओजीयो
रुद्र त्वदस्ति । गायत्रमसि । त्रैष्टुभमसि । जागतमसि ।

मधु मधु मधु । (18)

70500

अनक्त्वसादीदुत्तरतः पाहि प्रतिमा असि यजतन्ते अन्यज्जागतमस्येकञ्च ॥5॥

70601

दश प्राचीर्दश भासि दक्षिणा । दश प्रतीचीर्दश भास्युदीचीः । दशोर्ध्वा भासि सुमनस्यमानः
। स नो रुचन्धेह्यहणीयमानः ।

अग्निष्ट्वा वसुभिः पुरस्ताद्रोचयतु गायत्रेण छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । इन्द्रस्त्वा
रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयतु त्रैष्टुभेन छन्दसा । स मा रुचितो

रोचय । वरुणस्त्वादित्यैः पश्चान्द्रोचयतु जागतेन छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । (19)

70602

द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्धिरुत्तरतो रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसा । स मा रुचितो

रोचय । बृहस्पतिस्त्वा विश्वैर्दिवैरुपरिष्टाद्रोचयतु

पाङ्केन छन्दसा । स मा रुचितो रोचय । रोचितस्त्वन्देव घर्म देवेष्वसि । रोचिषीयाहं

मनुष्येषु । सम्राड्घर्म रुचितस्त्वन्देवेष्वायुष्मास्तेजस्वी

ब्रह्मवर्चस्यसि । रुचितोऽहं मनुष्येष्वायुष्मास्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भूयासम् । रुगसि । रुचं मयि
धेहि । (20)

70603

मयि रुक् । दश पुरस्ताद्रोचसे । दश दक्षिणा । दश प्रत्यङ् । दशोदङ् । दशोर्ध्वा भासि
सुमनस्यमानः ।

स नस्सम्राडिषमूर्जन्धेहि । वाजी वाजिने पवस्व । रोचितो घर्मो रुचीय । (21)

70600

रोचय धेहि नव च । 6।

70701

अपश्यङ्गोपामनिपद्यमानम् । आ च परा च पृथिभिश्चरन्तम् । स सुद्धीचीस्स विषूचीर्वसानः । आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ।

अत्र प्रावीः । मधु माद्धीभ्यां मधु माधूचीभ्याम् । अनु वान्देववीतये । समग्रिरग्रिना

गत । सन्देवेन सवित्रा । सः सूर्येण रोचते । (22)

70702

स्वाहा समग्रिस्तपसा गत । सन्देवेन सवित्रा । सः सूर्येणारोचिष्ट । धर्ता दिवो विभासि रजसः । पृथिव्या धर्ता ।

उरोरन्तरिक्षस्य धर्ता । धर्ता देवो देवानाम् । अमर्त्यस्तपोजाः । हृदे त्वा मनसे त्वा । दिवे त्वा सूर्याय त्वा । (23)

70703

ऊर्द्धमिम्बद्धरङ्गधि । दिवि देवेषु होत्रा यच्छ । विश्वासां भुवां पते । विश्वस्य

भुवनस्पते । विश्वस्य तपसस्पते । विश्वस्य

ब्रह्मणस्पते । देवश्रुस्त्वन्देव घर्म देवान्पाहि । तपोजाव्वाचमस्मे नियच्छ देवायुवम् । (24)

70704

गर्भो देवानाम् । पिता मतीनाम् । पतिः प्रजानाम् । मतिः कवीनाम् । सन्देवो देवेन सवित्रा यतिष्ट । सः सूर्येणारुक्त ।

आयुर्दास्त्वमस्मभ्यङ्गर्म वचोदा असि । पिता नोऽसि पिता नो बोध । आयुर्दास्त्नूधाः

पयोधाः । वचोदा वरिवोदा द्रविणोदाः । (25)

70705

अन्तरिक्षप्र उरोर्वरीयान् । अशीमहि त्वा मा मा हिःसीः । त्वमग्रे गृहपतिर्विशामसि

। विश्वासां मानुषीणाम् । शतं पूर्भिर्यविष्ट

पाह्यःहंसः । समेद्धारः शतः हिमाः । तन्द्राविणः हार्दिवानम् । इहैव रातयस्सन्तु

। त्वष्टीमती ते सपेय । सुरेता रेतो दधाना । वीरव्विदेयु तव

सन्दृशि । माऽहः रायस्पोषेण वि योषम् । (26)

70700

रोचते सूर्याय त्वा देवायुर्वन्द्रविणोदा दधाना द्वे च ॥7॥

70801

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाहुभ्याम् । पूष्णो हस्ताभ्यामा ददे ।

अदित्यै रास्त्रासि । इडु एहि । अदित् एहि ।
सरस्वत्येहि । असावेहि । असावेहि । असावेहि । (27)
70802

अदित्या उष्णीषमसि । वायुरस्यैडः । पूषा त्वोपावसृजतु । अश्विभ्यां प्र दापय । यस्ते
स्तनश्शशयो यो मयोभूः । येन
विश्व्वा पुष्यसि वार्याणि । यो रत्नधा वसुविद्यस्सुदत्रः । सरस्वति तमिह धातवेकः
। उस्त्रं घर्मं शिष । उस्त्रं घर्मं पाहि । (28)

70803

घर्माय शिष । बृहस्पतिस्त्वोपसीदतु । दानवस्थु परेवः । विष्वग्वृतो लोहितेन ।
अश्विभ्यां पिन्वस्व । सरस्वत्यै पिन्वस्व ।

पूषो पिन्वस्व । बृहस्पतये पिन्वस्व । इन्द्राय पिन्वस्व । इन्द्राय पिन्वस्व । (29)

70804

गायत्रोऽसि । त्रैष्टुभोऽसि । जागतमसि । सहोर्जो भागेनोपमेहि । इन्द्राश्विना मधुनस्सारघस्यं
। घर्मं पात वसवो यजता वट् ।

स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमि । मधु हविरसि । सूर्यस्य तपस्तप
। द्यावापृथिवीभ्यान्त्वा परिगृह्णामि । (30)

70805

अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामि । देवानान्त्वा पितृणामनुमतो भर्तुः शकेयम् । तेजोऽसि
। तेजोऽनु प्रेहि । दिविसृष्ट्या मा हिंसीः ।

अन्तरिक्षसृष्ट्या मा हिंसीः । पृथिविसृष्ट्या मा हिंसीः । सुवरसि सुवर्मे यच्छ । दिव्यच्छ
दिवो मा पाहि । (31)

70800

एहि पाहि पिन्वस्व गृह्णामि नवं च ॥४॥

70901

समुद्राय त्वा वाताय स्वाहा । सलिलाय त्वा वाताय स्वाहा । अनाधृष्याय

त्वा वाताय स्वाहा । अप्रतिधृष्याय त्वा वाताय

स्वाहा । अवस्यवे त्वा वाताय स्वाहा । दुर्वस्वते त्वा वाताय स्वाहा । शिमिद्वते

त्वा वाताय स्वाहा । अग्रये त्वा वसुमते स्वाहा । सोमाय त्वा

रुद्रवते स्वाहा । वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते स्वाहा । (32)

70902

बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहा । सवित्रे त्वभुमते विभुमते प्रभुमते

वाजवते स्वाहा । यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते पितृमते

स्वाहा । विश्वा आशा दक्षिणसत् । विश्वाँन्देवानयाडिह । स्वाहाकृतस्य घर्मस्य । मधोः
पिबतमश्विना । स्वाहाऽग्रये यज्ञियाय । शय्यंजुभिः ।

अश्विना घर्म पातः हार्दिवानम् । (33)

70903

अर्हर्दिवाभिरूतिभिः । अनुवान्द्यावापृथिवी मःसाताम् । स्वाहेन्द्राय । स्वाहेन्द्रावट् ।

घर्ममपातमश्विना हार्दिवानम् ।

अर्हर्दिवाभिरूतिभिः । अनुवान्द्यावापृथिवी अमःसाताम् । तं प्राव्ययथा वट् । नमो दिवे । नमः

पृथिव्यै । (34)

70904

दिविधा इमय्यंजम् । यज्ञमिन्द्रिवि धाः । दिवङ्गच्छ । अन्तरिक्षङ्गच्छ । पृथिवीङ्गच्छ । पञ्च प्रदिशो
गच्छ ।

देवान्घर्मपानाच्छ । पितृन्घर्मपानाच्छ । (35)

70900

आदित्यवते स्वाहा हार्दिवानं पृथिव्या अष्टौ च ॥१॥

71001

इषे पीपिहि । ऊर्जे पीपिहि । ब्रह्मणे पीपिहि । क्षत्राय पीपिहि । अद्भ्यः पीपिहि । ओषधीभ्यः
पीपिहि । वनस्पतिभ्यः पीपिहि ।

द्यावापृथिवीभ्यां पीपिहि । सुभूताय पीपिहि । ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि । (36)

71002

यजमानाय पीपिहि । मह्यञ्ज्यैष्ठ्याय पीपिहि । त्विष्यै त्वा । द्युम्नाय त्वा । इन्द्रियाय
त्वा भूत्यै त्वा । धर्मासि सुधर्मा मेन्यस्मे ।

ब्रह्माणि धारय । क्षत्राणि धारय । विशन्धारय । नेत्वा वातस्कन्दयात् । (37)

71003

अमुष्य त्वा प्राणे सादयामि । अमुना सह निरर्थङ्गच्छ । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च
व्यन्द्विष्मः । पूष्णे शरसे स्वाहा । गावभ्यः

स्वाहा । प्रतिरेभ्यः स्वाहा । द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहा । पितृभ्यो घर्मपेभ्यः

स्वाहा । रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहा । (38)

71004

अहर्ज्योतिः केतुना जुषताम् । सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा । रात्रिर्ज्योतिः केतुना

जुषताम् । सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा । अपीपरो

माऽहो रात्रियै मा पाहि । एषा ते अग्रे समित् । तया समिद्ध्यस्व । आयुर्मे दाः । वर्चसा

माञ्जीः । अपीपरो मा रात्रिया अह्नो मा पाहि । (39)

71005

एषा ते अग्रे समित् । तथा समिद्धयस्व । आयुर्मे दाः । वर्चसा माञ्जीः । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिर्ग्निः
स्वाहा । सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः

सूर्यः स्वाहा । भूः स्वाहा । हुतः हविः । मधु हविः । इन्द्रतमेऽग्नौ । (40)

71006

पिता नोऽसि मा मा हिंसीः । अश्याम ते देवघर्म । मधुमतो वाजवतः पितुमतः ।

अङ्गिरस्वतस्स्वधाविनः । अशीमहि त्वा

मा मा हिंसीः । स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः । स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्यः । (41)

71000

ब्रह्मवर्चसाय पीपिहि स्कन्दयाद्द्राय रुद्रहोत्रे स्वाहाऽह्नो मा पाह्यग्नौ सप्त च ॥10॥

71101

घर्म या ते दिवि शुक् । या गायत्रे छन्दसि । या ब्राह्मणे । या हविर्दाने । तान्त

एतेनाव यजे स्वाहा । घर्म या तेऽन्तरिक्षे

शुक् । या त्रैष्टुभे छन्दसि । या रान्जन्ये । याऽऽग्नीध्रे । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । (42)

71102

घर्म या ते पृथिव्याः शुक् । या जागते छन्दसि । या वैश्ये । या सदसि । तान्त एतेनाव यजे

स्वाहा । अनुनोऽद्यानुमतिः ।

अन्विदनुमते त्वम् । दिवस्त्वा परस्पायाः । अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि । पृथिव्यास्त्वा धर्मणा । (43)

71103

व्यमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । ब्रह्मणस्त्वा परस्पायाः । क्षत्रस्य तनुवः पाहि । विशस्त्वा धर्मणा

। व्यमनुक्रामाम

सुविताय नव्यसे । प्राणस्य त्वा परस्पायै । चक्षुषस्तनुवः पाहि । श्रोत्रस्य त्वा

धर्मणा । व्यमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे । वल्गुरसि

शय्युर्धायाः । (44)

71104

शिशुर्जनधायाः । शञ्च वक्षि परि च वक्षि । चतुस्सक्तिर्नाभिर्ऋतस्य । सदा विश्वायुश्शर्म

सप्रथाः । अप् द्वेषो अपह्वरः ।

अन्यद्वतस्य सश्विम । घर्मैततेऽन्नमेतत्पुरीषम् । तेन वर्द्धस्व चा च प्यायस्व ।

वर्द्धिषीमहि च व्यम् । आ च प्यासिषीमहि । (45)

71105

रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्वः । तस्य ते पृद्धविर्दानम् । अग्निर्द्व्यक्षाः

। रुद्रोऽधिपतिः । समहमायुषा । सं प्राणेन ।

सर्व्वर्चसा । सं पर्यसा । सङ्गौपत्येन । सः रायस्पोषेण । (46)

71106

व्यसौ । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च व्यन्दिष्मः । अचिक्रददृषा हरिः । महान्मित्रो

न दर्शतः । सः सूर्येण रोचते । चिदसि

समुद्रयौनिः । इन्दुर्दक्षश्शयेन ऋतावा । हिरण्यपक्षशकुनो भुरण्युः । महान्स्थस्थे दधुव आनिषत्तः

। (47)

71107

नमस्ते अस्तु मा मा हिःसीः । विश्वावसुः सोम गन्धर्वम् । आपो ददृशुषीः । तदृतेनाव्यायन्न

। तदन्ववैत् । इन्द्रो रारहाण

आसाम् । परि सूर्यस्य परिधीः रपश्यत् । विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु । दिव्यो गन्धर्वो

रजसो विमानः । यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म । (47)

71108

धियो हिन्वानो धियु इन्नो अव्यात् । सस्त्रिमविन्दुच्चरणे नदीनाम् । अपावृणोद्दुरो अशमत्रजानाम्

। प्रासाङ्गान्धर्वो अमृतानि

वोचत् । इन्द्रो दक्षं परिजानादहीनम् । एतत्त्वन्देव घर्म देवो देवानुपागाः । इदमहं

मनुष्यो मनुष्यान् । सोमपीथानुमेहि । सह प्रजया सह

रायस्पोषेण । सुमित्रा न आप् ओषधयस्सन्तु । (49)

71109

दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च व्यन्दिष्मः । उद्वयन्तमसस्परि

। उदुत्यञ्चित्रम् । इममूषुत्यमस्मभ्यः सनिम् ।

गायत्रन्नवीयाःसम् । अग्रे देवेषु प्रवोचः । (50)

71100

याऽऽग्नीदध्रे तान्त एतेनाव यजे स्वाहा धर्मणा शय्युधायाः प्यासिषीमहि पोषेण

निषत्तो विद्म संन्त्वृष्टौ च ॥11॥

71201

महीनां पर्योऽसि विहितन्देवत्रा । ज्योतिर्भा असि वनस्पतीनामोषधीनाः रसः । वाजिनन्त्वा

वाजिनोऽव नयामः ।

ऊर्ध्वं मनस्सुवर्गम् । (51)

71200

-- ॥12॥

71301

अस्कान्द्यौः पृथिवीम् । अस्कानृषभो युवागाः । स्कन्नेमा विश्वा भुवना । स्कन्नो यज्ञः प्रजनयतु ।
अस्कानर्जनि प्राजनि ।

आ स्कन्नाङ्गायते वृषा । स्कन्नात् प्रजनिषीमहि । (52)

71300

- 113 ।

71401

या पुरस्ताद्द्विद्युदापतत् । तान्त एतेनाव यजे स्वाहा । या दक्षिणतः । या पश्चात्
। योत्तरतः । योपरिष्ठाद्विद्युदापतत् । तान्त

एतेनाव यजे स्वाहा । (53)

71400

- 114 ।

71501

प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहाऽपानाय स्वाहा । चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा
। मनसे स्वाहा वाचे सरस्वत्यै स्वाहा । (54)

71500

- 115 ।

71601

पूष्णे स्वाहा पूष्णे शरसे स्वाहा । पूष्णे प्रपृथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय
स्वाहा । पूष्णेऽङ्गणये स्वाहा पूष्णे नुरुणाय स्वाहा ।

पूष्णे सांकेताय स्वाहा । (55)

71600

- 116 ।

71701

उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्त बिभर्ति । भारं पृथिवी न भूम । प्र शुक्रेतु देवी मनीषा
। अस्मत्सुतष्टो रथो न वाजी । अर्चन्त एके

महि साममन्वत । तेन सूर्यमधारयन् । तेन सूर्यमरोचयन् । घर्मशिशरस्तदयमग्निः । पुरीषमसि
संप्रियं प्रजयां पशुभिर्भुवत् । प्रजापतिस्त्वा

सादयतु । तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीद । (56)

71700

- 117 ।

71801

यास्तै अग्र आर्द्रा योनयो याः कुलायिनीः । ये तै अग्र इन्दवो या उ नाभयः । यास्तै अग्रे तनुव
ऊर्जो नाम ।

ताभिस्त्वमुभयीभिस्सर्व्विदानः । प्रजाभिरग्रे द्रविणेह सीद । प्रजापतिस्त्वा सादयतु
। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भ्रुवा सीद । (57)

71800

- 118 ।

71901

अग्रिरसि वैश्वानरोऽसि । सव्वँथ्सरोऽसि परिवथ्सरोऽसि । इदावथ्सरोऽसीदुवथ्सरोऽसि
। इद्वथ्सरोऽसि वथ्सरोऽसि । तस्य

ते वसन्तशिशरः । ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः । वर्षाः पुच्छम् । शरदुत्तरः पक्षः । हेमन्तो
मद्ध्यम् । पूर्वपक्षाश्चितयः । अपरपक्षाः पुरीषम् ।

अहोरात्राणीष्टकाः । तस्य ते मासाश्चाब्दमासाश्च कल्पन्ताम् । ऋतवस्ते कल्पन्ताम्
। सव्वँथ्सरस्ते कल्पताम् । अहोरात्राणि ते कल्पन्ताम् ।

एति प्रेति वीति समित्युदिति । प्रजापतिस्त्वा सादयतु । तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्भ्रुवा सीद । (58)

71900

चितयो नव च ॥19॥

72001

भूर्भुवस्सुवः । ऊर्द्ध ऊषुण ऊतये । ऊर्द्धो नः पाह्यःहंसः । विधुन्द्रद्राणः

समने बहुनाम् । युवानः सन्तं पलितो जगार । देवस्य

पश्य काव्यं महित्वाद्या ममारं । सह्यस्समान । यदृते चिदभिश्चिषः । पुरा जर्तृभ्य

आतृदः । सन्धाता सन्धिं मघवा पुरोवसुः । (59)

72002

निष्कर्ता विहुतं पुनः । पुनरूर्जा सह रय्या । मा नो घर्म व्यथितो विव्यथो नः

। मा नः परमधरम्मा रजनैः । मोष्वस्माः

स्तमस्यन्तरा धाः । मा रुद्रियासो अभिगुर्वृधानः । मा नः क्रतुभिरहीडितेभिरस्मान्

। द्विषासुनीते मा परा दाः । मा नो रुद्रो निर्रतिर्मा नो अस्ता । मा द्यावापृथिवी हीडिषाताम् । (60)

72003

उप नो मित्रावरुणाविहावतम् । अन्वादीद्भ्याथामिह नस्सखाया । आदित्यानां प्रसितिरहेतिः

। उग्रा शतापीष्टा घृविषा परिं णो

वृणक्तु । इमं मे वरुण तत्त्वा यामि । त्वन्नो अग्रे स त्वन्नो अग्रे । त्वमग्रे अयासि

। उद्वयन्तमसुपरि । उदुत्यञ्चित्रम् । वयस्सुपर्णाः । (61)

72000

पुरोवसुर्हीडिषाताः सुपर्णाः ॥20॥

72101

भूर्भुवस्सुवः । मयि त्यदिन्द्रियं महत् । मयि दक्षो मयि क्रतुः । मयि धायि सुवीर्यम्
। त्रिशुग्धर्मो विभातु मे । आकूत्या
मनसा सह । विराजा ज्योतिषा सह । यज्ञेन पर्यसा सह । ब्रह्मणा तेजसा सह । क्षेत्रेण
यशसा सह । सत्येन तपसा सह । तस्य दोहमशीमहि ।
तस्य सुम्रमशीमहि । तस्य भक्षमशीमहि । तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमतः । उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि । (62)

72100

यशसा सह षट्च ॥21॥

72201

यास्ते अग्रे घोरास्तनुवः । क्षुञ्च तृष्णा च । अस्त्रुक्चानाहुतिश्च । अशनया च पिपासा
च । सेदिश्रामतिश्च । एतास्ते अग्रे

घोरास्तनुवः । ताभिरमुङ्गच्छ । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च व्यन्दिष्यः । (63)

72200

- 122 ।

72301

स्त्रिक्च स्त्रीहितिश्च स्त्रिहितिश्च । उष्णा च शीता च । उग्रा च भीमा च । सुदाम्नी
सेदिरनिरा । एतास्ते अग्रे घोरास्तनुवः ।

ताभिरमुङ्गच्छ । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च व्यन्दिष्यः । (64)

72300

- 123 ।

72401

धुनिश्च ब्रह्मान्तश्च ब्रह्मनश्च ब्रह्मनयश्च । निलिपश्च विलिपश्च विक्षिपः । (65)

72400

- 124 ।

72501

उग्रश्च धुनिश्च ब्रह्मान्तश्च ब्रह्मनश्च ब्रह्मनयश्च । सहस्रवाश्च सहमानश्च

सहस्वाश्च सहीयाश्च । एत्यु प्रेत्य विक्षिपः । (66)

72500

- 125 ।

72601

अहोरात्रे त्वोदीरयताम् । अर्द्धमासास्त्वोदीञ्जयन्तु । मासास्त्वा श्रपयन्तु । ऋतवस्त्वा

पचन्तु । सव्वँत्सरस्त्वा हन्त्वसौ । (67)

72600

- 126 ।
72701

खट् फट् जुहि । छिन्धी भिन्धी हन्धी कट् । इति वाचः कूराणि । (68)
72700

- 127 ।
72801

विगा इन्द्र विचरन्थ्याशयस्व । स्वपन्तमिन्द्र पशुमन्तमिच्छ । वज्रेणामुं बोधय दुर्विदत्रम्
। स्वपतोऽस्य प्रहरु भोजनेभ्यः ।

अग्ने अग्निना सर्व्वदस्व । मृत्यो मृत्युना सर्व्वदस्व । नमस्ते अस्तु भगवः । सकृत्ते
अग्ने नमः । द्विस्ते नमः । त्रिस्ते नमः । चतुस्ते नमः ।

पञ्चकृत्वस्ते नमः । दशकृत्वस्ते नमः । शतकृत्वस्ते नमः । आसहस्रकृत्वस्ते
नमः । अपरिमितकृत्वस्ते नमः । नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः । (69)
72800

त्रिस्ते नमस्सप्त च । 28 ।
72901

असृन्मुखो रुधिरेणाव्यक्तः । यमस्य दूतश्श्वपाद्विधावसि । गृध्रस्सुपर्णः कुणपुत्रिषेवसे
। यमस्य दूतः प्रहितो भवस्य चोभयोः । (70)
72900

- 129 ।
73001

यदेतद्दृक्सो भूत्वा । वाग्देव्यभिरायसि । द्विषन्तं मेऽभिराय । तं मृत्यो मृत्यवे नय । स
आर्त्यार्तिमाच्छतु । (71)
73000

- 130 ।
73101

यदीषितो यदि वा स्वकामी । भयेडको वदति वाचमेताम् । तामिन्द्राग्नी ब्रह्मणा सव्विदानौ
। शिवामस्मभ्यङ्कणुतङ्गहेषु । (72)
73100

- 131 ।
73201

दीर्घमुखि दुरहणु । मा स्म दक्षिणतो वदः । यदि दक्षिणतो वदाद्विषन्तं मेऽव बाधासै । (73)
73200

- 132 ।
73301

इत्थादुलूक आपप्तत् । हिरण्याक्षो अयोमुखः । रक्षसान्द्रुत आगतः । तमितो नाशयाग्रे । (74)
73300

- 133 ।

73401

यदेतद्भूतान्यन्वाविश्यं । दैवीव्वाँचव्वँदसिं । द्विषतो नः परावदत । तान्मृत्यो
मृत्यवे नय । त आर्त्याऽऽर्तिमाच्छन्तु ।

अग्निनाऽग्निस्सव्वँदताम् । (75)

73400

- 134 ।

73501

प्रसार्यं सुक्थ्यौ पतसि । सुव्यमक्षिं निपेपि च । मेहकस्य चनाममत् ॥ (76)

73500

- 134 ।

73601

अत्रिणा त्वा क्रिमे हन्मि । कण्वेन जमदग्निना । विश्वावसोर्ब्रह्मणा हतः । क्रिमीणां
राजा । अप्येषां स्थपतिर्हतः । अथो

माताऽथो पिता । अथो स्थूरा अथो क्षुद्राः । अथो कृष्णा अथो श्वेताः । अथो आशार्तिका
हताः । श्वेताभिस्सह सर्वे हताः । (77)

73600

- 135 ।

73701

आहरावद्य । शृतस्य हविषो यथा । तथ्सृत्यम् । यदुमुय्यमस्य जम्भयोः । आदधामि तथा हि तत् ।
खण्फण्मसिं । (78)

73700

- 137 ।

73801

ब्रह्मणा त्वा शपामि । ब्रह्मणस्त्वा शपथेन शपामि । घोरेण त्वा भृगूणाञ्चक्षुषा प्रेक्षे
। रौद्रेण त्वाङ्गिरसां मनसा द्ध्यायामि ।

अघस्यं त्वा धारया विद्ध्यामि । अधरो मत्पद्यस्वाऽसौ । (79)

73800

- 138 ।

73901

उत्तुद शिमिजावरि । तल्पेजे तल्प उत्तुद । गिरीं रनु प्रवेशय । मरीचीरुप सन्नुद
। यावद्वितः पुरस्तादुदयाति सूर्यः ।

तावदितोऽमुनाशय । योऽस्मान्द्वेष्टि । यञ्च वयन्द्विष्मः । (80)

73900

- 139 ।

74001

भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवः । भुवोऽद्वायि भुवोऽद्वायि भुवोऽद्वायि

। नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि

नृम्णम् । निधाय्यो वायि निधाय्यो वायि निधाय्यो वायि । ए अस्मे अस्मे । सुवर्न ज्योतीः । (81)

74000

- 140 ।

74101

पृथिवी समित् । तामग्निस्समिन्धे । साऽग्निः समिन्धे । तामहः समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया ।

यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्यैः समिन्ताः स्वाहा । अन्तरिक्षः समित् । (82)

74102

ताव्वायुस्समिन्धे । सा वायुः समिन्धे । तामहः समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा ।

वर्चसा श्रिया । यशसा

ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्यैः समिन्ताः स्वाहा । द्यौस्समित् । तामादित्यस्समिन्धे । (83)

74103

साऽऽदित्यः समिन्धे । तामहः समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया ।

यशसा ब्रह्मवर्चसेन ।

अन्नाद्यैः समिन्ताः स्वाहा । प्राजापत्या मे समिदसि सपत्नक्षयणी । भ्रातृव्यहा

मेऽसि स्वाहा । अग्ने व्रतपते व्रतञ्चरिष्यामि । (84)

74104

तच्छकेयन्तन्मे राद्धयताम् । वायो व्रतपत् आदित्य व्रतपते । व्रतानां व्रतपते व्रतञ्चरिष्यामि ।

तच्छकेयन्तन्मे राद्धयताम् ।

द्यौस्समित् । तामादित्यस्समिन्धे । साऽऽदित्यः समिन्धे । तामहः समिन्धे । सा मा समिद्धा ।

आयुषा तेजसा । (85)

74105

वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्यैः समिन्ताः स्वाहा । अन्तरिक्षः

समित् । ताव्वायुस्समिन्धे । सा वायुः

समिन्धे । तामहः समिन्धे । सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । (86)

74106

यशसा ब्रह्मवर्चसेन । अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा । पृथिवी समित् । तामग्निस्समिन्धे
। साऽग्निः समिन्धे । तामहः समिन्धे ।

सा मा समिद्धा । आयुषा तेजसा । वर्चसा श्रिया । यशसा ब्रह्मवर्चसेन । (87)
74107

अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा । प्राजापत्या मे समिदसि सपत्नक्षयणी । भ्रातृव्यहा
मेऽसि स्वाहा । आदित्य व्रतपते व्रतमचारिषम् ।
तदशकन्तन्मेऽराधि । वायो व्रतपतेऽग्ने व्रतपते । व्रतानाव्रतपते व्रतमचारिषम् ।
तदशकन्तन्मेऽराधि ॥ (88)

74100

समिथ्समिन्धे व्रतञ्जरिष्याम्यायुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनाष्टौ च । 41 ।
74201

शन्नो वातः पवतां मातरिश्वा शन्नस्तपतु सूर्यः । अहानि शं भवन्तु नशशः रात्रिः
प्रतिधीयताम् । शमुषा नो व्युच्छतु शमादित्य
उदेतु नः । शिवा नशशन्तमा भव सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि । इडायै वास्त्वसि
वास्तुमद्वास्तुमन्तो भूयास्म मा वास्तोश्छिथ्स्मह्यवास्तुः
स भूयाद्योऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्दिष्मः । प्रतिष्ठासि प्रतिष्ठावन्तो भूयास्म
मा प्रतिष्ठायोश्छिथ्स्मह्यप्रतिष्ठः स भूयाद्योऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्दिष्मः ।
आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः । त्वः हि विश्वभेषजो देवानान्द्रूत इयसे । द्वाविमौ
वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः । (89)

74202

दक्षं मे अन्य आवातु परान्यो वातु यद्रपः

। यद्दो वातते गृहेऽमृतस्य निधिरहितः । ततो नो देहि जीवसे ततो नो धेहि
भेषजम् । ततो नो मह आवह वात आवातु भेषजम् । शंभूर्मयोभूर्नो हृदे प्र ण आयूषि
तारिषत् । इन्द्रस्य गृहोऽसि तं त्वा प्रपद्ये सगुस्साश्वः ।

सह यन्मे अस्ति तेन । भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवस्सुवः
प्रपद्ये वायुं प्रपद्येऽनार्ता देवतां प्रपद्येऽश्मानमाखुणं प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकुशं
ब्रह्म प्रपद्ये ओं प्रपद्ये । अन्तरिक्षं म उर्वन्तरं बृहद्ग्रयः पर्वताश्च यया
वातः स्वस्त्या स्वस्तिमान्तया स्वस्त्या स्वस्तिमानसानि । प्राणापानौ
मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो
दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु मयि मेधां
मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधातु । (90)

74203

द्युभिरक्तुभिः परिपातमुस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः
सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः । कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया
वृता । कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मथ्सदन्धसः ।
दृढाचिदारुजे वसु । अभी षु णः सखीनामविता जरितृणाम् । शतं भवास्यूतिभिः ।
वयस्सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः ।
अप ध्वान्तमूर्णुहि पूधि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान् । (91)

74204

शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शय्योरभिस्रवन्तु नः । ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चरुषणीनाम्
। अपो याचामि
भेषजम् । सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि
यञ्च व्यन्धिष्मः । आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन ।
महे रणाय चक्षसे । यो वंशिशवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः
। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । (92)

74205

आपो जनयथा च नः । पृथिवी शान्ता साग्निना शान्ता सा मे शान्ता
शुचं शमयतु । अन्तरिक्षं शान्तन्तद्वायुना शान्तन्तन्मे शान्तं शुचं शमयतु । द्यौश्शान्ता
सादित्येन शान्ता सा मे शान्ता शुचं
शमयतु । पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिर्द्यौश्शान्तिर्दिशश्शान्तिरवान्तरदिश
ाश्शान्तिरग्निश्शान्तिर्वायुश्शान्तिरादित्यश्शान्तिश्चन्द्रमा
श्शान्तिर्नक्षत्राणि शान्तिरापश्शान्तिरोषधयश्शान्तिर्वनस्पतयश्शान्तिर्गोश्शान्तिरजा
शान्तिरश्वश्शान्तिरपुरुषश्शान्तिर्ब्रह्म शान्तिर्ब्राह्मणश्शान्ति
श्शान्तिरेव शान्तिश्शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः । तयाहं शान्त्या सर्वशान्त्या मह्यन्दिपदे
चतुष्पदे च शान्तिं करोमि शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः ।
एह श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यन्धर्मश्चैतानि
मोत्तिष्ठन्तमनूत्तिष्ठन्तु मा माः श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा
सत्यन्धर्मश्चैतानि मा मा हासिषुः । उदार्युषा स्वायुषोदोषधीनाः रसेनोत्पर्जन्यस्य
शुष्मेणोदस्थाममृताः अनु । तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ।
पश्येम शरदश्शतं जीवेम शरदश्शतं नन्दाम शरदश्शतं मोदाम शरदश्शतं भवाम
शरदश्शतं शृणवाम शरदश्शतं प्रब्रवाम शरदश्शतमजीताः

स्याम शरदशशतं ज्योक्च सूर्यं दृशे । य उदगान्महतोऽर्णवाद्द्विभ्राजमानः सरिरस्य
मध्यात्स मा वृषभो लोहिताक्षः सूर्यो विपश्चिन्मनसा पुनातु ।
ब्रह्मणश्चोतन्यसि ब्रह्मण आणी स्थो ब्रह्मण आवपनमसि धारितेयं पृथिवी ब्रह्मणा
मही धारितमेनेन महदन्तरिक्षं दिवं दाधार पृथिवीः
सदेवाय्यँदहव्वँद तदहन्धारयाणि मा मद्देदोऽधिविस्रसत् । मेधामनीषे माविशताः
समीची भूतस्य भव्यस्यावरुध्यै सर्वमायुरयाणि सर्वमायुरयाणि ।
आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमाप्यायय हरिवो वर्धमानः । यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि
भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम । ब्रह्म प्रावादिष्म तन्नो
मा हासीत् । ओं शान्तिश्शान्तिश्शान्तिः ॥ (93)
74200
परावतो दधातु बद्धाञ्जिन्वथ दृशे सप्त च ॥ 42 ॥

80000

६६ । तैत्तिरीयारण्यके अष्टमप्रश्नप्रारंभः ॥

80101

देवा वै सत्रमांसत । ऋद्धिपरिमित्यंशस्कामाः । तेऽब्रुवन् । यन्नः प्रथमय्यंशं ऋच्छात् ।

सर्वेषान्नस्तथ्सहासदिति ।

तेषांङ्कुरुक्षेत्रव्यैदिरासीत् । तस्यै खाण्डवो दक्षिणाद्धं आसीत् । तूर्ध्नामुत्तराद्धः

। पुरीणज्जघनाद्धः । मरुव उत्करः । (1)

80102

तेषांमखव्वैष्णवय्यंशं आच्छत् । तन्न्यकामयत । तेनापाक्रामत् । तन्देवा अन्वायन् ।

यशोऽवरुरुथ्समानाः ।

तस्यान्वागतस्य । सव्याद्धनुरजायत । दक्षिणादिषवः । तस्मादिषुधुन्वं पुण्यजन्म । यज्ञजन्मा हि ।

(2)

80103

तमेकं सन्तम् । बृहवो नाभ्यधृष्णुवन् । तस्मादेकमिषुधुन्विनम् । बृहवोऽनिषुधुन्वा

नाभिधृष्णुवन्ति । सोऽस्मयत । एकं मा सन्तं

बृहवो नाभ्यधर्षिषुरिति । तस्य सिष्मियाणस्य तेजोऽपाक्रामत् । तद्देवा ओषधीषु न्यमृजुः

। ते श्यामाका अभवन् । स्मयाका वै नामैते । (3)

80104

तथ्स्मयाकानां स्मयाकत्वम् । तस्माद्दीक्षितेनापिगृह्यं स्मेत्व्यम् । तेजसो धृत्यै

। स धनुः प्रतिष्कभ्यातिष्ठत् । ता उपदीका

अब्रुवन्वरवृणामहे । अथ व इमं रन्धयाम । यत्र कं च खनाम । तदुपोऽभितृणदामेति

। तस्मादुपदीका यत्र कं च खनन्ति ।

तदुपोऽभितृन्दन्ति । (4)

80105

वारैवृत् ह्यासाम् । तस्य ज्यामप्यादन् । तस्य धनुर्विप्रवमाणुः शिर उदवर्तयत्

। तद्द्यावापृथिवी अनुप्रावर्तत । यत् प्रावर्तत ।

तत्प्रवर्ग्यस्य प्रवर्ग्यत्वम् । यद्घ्राँ (4) इत्यर्पतत् । तद्धर्मस्य घर्मत्वम् । महतो

वीर्यमपत्तदिति । तन्महावीरस्य महावीरत्वम् । (5)

80106

यदस्यास्समभरन् । तथ्सम्राज्ञस्सम्राट्त्वम् । त स्तृतन्देवतास्त्रेधा व्यगृह्यत

। अग्निः प्रातस्सवन्म् । इन्द्रो माद्ध्यन्दिनुः सर्वनम् ।

विश्वेदेवास्तृतीयसवन्म् । तेनापशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानाः । नाशिषोऽवारुन्धत । न

सुवर्गल्लोकमभ्यजयन्

। ते देवा अश्विनावब्रुवन् । (6)

80107

भिषजौ वै स्थः । इदय्यज्ञस्य शिरः प्रतिधत्तमिति । तार्वब्रूताव्वरव्वृणावहै । ग्रह एव नावत्रापि
गृह्यतामिति ।

ताभ्यामेतमाश्विनमगृह्णन् । तावेतद्यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् । यत्प्रवर्ग्यः

। तेन सशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानाः । अवाशिषोऽरुन्धत । अभि

सुवर्गल्लोकमजयन् । यत्प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति । यज्ञस्यैव तच्छिरः प्रतिदधाति

। तेन सशीर्ष्णा यज्ञेन यजमानः । अवाशिषो रुन्धे । अभि

सुवर्गल्लोकञ्जयति । तस्मादेष आश्विनप्रवया इव । यत्प्रवर्ग्यः ॥ (7)

80100

उत्करो ह्येते तृन्दन्ति महावीरत्वमब्रुवन्नजयन्त्सप्त च ॥ १ ॥

80201

सावित्रञ्जुहोति प्रतिष्ठित्यै । चतुर्गृहीतेन जुहोति । चतुष्पादः पशवः । पशूनेवावरुन्धे

। चतस्रो दिशः । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति ।

छन्दांसि देवेभ्योऽपाक्रामन् । न वोऽभागानि हव्यव्वक्ष्याम् इति । तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन्

। पुरोनुवाक्यायै याज्यायै । (8)

80202

देवतायै वषट्काराय । यच्चतुर्गृहीतञ्जुहोति । छन्दांस्येव तत् प्रीणाति । तान्यस्य

प्रीतानि देवेभ्यो हव्यव्वहन्ति । ब्रह्मवादिनो वदन्ति ।

होतव्यन्दीक्षितस्य गृहा (3) इ न होतव्या (3) मिति । हविर्वे दीक्षितः । यञ्जुहयात्

। हविष्कृत्य्यंजमानमग्नौ प्रदद्द्यात् । यन्न जुहयात् । (9)

80203

यज्ञपरुरन्तरियात् । यजुरेव वदेत् । न हविष्कृत्य्यंजमानमग्नौ प्रदधाति । न

यज्ञपरुरन्तरैति । गायत्री छन्दांस्यत्यमन्यत । तस्यै वषट्कारोऽभ्यय्य शिरोऽच्छिनत्

। तस्यै द्वेधा रसः परापतत् । पृथिवीमर्द्धः प्राविशत् । पशूनर्द्धः । यः पृथिवीं प्राविशत् । (10)

80204

स खदिरोऽभवत् । यः पशून् । सोऽजाम् । यत्खादिर्यभ्रिर्भवति । छन्दसामेव रसेन यज्ञस्य

शिरस्संभरति । यदौदुंबरी । ऊर्वा

उदुंबरः । ऊर्जेव यज्ञस्य शिरस्संभरति । यद्वैण्वी । तेजो वै वेणुः । (11)

80205

तेजसैव यज्ञस्य शिरस्संभरति । यद्वैकङ्कती । भा एवार्वरुन्धे । देवस्य त्वा सवितुः प्रसव
इत्यभ्रिमादत्ते प्रसूत्यै ।

अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह । अश्विनौ हि देवानामद्भ्यु आस्ताम् । पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै । वज्र इव वा एषा । यदभ्रिः । अभ्रिरसि
नारिरसीत्याह शान्त्यै । (12)

80206

अद्भुरकृद्वेभ्य इत्याह । यज्ञो वा अद्भुरः । यज्ञकृद्वेभ्य इति वावैतदाह
। उक्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत् इत्याह । ब्रह्मणैव यज्ञस्य

शिरोऽच्छैति । प्रैतु ब्रह्मणस्पतिरित्याह । प्रेत्यैव यज्ञस्य शिरोऽच्छैति । प्र
देव्यैतु सूनृतेत्याह । यज्ञो वै सूनृता । अच्छा वीरन्नयं पङ्क्तिराधसमित्याह । (13)

80207

पाङ्को हि यज्ञः । देवा यज्ञत्रयन्तु न इत्याह । देवानेव यज्ञनियः कुरुते । देवीं द्यावापृथिवी
अनुमेमःसाथामित्याह ।

आभ्यामेवानुमतो यज्ञस्य शिरस्संभरति । ऋद्ध्यासमद्य मुखस्य शिर इत्याह । यज्ञो
वै मुखः । ऋद्ध्यासमद्य यज्ञस्य शिर इति वावैतदाह ।

मुखाय त्वा मुखस्य त्वा शीर्ष्णा इत्याह । निर्दिश्यैवैनद्धरति । (14)

80208

त्रिरहरति । त्रय इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञस्य शिरस्संभरति । तूष्णीञ्चतुर्थः
हरति । अपरिमितादेव यज्ञस्य

शिरस्संभरति । मृत्वुनादग्रै हरति । तस्मान्मृत्वुनः करुण्यतरः । इत्यग्र आसीरित्याह
। अस्यामेवाछंबद्धारय्यज्ञस्य शिरस्संभरति । ऊर्जुव्वाँ

एतः रसं पृथिव्या उपदीका उर्द्धहन्ति । (15)

80209

यद्वल्मीकम् । यद्वल्मीकवृषा संभारो भवति । ऊर्जमेव रसं पृथिव्या अवरुन्धे । अथो
श्रोत्रमेव । श्रोत्र ह्येतत्पृथिव्याः ।

यद्वल्मीकः । अबधिरो भवति । य एवर्वदं । इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत् । स यत्रयत्र पुराक्रमत ।

(16)

80210

तन्नादिध्रियत । स पूतीकस्तंबे पराक्रमत । सोऽदिध्रियत । सोऽब्रवीत् । ऊतिव्वँ मे धा इति ।

तदूतीकानामूतीकत्वम् ।

यदूतीका भवन्ति । यज्ञायैवोतिन्दधति । अग्निजा असि प्रजापते रेत इत्याह । य एव रसः

पशून्प्राविशत् । (17)

80211

तमेवावर्तुन्धे । पञ्चैते संभारा भवन्ति । पाङ्क्तो यज्ञः । यावानेव यज्ञः । तस्य
शिरस्संभरति । यद्ग्राम्याणां पशूनाञ्चर्मणा
संभरैत् । ग्राम्यान्पशूञ्छुचाऽर्पयेत् । कृष्णाजिनेन संभरति । आरण्यानेव पशूञ्छुचार्षयति
। तस्मात्समावर्तपशूनां प्रजायमानानाम् । (18)

80212

आरण्याः पशवः कनीयाःसः । शुचा ह्यृताः । लोमतस्संभरति । अतो ह्यस्य मेद्धयम्
। परिगृह्यन्ति । रक्षसामपहत्यै ।
बृहवो हरन्ति । अपचितिमेवास्मिन्दधति । उद्धते सिकतोपोत्ते परिश्रिते निदधति शान्त्यै
। मर्दन्तीभिरुपसृजति । (19)

80213

तेज एवास्मिन्दधाति । मधु त्वा मधुला करोत्वित्याह । ब्रह्मणैवास्मिन्तेजो दधाति
। यद्ग्राम्याणां पात्राणाङ्कपालैस्सःसृजेत् ।
ग्राम्याणि पात्राणि शुचाऽर्पयेत् । अर्मकपालैस्सःसृजति । एतानि वा अनुपजीवनीयानि
। तान्येव शुचार्षयति । शर्कराभिस्सःसृजति धृत्यै ।
अथो शन्त्वाय । अजलोमैस्सःसृजति । एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः । यदुजा । प्रिययैवैनन्तनुवा
सःसृजति । अथो तेजसा । कृष्णाजिनस्य
लोमभिः सःसृजति । यज्ञो वै कृष्णाजिनम् । यज्ञेनैव यज्ञः सःसृजति ॥ (20)

80200

याज्यायै न जुहुयादविशद्रेणुशशन्त्यै पङ्क्तिराधसमित्याह हरति दिहन्ति पुराक्रमताविशत्
प्रजायमानानाः सृजति शन्त्वायाष्टौ च ॥2॥

80301

परिश्रिते करोति । ब्रह्मवर्चसस्य परिगृहीत्यै । न कुर्वन्नभि प्राण्यात् । यत्कुर्वन्नभि
प्राण्यात् । प्राणाञ्छुचार्षयेत् । अपहाय
प्राणिति । प्राणानाङ्गोपीथाय । न प्रवर्ग्यञ्चादित्यञ्चान्तरेयात् । यदन्तरेयात् । दुश्चर्मा स्यात् । (21)

80302

तस्मान्नान्तराय्यम् । आत्मनो गोपीथाय । वेणुना करोति । तेजो वै वेणुः । तेजः प्रवर्ग्यः ।
तेजसैव तेजस्समर्द्धयति ।

मुखस्य शिरोऽसीत्याह । यज्ञो वै मुखः । तस्यैतच्छिरः । यत्प्रवर्ग्यः । (22)

80303

तस्मादेवमाह । यज्ञस्य पदे स्थ इत्याह । यज्ञस्य ह्येते पदे । अथो प्रतिष्ठित्यै
। गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमीत्याह ।

छन्दोभिरेवैनङ्करोति । त्र्युद्धिङ्करोति । त्रयं इमे लोकाः । एषाल्लोकानामाप्त्यै । छन्दोभिः करोति ।

(23)

80304

वीर्यं च छन्दांसि । वीर्येणैवैनङ्करोति । यजुषा बिलङ्करोति व्यावृत्त्यै । इयन्तङ्करोति
। प्रजापतिना यज्ञमुखेन संमितम् ।

इयन्तङ्करोति । यज्ञपुरुषा संमितम् । इयन्तङ्करोति । एतावद्वै पुरुषे वीर्यम् । वीर्यसंमितम् । (24)

80305

अपरिमितङ्करोति । अपरिमितस्यावरुद्ध्यै । परिग्रीवङ्करोति धृत्यै । सूर्यस्य हरसा
श्रायेत्याह । यथायजुरेवैतत् । अश्वशकेन

धूपयति । प्राजापत्यो वा अश्वस्सयोनित्वाय । वृष्णो अश्वस्य निष्पदसीत्याह । असौ

वा आदित्यो वृषाऽश्वः । तस्य छन्दांसि निष्पत् । (25)

80306

छन्दोभिरेवैनन्धूपयति । अर्चिषे त्वा शोचिषे त्वेत्याह । तेज एवास्मिन्दधाति । वारुणोऽभीद्धः
। मैत्रियोपैति शान्त्यै ।

सिद्ध्यै त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् । देवस्त्वा सवितोद्वपत्वित्याह । सवितृप्रसूत

एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरुद्वपति । अपद्यमानः पृथिव्यामाशा

दिश आपृणेत्याह । (26)

80307

तस्माद्गग्निस्सर्वा दिशोऽनु विभाति । उत्तिष्ठ बृहन्भवोर्द्धस्तिष्ठ दध्रुवस्त्वमित्याह

प्रतिष्ठित्यै । ईश्वरो वा एषोऽन्धो भवितोः ।

यः प्रवर्ग्यमन्वीक्षते । सूर्यस्य त्वा चक्षुषाऽन्वीक्ष इत्याह । चक्षुषो गोपीथाय

। ऋजवे त्वा साधवे त्वा सुक्षित्यै त्वा भूत्यै त्वेत्याह । इयव्वाँ

ऋजुः । अन्तरिक्षं साधु । असौ सुक्षितिः । (27)

80308

दिशो भूतिः । इमानेवास्मै लोकान्कल्पयति । अथो प्रतिष्ठित्यै । इदमहममुमामुध्यायुणव्विशा

पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यहामीत्याह ।

विशैवैनं पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यहति । विशति राजन्यस्य ब्रूयात् । विशैवैनं

पर्यहति । पशुभिरिति वैश्यस्य । पशुभिरेवैनं पर्यहति । असुर्यं

पात्रमनाच्छृणाम् । (28)

80309

आच्छृणत्ति । देवत्राकः । अजक्षीरेणाच्छृणत्ति । परमव्वाँ एतत्पर्यः । यदजक्षीरम्
। परमेणैवैनं पयसाच्छृणत्ति । यजुषा
व्यावृत्त्यै । छन्दोभिःराच्छृणत्ति । छन्दोभिर्वा एष क्रियते । छन्दोभिरेव छन्दाःस्याच्छृणत्ति
। छृन्धि वाचमित्याह । वाचमेवावरुन्धे ।
छृन्ध्यूर्जमित्याह । ऊर्जमेवावरुन्धे । छृन्धि हविरित्याह । हविरेवाकः । देव
पुरश्चर सध्यासन्त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् ॥ (29)

80300

स्याद्यत् प्रवर्ग्यश्छन्दोभिः करोति वीर्यसम्मिच्छन्दाःसि निष्पत्पृणेत्याह
सुक्षितिरनाच्छृणञ्छन्दाःस्याच्छृणन्त्यष्टौ च ॥3॥

80401

ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो होतर्घर्ममभिष्टुहीत्याह । एष वा एतरहि बृहस्पतिः । यद्वह्मा
। तस्मा एव प्रतिप्रोच्य प्रचरति । आत्मनोऽनात्यै ।
युमार्य त्वा मखायु त्वेत्याह । एता वा एतस्य देवताः । ताभिरेवैनुः समर्द्धयति
। मदन्तीभिः प्रोक्षति । तेज एवास्मिन्दधाति । (30)

80402

अभिपूर्व प्रोक्षति । अभिपूर्वमेवास्मिन्तेजो दधाति । त्रिः प्रोक्षति । त्र्यावृद्धि
यज्ञः । अथो मेद्ध्यत्वार्य । होताऽन्वाह ।
रक्षसामपंहत्यै । अनवानम् । प्राणानाः सन्तत्यै । त्रिष्टुभस्सतीर्गायत्रीरिवान्वाह । (31)

80403

गायत्रो हि प्राणः । प्राणमेव यजमाने दधाति । सन्तत्मन्वाह । प्राणानामन्नाद्यस्य सन्तत्यै । अथो
रक्षसामपंहत्यै ।
यत्परिमिता अनुब्रूयात् । परिमितमवरुन्धीत । अपरिमिता अन्वाह । अपरिमितस्यावरुद्ध्यै । शिरो
वा एतद्यज्ञस्य । (32)

80404

यत्प्रवर्ग्यः । ऊर्ध्वञ्जाः । यन्मौञ्जो वेदो भवति । ऊर्जैव यज्ञस्य शिरस्समर्द्धयति
। प्राणाहुतीर्जुहोति । प्राणानेव यजमाने
दधाति । सप्त जुहोति । सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः । प्राणानेवास्मिन्दधाति । देवस्त्वा
सविता मद्धाऽनुक्त्वित्याह । (33)

80405

तेजसैवैनमनक्ति । पृथिवीन्तपसस्त्रायुस्वेति हिरण्यमुपास्यति । अस्या अनतिदाहाय

। शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः ।

अग्निस्सर्वा देवताः । प्रलवानादीप्योपास्यति । देवतास्वेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति

। अप्रतिशीर्णाग्रं भवति । एतद्वरहिरह्येषः । (34)

80406

अर्चिरसि शोचिरसीत्याह । तेज एवास्मिन्ब्रह्मवर्चसन्दधाति । सःसीदस्व महाः असीत्याह

। महान् ह्येषः । ब्रह्मवादिनो वदन्ति ।

एते वाव त ऋत्विजः । ये दर्शपूर्णमासयोः । अथ कथा होता यजमानायाशिषो नाशास्तु

इति । पुरस्तादाशीः खलु वा अन्यो यज्ञः ।

उपरिष्ठादाशीरन्यः । (35)

80407

अनाधृष्या पुरस्तादिति यदेतानि यजूष्याह । शीर्षत एव यज्ञस्य यजमान आशिषोऽवरुन्धे ।

आयुः पुरस्तादाह ।

प्रजान्दक्षिणतः । प्राणं पश्चात् । श्रोत्रमुत्तरतः । विधृतिमुपरिष्ठात् । प्राणानेवास्मै

समीचो दधाति । ईश्वरो वा एष दिशोऽनूर्नदितोः ।

यन्दिशोऽनु व्यास्थापर्यन्ति । (36)

80408

मनोरश्वासि भूरिपुत्रेतीमामभिमृशति । इयव्वै मनोरश्वा भूरिपुत्रा । अस्यामेव

प्रतिष्ठित्यनुन्मादाय । सूपसदा मे भूया मा

मा हिःसीरित्याहाहिःसायै । चितस्थ परिचित इत्याह । अपचितिमेवास्मिन्दधाति । शिरो

वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । असौ खलु वा आदित्यः

प्रवर्ग्यः । तस्य मरुतो रश्मयः । (37)

80409

स्वाहा मरुद्धिः परिश्रयस्वेत्याह । अमुमेवादित्यः रश्मिभिः पर्यूहति । तस्मादुसावादित्योऽमुष्मिल्लोके

रश्मिभिः पर्यूढः ।

तस्माद्राजा विशा पर्यूढः । तस्माद्दाम्णीस्सजातैः पर्यूढः । अग्रेस्सृष्टस्य यतः

। विकङ्कतं भा आच्छत् । यद्वैकङ्कताः परिधयो भवन्ति । भा

एवावरुन्धे । द्वादश भवन्ति । (38)

80410

द्वादश मासास्सव्वत्सरः । सव्वत्सरमेवावरुन्धे । अस्ति त्रयोदशो मास इत्याहुः

। यत्रत्रयोदशः परिधिर्भवति । तेनैव त्रयोदशं

मासमवरुन्धे । अन्तरिक्षस्यान्तर्द्विरसीत्याह व्यावृत्तै । दिवन्तपसन्नायस्वेत्युपरिष्ठाद्धिरण्यमधि

निर्दधाति । अमुष्या अनतिदाहाय । अथो

आभ्यामेवैनमुभयतः परिगृह्णाति । अरहन् बिभर्षि सायकानि धन्वेत्याह । (39)

80411

स्तौत्येवैनमेतत् । गायत्रमसि त्रैष्टुभमसि जागतमसीति ध्वित्राण्यादत्ते ।

छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते । मधु मध्विति धूनीति ।

प्राणो वै मधु । प्राणमेव यजमाने दधाति । त्रिः परियन्ति । त्रिवृद्धि प्राणः । त्रिः परियन्ति ।

त्र्यावृद्धि यज्ञः । (40)

80412

अथो रक्षसामपहत्यै । त्रिः पुनः परियन्ति । षट्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति ।

यो वै घर्मस्य

प्रियान्तनुवमाक्रामति । दुश्चर्मा वै स भवति । एष ह वा अस्य प्रियान्तनुवमाक्रामति

। यत् त्रिः परीत्य चतुर्थं पर्येति । एताः ह वा

अस्योग्रदेवो राजनिराचक्राम । (41)

80413

ततो वै स दुश्चर्माऽभवत् । तस्मात्त्रिः परीत्य न चतुर्थं परीयात् । आत्मनो गोपीथाय । प्राणा वै

ध्वित्राणि ।

अव्यतिषङ्गन्ध्वन्ति । प्राणानामव्यतिषङ्गाय क्लृप्त्यै । विनिषद्य धून्वन्ति । दिक्ष्वेव

प्रतितिष्ठन्ति । ऊर्ध्वन्धून्वन्ति । सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ।

सर्वतो धून्वन्ति । तस्मादुयः सर्वतः पवते ॥ (42)

80400

दधातीवान्वाह यज्ञस्याहैष उपरिष्ठादाशीरन्यो व्यास्थापर्यन्ति रश्मयो भवन्ति

धन्वेत्याह यज्ञश्चक्राम समष्ट्यै द्वे च ॥4॥

80501

अग्निष्ठा वसुभिः पुरस्ताद्रोचयतु गायत्रेण छन्दसेत्याह । अग्निरेवैनव्वसुभिः

पुरस्ताद्रोचयति गायत्रेण छन्दसा । समारुचितो

रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । इन्द्रस्त्वा रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयतु त्रैष्टुभेन

छन्दसेत्याह । इन्द्र एवैनः रुद्रैर्दक्षिणतो रोचयति त्रैष्टुभेन

छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामा शास्ते । वरुणस्त्वाऽऽदित्यैः पश्चाद्रोचयतु

जागतेन छन्दसेत्याह । वरुण एवैनमादित्यैः

पश्चाद्रोचयति जागतेन छन्दसा । (43)

80502

समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्भिरुत्तरतो
 रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसेत्याह । द्युतान
 एवैनं मारुतो मरुद्भिरुत्तरतो रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह
 । आशिषमेवैतामा शास्ते । बृहस्पतिस्त्वा विश्वैर्दिवैरुपरिष्टा
 द्रोचयतु पाङ्केन छन्दसेत्याह । बृहस्पतिरेवैन्विश्वैर्दिवैरुपरिष्टाद्रोचयति
 पाङ्केन छन्दसा । समारुचितो रोचयेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । (44)
 80503

रोचितस्त्वन्देव घर्म देवेष्वसीत्याह । रोचितो ह्येष देवेषु । रोचिषीयाहं मनुष्येत्वित्याह
 । रोचत एवैष मनुष्येषु । सम्राड्घर्म
 रुचितस्त्वन्देवेष्वायुष्माः स्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यसीत्याह । रुचितो ह्येष देवेष्वायुष्माः
 स्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी । रुचितोऽहं मनुष्येष्वायुष्माः स्तेजस्वी
 ब्रह्मवर्चसी भूयासमित्याह । रुचित एवैष मनुष्येष्वायुष्माः स्तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी
 भवति । रुगसि रुचं मयि धेहि मयि रुगित्याह ।
 आशिषमेवैतामाशास्ते । तय्यदेतैर्यजुर्भिरोचयित्वा । रुचितो घर्म इति प्रब्रूयात्
 । अरोचुकोऽद्भ्युर्युस्स्यात् । अरोचुको यजमानः । अथ
 यदेनमेतैर्यजुर्भी रोचयित्वा । रुचितो घर्म इति प्राह । रोचुकोऽद्भ्युर्भवति । रोचुको यजमानः ॥
 (45)

पश्चाद्रोचयति जागतेन छन्दसा पाङ्केन छन्दसा समारुचितो रोचयेत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते
 शास्तेऽष्टौ च ॥5॥
 80601

शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत् प्रवर्ग्यः । ग्रीवा उपसदः । पुरस्तादुपसदां प्रवर्ग्यं
 प्रवृणक्ति । ग्रीवास्वेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति ।
 त्रिः प्रवृणक्ति । त्रयं इमे लोकाः । एभ्य एव लोकेभ्यो यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । षट् थ्संपद्यन्ते । षड्वा
 ऋतवः । (46)

80602
 ऋतुभ्य एव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे । द्वादशकृत्वः प्रवृणक्ति । द्वादश मासास्सव्वँत्सरः
 । सव्वँत्सरादेव यज्ञस्य शिरोऽवरुन्धे ।
 चतुर्विंशतिस्संपद्यन्ते । चतुर्विंशतिरर्द्धमासाः । अर्द्धमासेभ्य एव यज्ञस्य
 शिरोऽवरुन्धे । अथो खलु । सकृदेव प्रवृज्यः । एकः हि शिरः । (47)
 80603

अग्निष्टोमे प्रवृणक्ति । एतावान् वै यज्ञः । यावानग्निष्टोमः । यावानेव यज्ञः

। तस्य शिरः प्रतिदधाति । नोक्थ्ये" प्रवृञ्ज्यात् ।

प्रजा वै पशव उक्थानि । यदुक्थ्ये" प्रवृञ्ज्यात् । प्रजां पशूनस्य निर्देहेत् ।

विश्वजिति सर्वपृष्ठे प्रवृणक्ति । (48)

80604

पृष्ठानि वा अच्युतञ्ज्यावयन्ति । पृष्ठैरेवास्मा अच्युतञ्ज्यावयित्वाऽवरुन्धे । अपश्यङ्गोपामित्याह

। प्राणा वै गोपाः । प्राणमेव

प्रजासु वियातयति । अपश्यङ्गोपामित्याह । असौ वा आदित्यो गोपाः । स हीमाः प्रजा गोपायति

। तमेव प्रजानाङ्गोत्तारङ्कुरुते ।

अनिपद्यमानमित्याह । (49)

80605

न ह्येष निपद्यते । आ च परा च पृथिभिश्चरन्तमित्याह । आ च ह्येष परा च पृथिभिश्चरति

। स सुद्धीचीस्स विषूचीर्वसान्

इत्याह । सुद्धीचींश्च ह्येष विषूचीश्च वसानः प्रजा अभि विपश्यति । आवरीवर्ति

भुवनेष्वन्तरित्याह । आ ह्येष वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः । अत्र

प्रावीर्मधु माद्धीभ्यां मधु माधूचीभ्यामित्याह । वासन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति । समग्रिरग्निना
गृतेत्याह । (50)

80606

ग्रैष्मावेवास्मा ऋतू कल्पयति । समग्रिरग्निना गृतेत्याह । अग्रिर्ह्यैवेषोऽग्निना

सङ्गच्छते । स्वाहा समग्रिस्तपसा गृतेत्याह ।

पूर्वमेवादितम् । उत्तरेणाभिर्गृणाति । धृता दिवो विभासि रजसः पृथिव्या इत्याह । शारुदावेवास्मा
ऋतू कल्पयति । (51)

80607

दिवि देवेषु होत्रा युच्छेत्याह । होत्राभिरेवेमाल्लोकान्त्सन्दधाति । विश्वासां भुवां

पत् इत्याह । हैमन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति ।

देवश्रूस्त्वन्दैव घर्म देवान्पाहीत्याह । शैशिरावेवास्मा ऋतू कल्पयति । तपोजाव्वाँचमुस्मे

निर्यच्छ देवायुवमित्याह । या वै मेद्ध्या वाक् । सा

तपोजाः । तामेवावरुन्धे । (52)

80608

गर्भो देवानामित्याह । गर्भो ह्येष देवानाम् । पिता मंतीनामित्याह । प्रजा वै मृतयः

। तासामेष एव पिता । यत् प्रवर्ग्यः ।

तस्मादेवमाह । पतिः प्रजानामित्याह । पतिर्ह्येष प्रजानाम् । मतिः कवीनामित्याह । (53)

80609

मतिर्ह्येष कवीनाम् । सन्देवो देवेन सवित्रा यतिष्ठ सः सूर्येणारुक्तेत्याह ।

अमुञ्चेवादित्यं प्रवर्ग्यञ्च सःशास्ति ।

आयुर्दास्त्वमुस्मभ्यङ्गर्म वर्चोदा असीत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । पिता नोऽसि

पिता नो बोधेत्याह । बोधयत्येवैनम् । न वै तेऽवकाशा

भवन्ति । पत्नियै दशमः । नव वै पुरुषे प्राणाः । (54)

80610

नाभिर्दशमी । प्राणानेव यजमाने दधाति । अथो दशाक्षरा विराट् । अत्राँव्विराट् ।

विराजैवान्नाद्यमवर्नुधे । यज्ञस्य

शिरोऽच्छिद्यत । तद्देवा होत्राभिः प्रत्यदधुः । ऋत्विजोऽवेक्षन्ते । एता वै होत्राः

। होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । (55)

80611

रुचितमवेक्षन्ते । रुचिताद्वै प्रजापतिः प्रजा असृजत । प्रजानां सृष्ट्यै । रुचितमवेक्षन्ते

। रुचिताद्वै पर्जन्यो वर्षति ।

वर्षुकः पर्जन्यो भवति । सं प्रजा एधन्ते । रुचितमवेक्षन्ते । रुचितं वै ब्रह्मवर्चसम्

। ब्रह्मवर्चसिनो भवन्ति । (56)

80612

अधीयन्तोऽवेक्षन्ते । सर्वमार्युयन्ति । न पत्यवेक्षेत । यत्पन्त्यवेक्षेत । प्रजायेत

। प्रजान्त्वस्यै निर्दहेत् । यन्नावेक्षेत । न

प्रजायेत । नास्यै प्रजान्निर्दहेत् । तिरस्कृत्य यजुर्वाचयति । प्रजायते । नास्यै प्रजान्निर्दहति

। त्वष्टीमती ते सपेयेत्याह । सपाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते ॥ (57)

80600

ऋतवो हि शिरस्सर्वपृष्ठे प्रवृणक्त्यनिपद्यमानमित्याह गृतेत्याह शारदावेवास्मा

ऋतू कल्पयति रुन्धे कवीनामित्याह प्राणाः प्रतिदधाति भवन्ति

वाचयति चत्वारि च ॥6॥

80701

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै । अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह

। अश्विनौ हि देवानामद्भ्यु आस्ताम् । पूष्णो

हस्ताभ्यामित्याह यत्यै । आददेऽदित्यै रास्नाऽसीत्याह यजुष्कृत्यै । इडु एह्यदितु

एहि सरस्वत्येहीत्याह । एतानि वा अस्यै देवनामानि ।

देवनामैरेवैनामा ह्वयति । असावेह्यसावेह्यसावेहीत्याह । एतानि वा अस्यै मनुष्यनामानि । (58)

80702

मनुष्यनामैरेवैनामा ह्वयति । षट्थसंपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुभिरेवैनामा ह्वयति । अदित्या
उष्णीषमुसीत्याह ।

यथायजुरेवैतत् । वायुरस्यैड इत्याह । वायुदेवत्यो वै वृथ्सः । पूषा त्वोपावसृजत्वित्याह
। पौष्णा वै देवतया पशवः । (59)

80703

स्वयैवैनन्देवतयोपावसृजति । अश्विभ्यां प्रदाप्येत्याह । अश्विनौ वै देवानां
भिषजौ । ताभ्यामेवास्मै भेषजङ्करोति । यस्ते
स्तनश्शशय इत्याह । स्तौत्येवैनौम् । उस्त्रं घर्मः शिःषोस्त्रं घर्मं पाहि घर्माय
शिःषेत्याह । यथा ब्रूयादमुष्मै देहीति । तादृगेव तत् ।

बृहस्पतिस्त्वोपसीदुत्वित्याह । (60)

80704

ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः । ब्रह्मणैवैनामुपसीदति । दानवस्थ पेरव इत्याह
। मेद्भ्यानेवैनौङ्करोति । विष्वग्वृतो लोहितेनेत्याह
व्यावृत्तै । अश्विभ्यां पिनवस्व सरस्वत्यै पिनवस्व पूष्णे पिनवस्व बृहस्पतये पिनवस्वेत्याह
। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पिनवते । इन्द्राय
पिनवस्वेन्द्राय पिनवस्वेत्याह । इन्द्रमेव भागधेयेन समर्द्धयति । द्विरिन्द्रायेत्याह । (61)

80705

तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः । गायत्रोऽसि त्रैष्टुभोऽसि जागतमसीति
शफोपयमानादत्ते । छन्दोभिरेवैनानादत्ते । सहोर्जो
भागोपमेहीत्याह । ऊर्ज एवैनं भागमकः । अश्विनौ वा एतद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधतावब्रूताम्
। आवाभ्यामेव पूर्वाभ्याव्वषट्क्रियाता इति ।

इन्द्राश्विना मधुनस्सारघस्येत्याह । अश्विभ्यामेव पूर्वाभ्याव्वषट्करोति । अथो
अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति । (62)

80706

घर्मं पात वसवो यजता वडित्याह । वसूनेव भागधेयेन समर्द्धयति । यद्वषट्कुर्यात्
। यातयामाऽस्य वषट्कारः स्यात् । यत्र
वषट्कुर्यात् । रक्षासि यज्ञं हन्युः । वडित्याह । पुरोक्षमेव वषट्करोति । नास्य
यातयामा वषट्कारो भवति । न यज्ञं रक्षासि म्रन्ति । (63)

80707

स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमीत्याह । यो वा अस्य पुण्यो रश्मिः

। स वृष्टिवनिः । तस्मा एवैनञ्जुहोति । मधु
हविरसीत्याह । स्वदयत्येवैनम् । सूर्यस्य तपस्तपेत्याह । यथायजुरेवैतत्
। द्यावापृथिवीभ्यान्त्वा परिगृह्णामीत्याह । द्यावापृथिवीभ्यामेवैनं परिगृह्णाति । (64)
90708 अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्याह । अन्तरिक्षेणैवैनमुपयच्छति । न वा एतं मनुष्यो
भर्तुमरहति । देवानान्त्वा पितृणामनुमतोभर्तुः शक्यमित्याह । देवैरेवैनं पितृभिरनुमत
आदत्ते । वि वा एनमेतदद्ध्यति । यत्पश्चाप्रवृज्यं पुरो जुह्वति । तेजोऽसि तेजोऽनु
प्रेहीत्याह । तेजं

एवास्मिन्दधाति । दिविस्पृङ्गा मां हिःसीरन्तरिक्षस्पृङ्गा मां हिःसीः पृथिविस्पृङ्गा मां
हिःसीरित्याहाहिःसायै । (65)

80709

सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिव्यच्छ दिवो मां प्राहीत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । शिरो
वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवृग्यः । आत्मा

वायुः । उद्यत्य वातनामान्याह । आत्मन्नेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति । अनवानम् । प्राणानाः
सन्तत्यै । पञ्चाह । (66)

80710

पाङ्गो यज्ञः । यावानेव यज्ञः । तस्य शिरः प्रतिदधाति । अग्र्ये त्वा वसुमते
स्वाहेत्याह । असौ वा आदित्योऽग्निर्वसुमान् ।

तस्मा एवैनञ्जुहोति । सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहेत्याह । चन्द्रमा वै सोमो रुद्रवान्
। तस्मा एवैनञ्जुहोति । वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते स्वाहेत्याह । (67)

80711

अप्सु वै वरुण आदित्यवान् । तस्मा एवैनञ्जुहोति । बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते
स्वाहेत्याह । ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः ।

ब्रह्मणैवैनञ्जुहोति । सवित्रे त्वभुमते विभुमते प्रभुमते वाजवते स्वाहेत्याह

। सवित्सुरो वै सवित्तभुमान् विभुमान्प्रभुमान् वाजवान् । तस्मा

एवैनञ्जुहोति । यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहेत्याह । प्राणो वै यमोऽङ्गिरस्वान्पितृमान् । (68)

80712

तस्मा एवैनञ्जुहोति । एताभ्य एवैनन्देवताभ्यो जुहोति । दशु संपद्यन्ते । दशाक्षरा
विराट् । अत्राँव्विराट् । विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे ।

रौहिणाभ्यावँ देवास्सुवर्गल्लोकमायन् । तद्रौहिणयो रौहिणत्वम् । यद्रौहिणौ

भवतः । रौहिणाभ्यामेव तद्यजमानस्सुवर्गल्लोकमेति । अहज्योतिः

केतुना जुषताः सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताः सुज्योतिर्ज्योतिषाः

स्वाहेत्याह । आदित्यमेव तदमुष्मिँल्लोकेऽह्ना परस्ताद्वाधार ।

रात्रिया अवस्तात् । तस्माद्सावादित्योऽमुष्मिँल्लोकेऽहोरात्राभ्यान्धृतः ॥ (69)

80700

मनुष्यनामानि पशवस्सीदुत्वित्याहेन्द्रायेत्याहाद्धयति घ्नन्ति गृह्णात्यहिंसायै

पञ्चाऽहादित्यवते स्वाहेत्याह पितृमानेति चत्वारि च । 71 ।

80801

विश्वा आशा दक्षिणसदित्याह । विश्वानेव देवान्प्रीणाति । अथो दुरिष्ट्या एवेनं पाति

। विश्वान्देवानयाडिहेत्याह । विश्वानेव

देवान्भागधेयेन समर्द्धयति । स्वाहाकृतस्य घर्मस्य मधोः पिबतमश्विनेत्याह । अश्विनावेव

भागधेयेन समर्द्धयति । स्वाहाऽग्रये यज्ञियाय

शय्यंजुर्भिरित्याह । अभ्येवैनङ्गारयति । अथो हविरेवाकः । (70)

80802

अश्विना घर्म पातः हादिवानमर्हद्विवाभिरूतिभिरित्याह । अश्विनावेव भागधेयेन

समर्द्धयति । अनु वान्द्यावापृथिवी

मंसातामित्याहानुमत्यै । स्वाहेन्द्राय स्वाहेन्द्रावडित्याह । इन्द्राय हि पुरो

हूयते । आश्राव्याह घर्मस्य यजेति । वर्षद्वृते जुहोति । रक्षसामपहत्यै ।

अनुयजति स्वगाकृत्यै । घर्ममपातमश्विनेत्याह । (71)

80803

पूर्वमेवोदितम् । उत्तरेणाभिगृणाति । अनुवान्द्यावापृथिवी अमंसातामित्याहानुमत्यै

। तं प्राव्यंथावण्णमो दिवे नमः पृथिव्या

इत्याह । यथायजुरेवैतत् । दिविधा इमय्यंजय्यंजमिन्दिविधा इत्याह । सुवर्गमेवैनल्लोकङ्गमयति

। दिवङ्गच्छान्तरिक्षङ्गच्छ पृथिवीङ्गच्छेत्याह ।

एष्वेवैनल्लोकेषु प्रतिष्ठापयति । पञ्च प्रदिशो गच्छेत्याह । (72)

80804

दिक्ष्वेवैनं प्रतिष्ठापयति । देवान्घर्मपानाच्छ पितृन्घर्मपानाच्छेत्याह ।

उभयेष्वेवैनं प्रतिष्ठापयति । यत्पिन्वते । वर्षुकः पर्जन्यो

भवति । तस्मात्पिन्वमानः पुण्यः । यत्प्राड्पिन्वते । तद्देवानाम् । यदक्षिणा । तत्पितृणाम् । (73)

80805

यत्प्रत्यक् । तन्मनुष्याणाम् । यदुदङ्कु । तद्दुद्राणाम् । प्राञ्चमुदञ्च पिन्वयति ।

देवत्राकः । अथो खलु । सर्वा अनु दिशः

पिन्वयति । सर्वा दिशस्समेधन्ते । अन्तःपुरिधि पिन्वयति । (74)

80806

तेजुसोऽस्कन्दाय । इषे पीपिहूर्जे पीपिहीत्याह । इषमेवोर्ज्य्यंजमाने दधाति । यजमानाय
पीपिहीत्याह । यजमानायैवैतामाशिषुमा
शास्ते । मह्यज्यैष्ठ्याय पीपिहीत्याह । आत्मन एवैतामाशिषुमाशास्ते । त्विष्यै
त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वेत्याह । यथायजुरेवैतत् । धर्मासि
सुधर्मा मेन्यस्मे ब्रह्माणि धारयेत्याह । (75)

80807

ब्रह्मन्नेवैनं प्रतिष्ठापयति । नेत्वा वातस्स्कन्दयादिति यद्यभिचरेत् । अमुष्य
त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थङ्गच्छेति
ब्रूयाद्यन्दिष्यात् । यमेव द्वेष्टि । तेनैः सह निरर्थङ्गमयति । पूष्णे शरसे
स्वाहेत्याह । या एव देवता हुतभागाः । ताभ्य एवैनञ्जुहोति । ग्रावभ्यः
स्वाहेत्याह । या एवान्तरिक्षे वाचः । (76)

80808

ताभ्य एवैनञ्जुहोति । प्रतिरेभ्यस्स्वाहेत्याह । प्राणा वै देवाः प्रतिराः । तेभ्य
एवैनञ्जुहोति । द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहेत्याह ।
द्यावापृथिवीभ्यामेवैनञ्जुहोति । पितृभ्यो घर्मपेभ्यः स्वाहेत्याह । ये वै यज्वानः
। ते पितरौ घर्मपाः । तेभ्य एवैनञ्जुहोति । (77)

80809

रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहेत्याह । रुद्रमेव भागुधेयेन समर्द्धयति । सर्वतस्समनक्ति
। सर्वत एव रुद्रन्निरवदयते । उदञ्चन्निरस्यति ।
एषा वै रुद्रस्य दिक् । स्वायामेव दिशि रुद्रन्निरवदयते । अप उपस्पृशति मेद्ध्यत्वाय । नान्वीक्षेत ।
यदन्वीक्षेत । (78)

80810

चक्षुरस्य प्रमायुक स्यात् । तस्मान्नान्वीक्ष्यः । अपीपरो माऽहो रात्रियै मा पाह्येषा
ते अग्रे समित्तया समिद्ध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा
माञ्जीरित्याह । आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति । अपीपरो मा रात्रिया अहो मा पाह्येषा
ते अग्रे समित्तया समिद्ध्यस्वायुर्मे दा वर्चसा माञ्जीरित्याह ।
आयुरेवास्मिन्वर्चो दधाति । अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिर्ग्निसस्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिस्सूर्यस्स्वाहेत्याह
। यथायजुरेवैतत् । ब्रह्मवादिनो वदन्ति ।
होतव्यमग्निहोत्रा (3) न्न होतव्या (3) मिति । (79)

80811

यद्यजुषा जुहुयात् । अयथापूर्वमाहुती जुहुयात् । यन्न जुहुयात् । अग्निः पराभवेत् । भूस्वाहेत्येव
होतव्यम् । यथापूर्वमाहुती

जुहोति । नाग्निः पराभवति । हुतः हविर्मधु हविरित्याह । स्वदयत्येवैनम् । इन्द्रतमेऽग्नावित्याह ।

(80)

80812

प्राणो वा इन्द्रतमोऽग्निः । प्राण एवैनमिन्द्रतमोऽग्नौ जुहोति । पिता नोऽसि

मा मा हिंसीरित्याहाहिंसायै । अश्याम ते देव घर्म

मधुमतो वाजवतः पितुमत इत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । स्वधाविनोऽशीमहि त्वा

मा मा हिंसीरित्याहाहिंसायै । तेजसा वा एते व्यृद्धयन्ते ।

ये प्रवर्ग्येण चरन्ति । प्राश्नन्ति । तेज एवात्मन्दधते । (81)

80813

सर्व्वंत्सुरन्न मांसमश्नीयात् । न रामामुपेयात् । न मृन्मयेन पिबेत् । नास्य राम उच्छिष्टं पिबेत् ।

तेज एव तत्सशयति ।

देवासुरास्सय्यंता आसन्न । ते देवा विजयमुपयन्तः । विभ्राजि सौर्ये ब्रह्मसन्धदधत

। यत्किञ्च दिवाकीर्त्यम् । तदेतेनैव व्रतेनागोपायत् ।

तस्मादेतद्वृत्तञ्चार्यम् । तेजसो गोपीथार्य । तस्मादेतानि यजूंषि विभ्राजस्सौर्यस्येत्याहुः

। स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्य इति प्रातस्संसादयति ।

स्वाहा त्वा नक्षत्रेभ्य इति सायम् । एता वा एतस्य देवताः । ताभिरेवैनः समर्द्धयति ॥ (82)

अकरुश्विनेत्याह प्रदिशो गच्छेत्याह पितृणामन्तःपरिधि पिन्वयति धारयेत्याह

वाचो घर्मपास्तेभ्य एवैनञ्जुहोत्यन्वीक्षेत होतव्या (3)

80800

मित्यग्नावित्याह

दधतेऽगोपायत्सप्त च ॥8॥

80901

घर्म या ते दिविशुगिति तिस्र आहुतीर्जुहोति । छन्दोभिरेवास्यैभ्यो लोकेभ्यश्शुचमवयजते ।

अनुनोऽद्यानुमतिरित्याहानुमत्यै ।

दिवस्त्वा परस्पाया इत्याह । दिवएमेमाल्लोकान्दाधार । ब्रह्मणस्त्वा परस्त्वाया इत्याह । (83)

80902

एष्वेव लोकेषु प्रजा दाधार । प्राणस्य त्वा परस्पाया इत्याह । प्रजास्वेव प्राणान्दाधार । शिरो वा

एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः ।

असौ खलु वा आदित्यः प्रवर्ग्यः । तय्यँदक्षिणा प्रत्यञ्चमुदञ्चमुद्वासयेत् । जिह्वय्यँजस्य शिरो हरेत् ।

प्राञ्चमुद्वासयति । पुरस्तादेव यज्ञस्य शिरः

प्रतिदधाति । (84)

80903

प्राञ्चमुद्वासयति । तस्मादसावादित्यः पुरस्तादुदेति । शफोपयमान्धवित्राणि धृष्टी इत्यन्ववहरन्ति ।

सात्मानमेवैनं सतनुङ्करोति ।

सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति । य एवव्वेद । औदुंबराणि भवन्ति । ऊर्वा उदुम्बरः । ऊर्जमेवावरुन्धे

। वर्त्मना वा अन्वित्य । (85)

80904

यज्ञं रक्षांसि जिघांसन्ति । साम्ना प्रस्तोताऽन्ववैति । साम वै रक्षोहा । रक्षसामपहत्यै ।

त्रिर्निधनमुपैति । त्रय इमे लोकाः ।

एभ्य एव लोकेभ्यो रक्षांस्यपहन्ति । पुरुषःपुरुषो निधनमुपैति । पुरुषःपुरुषो हि रक्षस्वी ।

रक्षसामपहत्यै । (86)

80905

यत्पृथिव्यामुद्वासयेत् । पृथिवीं शुचाऽर्पयेत् । यदप्सु । अपश्शुचारपयेत् । यदोषधीषु ।

ओषधीश्शुचाऽर्पयेत् । यद्वनस्पतिषु ।

वनस्पतीङ्छुचारपयेत् । हिरण्यन्निधायोद्वासयति । अमृतव्वै हिरण्यम् । (87)

80906

अमृत एवैनं प्रतिष्ठापयति । वल्गुरसि शय्युंधाया इति त्रिः परिषिञ्चन्पर्येति । त्रिवृद्धा अग्निः ।

यावानेवाग्निः । तस्य शुचं

शमयति । त्रिः पुनः पर्येति । षट्थसंपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः । ऋतुभिरेवास्य शुचं शमयति ।

चतुस्त्रक्तिर्नाभिर्ऋतस्येत्याह । (88)

80907

इयव्वं ऋतम् । तस्या एष एव नाभिः । यत् प्रवर्यः । तस्मादेवमाह । सदो विश्वायुरित्याह । सदो

हीयम् । अप द्वेषो अप

ह्वर इत्याह भ्रातृव्यापनुत्यै । घर्मैतत्तेऽन्नमेतत्पुरीषमिति दद्धा मधुमिश्रेण पूरयति । ऊर्वा

अन्नाद्यन्दधि

। ऊर्जैवैनमन्नाद्येन समर्द्धयति । (89)

80908

अनशनायुको भवति । य एवव्वेद । रन्तिर्नामासि दिव्यो गन्धर्व इत्याह । रूपमेवास्यैतन्महिमानं

रन्तिं बन्धुताव्यौचष्टे ।

समहमायुषा सं प्राणेनेत्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । व्यसौ योऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च वयन्द्विष्म इत्याह

। अभिचार एवास्यैषः । अचिक्रदद्वृषा

हरिरित्याह । वृषा ह्येषः । (90)
80909

वृषा हरिः । महान्मित्रो न दरुशत इत्याह । स्तौत्येवैनमेतत् । चिदसि समुद्रयोनिरित्याह ।
स्वामेवैनय्योनिङ्गमयति । नमस्ते
अस्तु मा मा हिंसीरित्याहाहिंसायै । विश्वावसुं सोम गन्धर्वमित्याह । यदेवास्य क्रियमाँस्यान्तर्यन्ति ।
तदेवास्यैतेनाप्याययति । विश्वावसुरभि
तन्नो गृणात्वित्याह । (91)
80910

पूर्वमेवोदितम् । उत्तरेणाभिगृणाति । धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्यादित्याह । ऋतूनेवास्यै
कल्पयति । प्रासाङ्गन्धर्वो
अमृतानि वोचदित्याह । प्राणा वा अमृताः । प्राणानेवास्यै कल्पयति । एतत्त्वन्देव घर्म देवो
देवानुपागा इत्याह । देवो ह्येष सन्देवानुपैति ।
इदमहं मनुष्यो मनुष्यानित्याह । (92)
80911

मनुष्यो हि । एष सन्मनुष्यानुपैति । ईश्वरो वै प्रवर्ग्यमुद्वासयन् ।
प्रजां पशून्सोमपीथमनुद्वासस्सोम पीथानुमेहि । सह प्रजया
सह रायस्पोषेणेत्याह । प्रजामेव पशून्सोमपीथमात्मन्धत्ते । सुमित्रा न आप्
ओषधयस्सन्वित्याह । आशिषमेवैतामाशास्ते । दुर्मित्रास्तस्मै
भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यञ्च व्यन्दिष्म इत्याह । अभिचार एवास्यैषः । प्र वा
एषोऽस्माल्लोकाञ्च्यवते । यः प्रवर्ग्यमुद्वासयति । उदुत्यञ्चित्रमिति
सौरीभ्यामृग्भ्यां पुनरेत्यु गार्हपत्ये जुहोति । अयव्वै लोको गार्हपत्यः । अस्मिन्नेव
लोके प्रतितिष्ठति । असौ खलु वा आदित्यस्सुवर्गो
लोकः । यत्सौरी भवतः । तेनैव सुवर्गालोकात्रैति ॥ (93)
80900

ब्रह्मणस्त्वा परस्याया इत्याह दधात्यन्वित्य रक्षस्वी रक्षसामपहत्यै वै हिरण्यमाहाद्धयति
ह्येष गृणात्वित्याह मनुष्यानित्याहास्यैषोऽष्टौ च ॥9॥
81001

प्रजापतिव्यै देवाश्शुक्रं पयोऽदुहन् । तदेभ्यो न व्यभवत् । तदग्निर्व्यकरोत्
। तानि शुक्रियाणि सामान्यभवन् । तेषाय्यौ
रसोऽत्यक्षरत् । तानि शुक्रयजूष्यभवन् । शुक्रियाणाव्वाँ एतानि शुक्रियाणि । सामपयसव्वाँ
एतयोरुन्यत् । देवानामन्यत्पर्यः । यद्गोः पर्यः । (94)

81002

तत्साम्नः पर्यः । यदजायै पर्यः । तद्देवानां पर्यः । तस्माद्यत्रैतैर्यजुभिश्चरन्ति
। तत्पर्यसा चरन्ति । प्रजापतिमेव तत्पर्यसाऽन्नाद्येन
समर्द्धयन्ति । एष ह त्वै साक्षात्प्रवर्ग्यं भक्षयति । यस्यैवाँव्वदुषः प्रवर्ग्यः
प्रवृज्यते" । उत्तरवेद्यामुद्वासयेत्तेजस्कामस्य । तेजो वा उत्तरवेदिः । (95)

81003

तेजः प्रवर्ग्यः । तेजसैव तेजस्समर्द्धयति । उत्तरवेद्यामुद्वासयेदन्नकामस्य
। शिरो वा एतद्यज्ञस्य । यत्प्रवर्ग्यः । मुखमुत्तरवेदिः ।
शीर्षोव मुखः सन्ध्यात्पन्नाद्याय । अन्नाद एव भवति । यत्र खलु वा एतमुद्वासितव्वंयाँसि
पर्यासते । परि वै ताँ समाँ प्रजा वयाँस्यासते । (96)

81004

तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्वासयेत् । प्रजानाँङ्गोपीथाय । पुरो वा पश्चाद्वोद्वासयेत्
। पुरस्ताद्वा एतज्ज्योतिरुदेति । तत्पश्चान्निम्नोचति ।
स्वामेवैन्य्योँनिमनूद्वासयति । अपां मद्ध्य उद्वासयेत् । अपाव्वाँ एतन्मद्ध्यज्ज्योतिरजायत
। ज्योतिः प्रवर्ग्यः । स्वयैवैन्य्योँनौ प्रतिष्ठापयति । (97)

81005

यद्विष्यात् । यत्र स स्यात् । तस्याँन्दिश्युद्वासयेत् । एष वा अग्निवैँश्वानरः । यत्प्रवर्ग्यः
। अग्निनैवैनव्वैँश्वानरेणाभि
प्रवर्तयति । औदुम्बराँः शाखायामुद्वासयेत् । ऊर्वा उदुंबरः । अन्नं प्राणः । शुग्धर्मः । (98)

81006

इदमहममुष्यामुष्यायणस्य शुचा प्राणमपि दहामीत्याह । शुचैवास्य प्राणमपि दहति ।
ताजगार्तिमाच्छति । यत्र दुर्भा
उपदीकसन्ततास्स्युः । तदुद्वासयेद्वृष्टिकामस्य । एता वा अपामनूज्जावर्यो नाम
। यद्दुर्भाः । असौ खलु वा आदित्य इतो वृष्टिमुदीरयति ।
असावेवास्माँ आदित्यो वृष्टिन्निर्यच्छति । ता आपो निर्यता धन्वना यन्ति ॥ (99)

81000

गोः पर्य उत्तरवेदिरासते स्थापयति घर्मो यन्ति ॥10॥

81101

प्रजापतिस्संभ्रियमाणः । सम्राट्थ्संभृतः । घर्मः प्रवृक्तः । महावीर उद्वासितः
। असौ खलु वावैष आदित्यः । यत्प्रवर्ग्यः ।
स एतानि नामान्यकुरुत । य एवव्वैद । विदुरेनुन्नाम्नाँ । ब्रह्मवादिनो वदन्ति । (100)

81102

यो वै वसीयाःसय्यथानाममुपचरति । पुण्यातिर्व्वै स तस्मै कामयते । पुण्यातिमस्मै कामयन्ते
। य एवव्वेद । तस्मादेवाव्वेद्वान् ।

घर्म इति दिवाऽऽक्षीत । सम्राडिति नक्तम् । एते वा एतस्य प्रिये तनुवौ । एते
अस्य प्रिये नामनी । प्रिययैवैनन्तनुवौ । (101)

81103

प्रियेण नाम्ना समर्द्धयति । कीर्तिरस्य पूर्वागच्छति जनतामायतः । गायत्री देवेभ्योऽपक्रामत्
भृगुणाति । तान्देवाः प्रवर्ग्येणैवानु
व्यभवत् । प्रवर्ग्येणाप्रवत् । यच्चतुर्विंशतिकृत्वः प्रवर्ग्यं प्रवृणक्ति
। गायत्रीमेव तदनु विभवति । गायत्रीमाप्रोति । पूर्वाऽस्य जनय्यतः
कीर्तिगच्छति । वैश्वदेवः सःसन्नः । (102)

81104

वसवः प्रवृक्तः । सोमोऽभिकीर्यमाणः । आश्विनः पर्यस्यानीयमाने । मारुतः कथन् । पौष्ण उदन्तः
। सारस्वतो

विष्यन्दमानः । मैत्रशशरो गृहीतः । तेज उद्यतः । वायुर्हियमाणः । प्रजापतिरहूयमानः । (103)

81105

वाग्धुतः । असौ खलु वावैष आदित्यः । यत्प्रवर्ग्यः । स एतानि नामान्यकुरुत । य एवव्वेद ।
विदुरेनुनाम्ना ।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति । यन्मृन्मयमाहुतिन्नाश्जुतेऽथ । कस्मादेषोऽश्जुत इति । वागेष इति ब्रूयात् ।
(104)

81106

वाच्येव वाचन्दधाति । तस्मादश्जुते । प्रजापतिर्वा एष द्वादशधा विहितः । यत्प्रवर्ग्यः
। यत्प्रागवकाशेभ्यः । तेन प्रजा

असृजत । अवकाशैर्देवासुरानसृजत । यदूर्द्धमवकाशेभ्यः । तेनान्नमसृजत । अन्नं
प्रजापतिः । प्रजापतिर्वावैषः ॥ (105)

81100

वदन्ति तनुवा सःसन्नो हूयमानो ब्रूयादन्नं प्रजापतिरेकञ्च ॥11॥

81201

सविता भूत्वा प्रथमेऽहन्प्रवृज्यते । तेन कामाः एति । यद्वितीयेऽहन्प्रवृज्यते

। अग्निर्भूत्वा देवानेति । यत्तृतीयेऽहन्प्रवृज्यते ।

वायुर्भूत्वा प्राणानेति । यच्चतुर्थेऽहन्प्रवृज्यते । आदित्यो भूत्वा रश्मीनेति

। यत्पञ्चमेऽहन्प्रवृज्यते" । चन्द्रमा भूत्वा नक्षत्राण्येति । (106)

81202

यथ्षष्टेऽहन्प्रवृज्यते" । ऋतुर्भूत्वा संवत्सरमेति । यथसप्तमेऽहन्प्रवृज्यते"

। धाता भूत्वा शक्ररीमेति । यदष्टमेऽहन्प्रवृज्यते" ।

बृहस्पतिर्भूत्वा गायत्रीमेति । यन्नवमेऽहन्प्रवृज्यते" । मित्रो भूत्वा त्रिवृतं

इमाल्लोकानेति । यदशमेऽहन्प्रवृज्यते" । वरुणो भूत्वा विराजमेति । (107)

81203

यदेकादशेऽहन्प्रवृज्यते" । इन्द्रो भूत्वा त्रिष्टुभमेति । यद्द्वादशेऽहन्प्रवृज्यते"

। सोमो भूत्वा सुत्यामेति । यत्पुरस्तादुपसदां" प्रवृज्यते" ।

तस्माद्वितः पराङ्मूर्च्छांकाः स्तपन्नेति । यदुपरिष्ठादुपसदां" प्रवृज्यते" । तस्मादुमुतोऽर्वाङ्मूर्च्छांकाः

स्तपन्नेति । य एवर्वेद । एव तपति ॥ (108)

नक्षत्राण्येति विराजमेति तपति ॥12॥

देवा वै सत्रं सावित्रं परिश्रिते ब्रह्मन् प्रचरिष्यामोऽग्निष्ट्वा शिरो" ग्रीवा

देवस्य रशनाव्विश्वा आशा घर्म या ते" प्रजापति शुक्रं

प्रजापतिस्संभ्रियमाणस्सविता भूत्वा द्वादश ॥12॥

देवा वै सत्रं स खदिरः परिश्रितेऽभिपूर्वमथो रक्षसाङ्गैष्मावेवासमै ब्रह्म

वै देवानामश्विना घर्म पातं प्राणो वै वृषा हरियो वै

वसीयाःसय्यथानाममष्टोत्तरशतम् ॥108॥

81200

देवा वै सत्रमैव तपति ॥ ओम् शान्तिशान्तिशान्तिः ॥

हरिः ओम् । श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥